

LIFE Project Number
LIFE11 NAT/PL/422

Final Report
Covering the project activities from 01/09/2012 to 30/03/2019

Reporting Date
31/10/2019

LIFE+ PROJECT NAME or Acronym
GÓRNA BIEBRZA

Data Project

Project location	POLSKA
Project start date:	01/09/2012
Project end date:	30/12/2017 Extension date: <30/03/2019 >
Total budget	€ 4 817 551
EC contribution:	€ 2 408 775
(%) of eligible costs	50 %

Data Beneficiary

Name Beneficiary	Biebrzański Park Narodowy
Contact person	Ms Anna Bojsza
Postal address	Osowiec Twierdza 8, PL, 19-110, Goniądz
Telephone	+ 48 85 7383000
Fax:	+ 48 85 7383021
E-mail	anna.bojsza@biebrza.org.pl
Project Website	www.gorna.biebrza.org.pl

1. Table of contents

No	Structure	Page
1.	Table of contents	2
2.	List of abbreviations	2
3.	Executive summary	2
3.1.	General progress	2
3.2.	Problems encountered	6
4.	Introduction	17
5.	Administrative part	20
5.1.	Description of project management	20
5.2.	Organigramme of the project team and the project management structure	23
6.	Technical part	24
6.1.	Technical part, per Action	24
6.2.	Main deviations, problems and corrective action implemented	83
6.3.	Evaluation of Project Implementation	89
6.4.	Analysis of benefits	103
7.	Financial part	106
8.	Annexes	109

2. List of abbreviations

ALCP	- After Life Conservation Plan
BbPN	- Biebrzański Park Narodowy
KE	- Komisja Europejska
KP	- Kierownik Projektu
KS	- Komitet Sterujący
NFOŚiGW	- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
NMPT	- Numeryczny Model Pokrycia Terenu
NMT	- Numeryczny Model Terenu
PFU	- Program funkcjonalno-użytkowy
PZO	- Plan Zadań Ochronnych
RDOŚ	- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
SIWZ	- Specyfikacja Istotnych Warunków Zamówienia
UPUL	- uproszczone plany urządzania lasu

3. Executive summary

3.1. General progress

Projekt Górna Biebrza realizowany był od 01/09/2012 do 30/03/2019. Obszar działań projektu to ok. 17 400 ha, obejmujący dolinę Biebrzy pomiędzy miejscowością Sztabin na południowym zachodzie a granicą państwa z Białorusią na wschodzie. Zlokalizowany na

terenie 5 gmin: Suchowola, Dąbrowa Białostocka, Nowy Dwór, Lipsk, Sztabin oraz dwóch powiatów: sokólskiego i augustowskiego. Zasięgiem projektu obejmował obszar Biebrzańskiego Parku Narodowego – jego górny basen oraz północno-wschodnią część sieci Natura 2000: OSO Ostoja Biebrzańska (PLB200006), SOO Dolina Biebrzy (PLH200008). Wielkość obszaru projektu została zdefiniowana przez potrzebę ograniczenia negatywnego wpływu zmian stosunków wodnych w siedliskach sieci Natura 2000. Występujące tu siedliska przyrodnicze z I Załącznika do Dyrektywy Siedliskowej stanowią ok. 20,19 % powierzchni tych siedlisk w całym obszarze Dolina Biebrzy PLH200008. W stosunku do wielkości obszarów - siedliska Natura 2000 w Górnej Biebrzy stanowią ok. 8,23 % powierzchni tej części obszaru gdy siedliska Natura 2000 w pozostałym fragmencie Dolina Biebrzy mają udział w ok. 5,45 %. Podane proporcje dobitnie wskazują na istotne znaczenie ochrony przyrody tego fragmentu Doliny.

W związku z uzyskaniem zgody Komisji Europejskiej na wydłużenie czasu realizacji Projektu, jego planowane zakończenie zostało przesunięte z 31/12/2017 na 30/03/2019.

Zakupów sprzętu, wyposażenia oraz samochodu dokonano w zaplanowanych terminach (działania A1, A2).

Fundamentem pod realizację zaplanowanych działań było zebranie danych przestrzennych w oparciu o różne sensory i kamery. Badania prowadzone w roku 2013 na obszarze Górnej Biebrzy były pierwszym w Polsce projektem teledetekcyjnym o tak dużym zakresie. W wyniku prac powstały m.in.: ortofotomapa, NMT i NMPT, zobrazowania hiperspektralne oraz termalne (działanie A4). Opracowane dane oraz informacje będące już w posiadaniu Biebrzańskiego PN, m.in. pozyskane przy pracy nad PZO Doliny Biebrzy, zasiliły nowoutworzony biebrzański geoportal (działania A2, A3).

Zgodnie z planem zrealizowany został monitoring przyrodniczy (działanie D2) i funkcjonowanie sieci pomiarowej monitoringu technicznego (działanie D1). Powstały coroczne raporty za lata 2013-2018 oraz podsumowujące Raporty końcowe w roku 2017 z zakresu monitoringu: stanów wód i warunków meteorologicznych oraz chemizmu i parametrów fizycznych wód. Raporty z wyników monitoringu ornitologicznego: bociana białego, cietrzewia, żurawia, orlika krzykliwego, derkacza i wodniczki powstawały corocznie, a w 2017 roku opracowano zbiorczy podsumowujący raport końcowy. Monitoring roślin: lipiennika Loesela i skalnicy torfowiskowej prowadzony był w odstępach dwuletnich. Otrzymano roczne raporty w latach 2013, 2015 i 2017 oraz podsumowujący raport końcowy w 2017 roku. Dodatkowo przeprowadzono monitoring zerowy i sporządzono raport regeneracji roślinności po uszkodzeniu mechanicznym wierzchniej warstwy torfowiska do jakiego doszło na obszarze Nowy Lipsk podczas wykonywania zabiegów ochronnych przez jednego z wykonawców w działaniu C2.

Na podstawie sporządzonych przez rzeczoznawców wycen nieruchomości gruntowych zakupiliśmy w latach 2013-2019 664,5 ha gruntów i wydzierżawiliśmy na okres 20 lat 89,5 ha (działanie B1). Łącznie pozyskaliśmy, z nieodwołalnym przeznaczeniem nabytych gruntów na cele związane z ochroną przyrody 753 ha z oryginalnie zaplanowanych 501 ha. Na zwiększenie zakresu wykupów KE wyraziła zgodę pismem z dnia 20.05.2016 r. Średnia arytmetyczna ceny za 1 ha zakupionego gruntu ze wszystkich lat to ok. 1 9046 euro podczas gdy przewidywany koszt 1 ha to 3 825 euro/ha.

Na podstawie wykonanych w działaniu A6 dokumentacji technicznych na gruntowych drogach dojazdowych do powierzchni zabiegów ochronnych o łącznej długości 4030 mb zostały wykonane odcinkowe ich naprawy (działanie C1). Z powodu ograniczonego i odległego dostępu do działek leżących w obrębie Ostrowia i Kropiwna wynikającego z braku dróg technologicznych i utrudnień przy wykonywaniu zabiegów ochronnych, za zgodą KE wyremontowaliśmy dodatkowe dwa odcinki dróg o łącznej długości 1 670 mb.

Według planu w projekcie oczyszczonych z drzew i zarośli miało zostać 460 ha bagiennych łąk, jednak z powodu trudności jakie napotykałyśmy przy wdrażaniu działania

(opisane bardziej szczegółowo w rozdziale 3.2 Problems encountered) we wniosku do KE o przedłużenie projektu z dnia 29.09.2017 r. zgłaszaliśmy obawy o wykonanie zadania w takim rozmiarze i wnosiliśmy o zmniejszenie zakresu do 300 ha (zgoda Aneks nr 2 z dn. 22.12.2017 r.). Zabiegi ochronne w ekosystemach nieleśnych (działanie C2) wykonano na łącznej powierzchni 204,99 ha, w tym odkrzaczanie na powierzchni 163,09 ha oraz koszenie inicjalnie na powierzchni 185,86 ha. Staraliśmy się podczas wykupu gruntów (działanie B1) łączyć istniejące fragmenty siedlisk w większe kompleksy aby umożliwić przeprowadzenie zabiegów ochronnych na możliwie największych obszarach. W rejonie Szuszałewa, Kropiwna, Ostrowia i Lipska działki objęte zabiegami w projekcie przylegały również do działek prywatnych, na których właściciele realizują programy rolno-środowiskowe. Dodatkowo na łącznej powierzchni 47,8 ha gruntów zakupionych w projekcie a obciążonych dzierżawą zabiegi zostały wykonane przez dzierżawców. Tym samym łączna powierzchnia bagiennych łąk oczyszczonych z drzew i zarośli wynosi 252,79 ha.

Na potrzeby wykaszania bagiennych łąk zakupiono 5 kompletów urządzeń do koszenia bagiennych łąk, wraz z 5 płaskodennymi platformami do wywozu biomasy. Zakładaliśmy, że zakupione maszyny będą wykorzystywane przez podmiot prawny, jaki miał powstać w działaniu C4 i być odpowiedzialny za utrzymanie ekosystemów odtworzonych w projekcie. Ponieważ podmiot taki nie powstał w czasie realizacji projektu, nie mogliśmy też podnajmować maszyn wykonawcom zewnętrznym wyłonionym w trybie przetargów, zakupiony sprzęt użytkowany był przez pracowników parku do koszenia działek zakupionych w projekcie, m.in. w Szuszałewie. Utrzymanie ekosystemów nieleśnych i odtwarzanie kolejnych powierzchni będzie zapewnione poprzez przystąpienie Biebrzańskiego PN do programów rolno-środowiskowo-klimatycznych w latach 2019-2024.

Została wykonana ekspertyza w działaniu A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą. W ekspertyzie określone zostały warunki ochrony obszarów kluczowych dla zachowania istniejących siedlisk przyrodniczych na terenie projektu oraz obszary, gdzie zachowane warunki wodno-glebowe dają szansę na poprawę walorów przyrodniczych. Dzięki ekspertyzie stało się możliwe rozpoczęcie działania C3: likwidacja rowów odwadniających. Na podstawie uzyskanych Programów funkcjonalno-użytkowych (PFU) działanie wdrażano w systemie „zaprojektuj i wybuduj”. Ze względu na skomplikowaną sytuację własnościową, stabilizację wód gruntowych osiągnięto w rejonie odwadniającej sieci melioracyjnej o długości ok. 3km, a nie jak zakładano ok. 35km. Zakładaliśmy budowę 105 przetamowań wykonanych z naturalnych materiałów (faszyna, drewno, kamień) o stałej koronie piętrzenia, co po dokładnej inwentaryzacji obszaru i opracowaniu PFU dla obiektów melioracyjnych (działanie A5) okazało się niewystarczające. Konieczne było zastosowanie budowli o piętrzeniu ruchomym (zastawki, przepusty z piętrzeniem), które wymagają dużo większych nakładów finansowych. Oszacowany koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania obiektów melioracyjnych do potrzeb ochrony siedlisk z uwzględnieniem gospodarki rolnej tylko na jednym obiekcie melioracyjnym - „Kamienna-Kropiwno” niemal czterokrotnie przewyższył zaplanowany w projekcie koszt całego działania. Łącznie wybudowano: 7 zastawek z ruchomym piętrzeniem, 3 progi, 3 przegrodzenia palisadą, 2 przepusty z piętrzeniem oraz groblę technologiczną o długości 450 mb do obsługi urządzeń hydrotechnicznych. Dzięki temu przy optymalnej pracy wszystkich budowli piętrzących poprawa warunków hydrologicznych prognozowana jest na obszarze 48,36 ha.

Wypracowany model współpracy z lokalną społecznością (działanie C4) zakłada współdziałanie trzech podmiotów: Biebrzańskiego PN, samorządu gminy Lipsk i gminy Dąbrowa Białostocka. Został potwierdzony i zdefiniowany w zawartym porozumieniu pn. Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy (FIB). Powstał sformalizowany plan działań na przyszłość otwarty na współpracę z innymi podmiotami czy osobami chętnymi osiągnięcia celu podniesienia atrakcyjności turystyczno-edukacyjnej obszaru, poprzez

rozwiniecie zadań rozpoczętych przez projekt Górna Biebrza oraz opracowanie i wdrożenie nowych przedsięwzięć.

W latach 2013-2017 przeprowadzone zostały badania ankietowe wśród mieszkańców (działanie D3), a analiza ich wyników przedstawiona w Raporcie „Ocena wpływu społeczno-gospodarczego działań projektu”. Według raportu zmienia się klimat społeczny w otoczeniu projektu na korzyść działań podejmowanych na rzecz ochrony przyrody. W kolejnych pomiarach ankietowani w coraz mniejszym stopniu uznawali, że ochrona przyrody jest barierą dla lokalnego rozwoju. Prezentowali również dość wysoką świadomość dotyczącą realiów ochrony przyrody, a projekt wzmocnił te postawy.

W zaplanowanym zakresie została wykonana infrastruktura turystyczna (działanie C5): drewniane kładki turystyczne o łącznej długości 2215 mb, 5 wież widokowych, 6 wiat turystycznych, 12 zadaszeń turystycznych z ławkami. W związku z zaakceptowaniem wniosku o przedłużenie Projektu (Aneks nr 2 z dn. 22.12.2017 r.) w 2018 roku wznowiono działanie C5. Wybudowane w ramach Projektu kładki turystyczne zostały wydłużone w kierunku rzeki i połączone pomostem pływającym przez Biebrzę. Dzięki czemu ścieżka turystyczna wydłużyła się o około 2390 mb kładki przez bagna oraz odcinek szlaku na gruncie mineralnym o dł. około 1,7 km. Łącząc tym samym Nowy Lipsk z Jałowem i Szuszałewem. W działaniu E5, przy powstałej infrastrukturze turystycznej oraz w centralnych miejscach miejscowości gminnych obszaru Projektu posadowiono 13 kompletów tablic informacyjnych o projekcie.

Z uwagi na problemy we współpracy z miejscowymi starostwami powiatowymi napotkano na znaczne utrudnienia w wdrażaniu działania C6 (szczegóły opisano w rozdziale 3.2 Problems encountered). W efekcie aktualizację gleboznawczej klasyfikacji gruntów przeprowadzono łącznie na 514 ha gruntów prywatnych w dwóch powiatach: sokólskim (405,4 ha) i augustowskim (108,4 ha), a nie jak zakładano na 1200 ha (całkowita pow. siedliska okazała się znacznie mniejsza – opis w rozdziale 3.2 Problems encountered). Dzięki czemu wiele działek prywatnych stanowiących siedlisko przyrodnicze *91D0, wciąż wykazywanych łąki bądź nieużytki, stało się pełnoprawnym ewidencyjnym lasem. Kolejnym krokiem było stworzenie uproszczonych planów urządzenia lasu (UPUL) na zaktualizowanym obszarze, w celu wprowadzenia zasad gospodarowania ściśle powiązanych z potrzebami ochrony lasów bagiennych.

Dla zwiększenia możliwości ochrony lasów bagiennych wprowadzono program rekompensaty za ograniczenie gospodarki leśnej oraz wstrzymanie pozyskiwania drewna (działanie C7), który objął powierzchnię 108 ha lasów prywatnych. Polegał on na zawarciu 10-letniej umowy z prywatnymi właścicielami gruntów leśnych z siedliskiem *91D0, wprowadzającej całkowite wstrzymanie korzystania gospodarczego z gruntu. Działanie w dużej mierze nowatorskie pozwoli na prowadzenie na przestrzeni kolejnych lat obserwacji życia i zmian zachodzących w lasach bagiennych nieeksploatowanych tak silnie przez człowieka. Wydłużenie realizacji działania C6, spowodowało opóźnienie wdrożenia powiązanego działania C7. Zawarcie umów oraz wypłata rekompensat było możliwe dopiero w marcu 2019 r.

W 2013 roku została uruchomiona strona internetowa projektu www.gorna.biebrza.org.pl (działanie E4), po jego zakończeniu planowane jest jej prowadzenie i utrzymanie. Dostarczono do projektu podstawowe materiały informacyjne (działanie E1) i promocyjne (działanie E3) w tym film o projekcie (działanie E11). Przeprowadzono zgodnie z planem 30 spotkań informacyjnych (działanie E2) oraz warsztaty tematyczne: Las – nie tylko drzewa, Bagna – nie tylko łąki, Woda dla natury (działania E7, E8, E9).

Istotnym elementem projektu była współpraca i wymiana doświadczeń z innymi instytucjami i organizacjami (działanie F2), zarówno podczas konferencji podsumowujących projekty Life, Dni Life organizowanych przez NFOŚiGW, jak również poprzez nawiązanie

bezpośrednich kontaktów z innymi projektami LIFE, m.in.: LIFE10 NAT/PL/000655, LIFE13 NAT/PL/000050, LIFE09 NAT/PL/000257, LIFE13 NAT/PL/000038, LIFE11 NAT/PL/000423, LIFE13 NAT/PL/000018. Organizacja konferencji (działanie E6) oraz opracowanie i wydanie Raportu laika (działanie E10) dała możliwość podsumowania i przedstawienia kilkuletnich prac licznemu gronu odbiorców (załącznik 8.1.1.). W końcowym etapie realizacji projektu opracowano dalsze działania mające na celu zachowanie trwałości po jego zakończeniu i przedstawiono w dokumencie After LIFE Conservation Plan (działanie F3), załącznik 8.1.2.

Audyt zewnętrzny projektu (działanie F4) został przeprowadzony po zakończeniu realizacji projektu w jego wydłużonym czasie. Raport z audytu stanowi załącznik 8.2.1.

3.2. Problems encountered

1. Przy szacowaniu wielkości danych wejściowych projektu uwzględniono: dane SDF dla PLH 200008 Dolina Biebrzy i PLB 200006 Ostoja Biebrzańska, dane pochodzące z innych projektów realizowanych na tym obszarze, dane Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej. Jednak wyniki badań przeprowadzonych w latach 2013-2014 w ramach prac nad projektem Planu Zadań Ochronnych SOO Dolina Biebrzy PLH20008, przygotowywanego przez BbPN, pokazały znacznie odmienny aktualny stan zachowania i powierzchni siedlisk Natura2000 (Tabela 1, rozdział: 6.2.). Ma to bezpośredni wpływ na działania podejmowane w projekcie i ich lokalizację. W stosunku do wcześniejszych informacji siedliska Natura 2000 zajmują tylko ok. 24 % podawanych wielkości źródłowych. Konieczna była weryfikacja lokalizacji obszarów zaplanowanych w działaniu C2 do odtworzenia właściwych warunków dla funkcjonowania ekosystemów nieleśnych. Spodziewane rezultaty działań powiązanych z ochroną lasów bagiennych: C6 i C7 były możliwe na znacznie mniejszej powierzchni niż się spodziewano.

2. Z powodu niedoszacowania wielkości siedlisk przyrodniczych, w powiązaniu z danymi uzyskanymi w działaniach A4 (NMT) i A5 (ekspertyza wodna), koncepcja renaturyzacyjna działania C3 wymagała całkowicie innego spojrzenia na problem przesuszenia siedlisk oraz zmiany zakresu i lokalizacji potrzebnych interwencji. Skala negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych przerosła nasze wcześniejsze szacunki. Całkowity koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania obiektów melioracyjnych do potrzeb ochrony siedlisk z uwzględnieniem gospodarki rolnej został oszacowany na ok. 1,17 mln euro (w projekcie zaplanowaliśmy na całe działanie 101 400 euro). Tak duże niedoszacowanie budżetu działania C3 wynika z faktu, że wiedza posiadana w trakcie pisania wniosku wskazywała, iż wystarczające będą punktowe przetamowania rowów z piętrzeniem trwałym wykonanych z faszyny, kamienia i drewna. Programy funkcjonalno-użytkowe sporządzone w ramach działania A5, wskazały jednak na konieczność zastosowania rozwiązań kosztowniejszych jak budowle o piętrzeniu ruchomym (zastawki, przepusty z piętrzeniem). Warunkiem niezbędnym do wprowadzenia w życie koncepcji, była też akceptacja społeczna zawartych zamierzeń. Problemem jest podnoszona już wcześniej kwestia ograniczonego wpływu decyzyjnego na grunty położone w zasięgu oddziaływania przewidywanych piętrzeń na rowach melioracyjnych, ponieważ prowadzenie działań ochronnych na gruntach prywatnych jest możliwe tylko po uzyskaniu zgody właściciela. Zgoda ta nie zawsze była możliwa do uzyskania, gdyż często nie akceptują działań ochronnych proponowanych w ramach projektu. Dlatego ostatecznie wybrano obiekty melioracyjne, na których występują jeszcze siedliska przyrodnicze, a funkcje tych obiektów mogą pogarszać istniejące zaburzenia stosunków wodnych. Analiza własnościowa gruntów znajdujących się w obszarach możliwych do renaturyzacji, a w następstwie seria spotkań z mieszkańcami, pozwoliła nam wytypować tylko jeden (z siedmiu wskazanych w ekspertyzie wodnej) obiekt melioracyjny, na którym jest możliwe do przeprowadzenia działanie renaturyzacyjne. Koszt nakładów inwestycyjnych zaledwie

jednego obiektu Kamienna-Kropiwno składającego się z dwóch obszarów wyniósł 389 947 euro i niemal 4-krotnie przekroczył całkowite nakłady zaplanowane na to zadanie (101 400 euro). Sfinansowanie działania stało się możliwe w związku z oszczędnościami powstałymi w działaniu B1: wykup gruntów oraz C2: odtworzenie ekosystemów nieleśnych. Za zgodą KE (Aneks nr 2 z dn. 22.12.2017 r.) dokonaliśmy przesunięć finansowych w następujących kwotach: 100 000,00 euro z działania B1-kategoria kosztów F5: Land/rights purchase/lease oraz 125 983,53 euro z działania C2 – kategoria kosztów F3: External assistance.

3. Opisany wyżej problem znacznie mniejszej wielkości siedliska *91D0, w powiązaniu z trudną współpracą z samorządami spowodował, że w działaniach C6 i C7 wprowadzających ochronę tego siedliska na gruntach prywatnych osiągnęliśmy mniejsze rezultaty od zakładanych. Ostatecznie udało się nam porozumieć ze Starostwem Powiatowym w Sokółce i na tym obszarze zadanie przekwalifikowania gruntów w ewidencji z nieleśnych na leśny - zgodny ze stanem faktycznym, został przeprowadzony z urzędu. Starostwo Powiatowe w Augustowie kategorycznie odmówiło wszczęcia takiej procedury na ich obszarze, obawiając się konfliktów w wypadku braku zgody właściciela na dokonanie takich zmian w aktualizacji. Zgoda właściciela jest wymagana prawem. Dlatego przekwalifikowanie gruntów nastąpiło na wniosek właściciela gruntu pokrytego lasem, co osiągnęliśmy poprzez negocjacje z właścicielami. Zmiana metody działania oraz późniejsze niż zaplanowano wypracowanie współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za grunty leśne, przyniosło dla zadania większe niż przewidywaliśmy nakłady czasu i pracy, nie wiązało się to jednak z poniesieniem większych niż planowano kosztów. Zawarcie umów i wypłacenie rekompensaty z tytułu ograniczenia sposobu użytkowania nieruchomości leśnych leżących na siedlisku *91D0 było możliwe dopiero w marcu 2019 r. W efekcie zapewniono: administracyjną ochronę (aktualna ewidencja i uproszczone plany urządzania lasu) na 514 ha gruntów prywatnych pokrytych lasami, na których siedlisko *91D0 zajmuje pow. 98,4 ha oraz całkowite ograniczenie gospodarczego wykorzystania lasów prywatnej własności na powierzchni 108 ha. Osiągnięcie zakresu wskazanego we wniosku o projekt – 1200 ha nie byłoby możliwe, ponieważ jak się okazało powierzchnia siedliska *91D0 jest dużo mniejsza i wynosi 558 ha.

Podczas wdrażania działania na obszarze starostwa augustowskiego, z powodu nieaktualnych danych własnościowych napotkaliśmy większe trudności w dotarciu do prawnych właścicieli niektórych działek niż przewidywaliśmy, co wydłużyło pierwotnie zakładany czas realizacji dla tego etapu prac, co w konsekwencji wydłużyło wdrażanie całego działania.

4. Podstawowym problemem wykonywania ochrony przyrody na obszarze Górnej Biebrzy, czy to w postaci zabiegów ochrony czynnej terenów otwartych (działanie C2), biernej ochrony siedlisk leśnych (działanie C6), czy też kształtowania warunków wodnych, odpowiednich dla ochrony siedlisk bagiennych (działanie C3), jest występująca tu w ponad 90 % własność prywatna ziemi. Dodatkowo działki są małe i należą do dużej ilości osób. Pozytywne doświadczenia we współpracy z miejscową społecznością jakie wynieśliśmy z realizacji projektów pilotażowych na terenie gminy Lipsk w latach 2004-2006 oraz 2009-2010 w rejonie wsi Szuszałewo, niestety nie potwierdziły się w projekcie Górna Biebrza. Postawa prywatnych właścicieli gruntów uległa istotnej zmianie. Najczęściej nie akceptują działań ochronnych jeżeli nie mają z tego tytułu korzyści ekonomicznej. A w przypadku braku zgody właściciela gruntu, prowadzenie na nim zadań ochronnych jest niemożliwe.

Ponadto, pogłębiającym się zagrożeniem jest wzmacniająca się ogólna tendencja komasacji gruntów i intensyfikacja produkcji rolnej. Procesy te są wzmacniane przez politykę ekonomiczną Unii Europejskiej - tanie kredyty dla rolników, dotacje na intensyfikację produkcji, itp. Z kolei wsparcie dla ochrony przyrody w postaci programów rolno-środowiskowo-klimatycznych (PRŚK) nie są dla rolników ekonomicznie zachęcające.

Analiza lokalnego rynku pokazuje nam, że rolnik intensyfikując swoją produkcję osiąga około 2,5 krotnie wyższe przychody niż oferowane mu dopłaty rolnośrodowiskowe. Tylko przejście kontroli przez park narodowy nad gruntami warunkuje, iż będą mogły być na nich prowadzone działania zgodne z celami ochrony przyrody. Na obszarze Projektu spotykamy się głównie z gospodarstwami małymi i średnimi, które znacznie rzadziej korzystają z programu rolnośrodowiskowego. W ich przypadku użytkowanie gruntów wraca ze względu na płatności bezpośrednie, ma to jednak dwutorowy wpływ na środowisko: pozytywny w sytuacji utrzymania ekstensywnego charakteru produkcji rolnej, a negatywny, jeśli rośnie intensyfikacja produkcji, co zdarza się w związku z wydzierżawianiem użytków rolnych większym podmiotom prowadzącym towarową produkcję, np. mleka. Ekstensyfikacja produkcji i wdrożenie dodatkowych działań w gospodarstwie, wynikających z konieczności spełnienia kryteriów udziału w programie rolnośrodowiskowym, może natomiast generować koszty i prowadzić do obniżenia dochodów z produkcji towarowej w dużych gospodarstwach, stąd też znacznie rzadziej ich właściciele decydują się na realizację pięcioletnich kontraktów rolnośrodowiskowych. Zarówno intensyfikacja produkcji rolnej jak i zaprzestanie użytkowania negatywnie wpływa na stan siedlisk przyrodniczych i może prowadzić do ich degradacji.

Z naszej wiedzy wynika, że na obszarach gdzie prace należy wykonywać ręcznie, właściciele takich gruntów o wiele rzadziej przystępują do PRŚK. Powodem jest głównie to, że odkrzczaczenia i koszenia przy użyciu ręcznego sprzętu w trudnodostępnych miejscach są wyjątkowo uciążliwe i pracochłonne. Następnie wywiezienie wyciętej biomasy z obszaru zabiegów w wielu miejscach możliwe jest jedynie po zamrożonym torfowisku, co w ostatnich latach praktycznie się nie zdarza. Wynoszenie ręczne jest ekstremalnie ciężką pracą i zwyczajnie się nie opłaca. Istotny jest brak osób chętnych do tego typu prac i do prac fizycznych w ogóle. Ponadto we wcześniejszych edycjach dopłat za wykonanie zabiegów ochronnych ręcznym sprzętem płatność była odpowiednio powiększona, obecnie równa jest pracom wykonanym sprzętem mechanicznym. Co niejako mija się z założonym celem, często tam gdzie może wjechać sprzęt mechaniczny, torfowisko jest przesuszone i pozbawione już struktury kępowej. Zachętą dla właścicieli cennych łąk bagiennych do ich utrzymania w stanie otwartym i dobrej kondycji, byłaby możliwość uzyskania wyższych dopłat za prace wykonane ręcznym sprzętem. Dodatkowo bardzo dobrym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do PRŚK pakietu „retencyjnego” i zachęcanie rolników do niepogłębiania istniejących, niekopania nowych rowów oraz retencjonowania wody na torfowiskach ich własności.

W kontekście wyżej opisanych uwarunkowań oraz trudnej współpracy z samorządami lokalnymi ustanowienie wspólnego systemu zarządzania i ochroną obszaru w wymiarze jaki zaplanowano w działaniu C4 okazał się niemożliwy do osiągnięcia. Problematyczne okazało się również uzyskanie zgód właścicieli na przeprowadzenie prac na rowach odwadniających. Poza brakiem czynnika finansowego, który być może zachęciłby niektóre osoby do współpracy, kluczowym jest niezrozumienie dla problemu odwodnienia siedlisk bagiennych. Obniżający się poziom wód gruntowych niektórzy rolnicy postrzegają wręcz jako korzystny, bo umożliwia użytkowanie dotychczas trudnodostępnych podmokłych łąk.

Aby zmniejszyć negatywny wpływ opisanych wyżej problemów zdecydowaliśmy się wykupić maksymalnie dużo gruntów, w szczególności tam gdzie występują siedliska i gatunki ptaków będące przedmiotem ochrony N2000 bądź istnieje potrzeba przeprowadzenia prac renaturyzacyjnych. Zakres wykupu został zwiększony o 250 ha w ramach dostępnych środków finansowych w kategorii **"Land/rights purchase/lease"**. Z naszej wiedzy wynika, że nadal jest wielu chętnych do sprzedaży gruntów na obszarze projektu.

5. W działaniu C1 pomimo remontu odcinków dróg w zaplanowany zakresie, problem braku możliwości dojazdu ujawnił się w innych miejscach. Drogi są w wykazach ewidencyjnych, ale faktycznie nie ma ich w terenie. W lokalizacjach, gdzie przeprowadzanie zabiegów ochronnych odtwarzania ekosystemów nieleśnych (działanie C2) dotychczas było znacznie utrudnione (Ostrowie, Kropiwno) w 2017 r. wyremontowaliśmy kolejne odcinki dróg. Wcześniejszy brak dróg dojazdowych skutkowało tym, że wykonawcy którzy podjęli się wykonywania prac, nie kończyli ich i odstępowali od umowy lub też odmawiali podpisania umów na realizację zabiegu, kiedy zapoznali się z warunkami terenowymi.

6. Brak możliwości bezpośredniego dojazdu do okolic prowadzenia zabiegów ochronnych, brak zimowych mrozów znacznie utrudniał znalezienie wykonawców do prowadzenia prac w działaniu C2. Skala problemu jest ogromna i zauważalna nie tylko w naszym Projekcie. Inne podmioty zajmujące się ochroną torfowisk i terenów otwartych również borykają się z brakiem osób chętnych do pracy. Duży wpływ ma tutaj wciąż rosnące wsparcie socjalne oferowane przez państwo, co skutecznie zniechęca potencjalnych pracowników do podejmowania prac fizycznych. Z powodu braku zainteresowania ogłaszanymi przez nas przetargami, staraliśmy się aktywnie poszukiwać wykonawców. O możliwości zlecenia prac informowaliśmy w lokalnym powiatowym urzędzie pracy, gdzie utwierdziły się nasze przypuszczenia o tym, iż wielu potencjalnych pracowników rezygnuje z podjęcia pracy, na rzecz otrzymywanych zasiłków. Rozważaliśmy zatrudnienie obcokrajowców (pracowników z Białorusi bądź Ukrainy) jednak procedury udzielenia pozwolenia na pracę w Polsce trwają na tyle długo, iż nie mogliśmy podjąć tego kroku w Projekcie. Spotkaliśmy się także z dyrektorem Zakładu Karnego w Białymstoku dowiadując się o możliwości zatrudnienia osób skazanych, jednak nie tylko my w ostatnim czasie zgłosiliśmy się z podobnym zapytaniem i w zakładzie nie ma tyle osób mogących wychodzić do pracy, jakie jest obecnie zapotrzebowanie na rynku.

7. Znaczne trudności napotkaliśmy również przy realizacji działania C4: ustalenie partycypacyjnego modelu zarządzania ochroną obszaru. Nasze spostrzeżenie jest takie, że przyjęta metodyka budowania partnerstwa jako oddolnej inicjatywy w rzeczywistości okazała się nieskuteczna. Doświadczaliśmy raczej oczekiwania na konkretną propozycję niż gotowość do wypracowania tej propozycji. W związku z tym zmieniliśmy podejście i zdecydowaliśmy się wypracować propozycję przez zespół projektu wspólnie z moderatorem, a następnie przeprowadzić konsultacje społeczne. Zmiana sposobu nie wpłynęła na zmianę planowanego efektu działania w postaci wypracowanej formy współpracy ani zaplanowanego kosztu tego działania, jednak nie było możliwe utworzenie podmiotu wdrażającego w czasie. Nad możliwie najlepszym wypracowaniem, przyjęciem i wdrożeniem strategii zarządzania obszarem - wspólnego dla przewidywanego Partnerstwa programu działań - pracowaliśmy do końca I kwartału 2019 roku.

3. Executive summary

3.1. General progress

The Górna Biebrza project was implemented from 01/09/2012 to 30/03/2019. The project area of activity is about 17,400 ha, covering the Biebrza valley between Sztabin in the southwest and the state border with Belarus in the east. Located in five communes: Suchowola, Dąbrowa Białostocka, Nowy Dwór, Lipsk, Sztabin and two counties: Sokółka and Augustów. The scope of the project covered the area of the Biebrza National Park - its upper basin and the north-eastern part of the Natura 2000 network: OSO Ostoja Biebrzańska (PLB200006), SOO Dolina Biebrzy (PLH200008). The size of the project area was defined by the need to limit the negative impact of changes in water level in the Natura 2000 network

habitats. The natural habitats occurring here from Annex I to the Habitats Directive constitute approx. 20.19% of the area of these habitats in the entire Dolina Biebrzy PLH20008 area. In relation to the size of the areas - Natura 2000 habitats in the upper Biebrza Valley account for approx. 8.23% of the area of this part of the area when the Natura 2000 habitats in the remaining part of the Biebrza Valley share in approx. 5.45%. The proportions clearly indicate the importance of protecting nature in this part of the Valley.

In connection with obtaining the consent of the European Commission to extend the duration of the Project, its planned completion was moved from 31/12/2017 to 30/03/2019.

The foundation for the implementation of the planned activities was collecting spatial data based on various sensors and cameras. Research conducted in 2013 in the Upper Biebrza area was the first remote sensing project in Poland with such a large scope. As a result of the work, the following were created: orthophotomap, digital terrain coverage model and digital terrain model (NMPT and NMT), hyperspectral and thermal imaging (action A4). Compiled data and information already in the possession of Biebrzański PN (including management plan of two Natura 2000 sites in the Biebrza Valley), added to the newly created Biebrza geoportal (activities A2, A3).

Purchases of equipment and car were made within the planned ranges and dates (actions A1, A2).

According to the plan, nature monitoring (action D2) and functioning of the measuring network for technical monitoring (action D1) were carried out. Annual reports for 2013-2018 and summarizing the Final Reports in 2017 in the field of monitoring: water level and meteorological conditions as well as chemistry and physical parameters of water were created. Reports on the results of ornithological monitoring: the White stork, the Black grouse, the Crane, the Lesser spotted eagle, the Corncrake and the Aquatic Warbler were created annually, and in 2017 a comprehensive summary final report was prepared. Monitoring of the plants: Fen orchid (*Liparis Loeselii*) and Marsh saxifrage (*Saxifraga hirculus*) was carried out at two-year intervals. Annual reports were received in 2013, 2015 and 2017 and the final summary report in 2017. In addition, „zero” monitoring was carried out and a report was prepared on the regeneration of vegetation after mechanical damage to the peat bog layer that occurred in the Nowy Lipsk area during the performance of protective measures by one of the contractors in operation C2.

Based on valuations of land properties prepared by appraisers in the years 2013-2019, 664.54 ha of land was purchased and 89.28 ha was leased for 20 years (action B1). In total, 753.82 ha was acquired, irrevocably, for nature conservation purposes from the originally planned 501 ha. The EC agreed to the increase in the scope of redemptions in a letter of 20.05.2016. The arithmetic average price for 1 ha of purchased land from all years is around EUR 1 9046, while the estimated cost of 1 ha is EUR 3 825/ha.

Based on technical documentation made in action A6 on dirt access roads to the surface of protective measures with a total length of 4030 mb, section repairs were made (action C1). Due to the limited and distant access to plots within Ostrów and Kropiwno resulting from

the lack of technological roads and difficulties in performing protective procedures, with the consent of the European Commission we have renovated an additional two sections of roads with a total length of 1,670 meters.

According to the plan, 460 ha of wetland meadows were to be cleared of trees and scrubs, however, due to the difficulties we encountered in implementing the measure (described in chapter 3.1.2 Problems encountered) in the application to the European Commission for the extension of the project of 29/09/2017, it was reported about our worries of the task being carried out in such a size and we asked for the scope to be reduced to 300 ha (consent Annex 2 of 22.12.2017). Protective measures in non-forest ecosystems (action C2) were carried out on a total area of 204.99 ha, including shrub removal on the area of 163.09 ha and initial mowing on the area of 185.86 ha. We tried to combine existing fragments of habitats into larger complexes during land purchase (measure B1) and implementation of conservation measures. In the area of Szuszałewo, Kropiwno, Ostrów and Lipsk, the plots covered by the project treatments were also adjacent to private plots on which the owners implement agri-environmental programs. In addition, on the total area of 47.8 ha of land purchased in the project and charged with the lease, the treatments were carried out by tenants. Thus, the total area of marsh meadows cleared of trees and thickets is 252.79 ha.

For the needs of mowing marsh meadows, 5 sets of specialized equipment were purchased along with flat-bottomed biomass export platforms. We assumed that the purchased machines will be used by a legal entity created as part of the implementation of measure C4 and will be responsible for maintaining the ecosystems restored in the project. Since no such entity was established, we were also unable to sublet machines to external contractors selected in tenders, the purchased equipment was used to a lesser extent by park employees to mow plots purchased in the project, including Szuszałewo area. Therefore, we have completely taken over the maintenance of non-forest ecosystems and restored subsequent areas to the Biebrza National Park and ensured by joining agri-environmental-climate programs in 2019.

Expertise in action A5 was made: determination of water management conditions. The expert report sets out the conditions for the protection of key areas for the preservation of existing natural habitats on the project site and areas where preserved soil and water conditions give a chance to improve natural values. Thanks to the expertise, it became possible to start action C3: liquidation of drainage ditches. Based on the received Functional Programs (PFU), the action was implemented in the "design and build" system. Due to the complicated ownership situation, groundwater stabilization was achieved in the area of the drainage network with a length of about 3km, and not as assumed about 35km. We assumed the construction of 105 transformations made of natural materials (fascine, wood, stone) with a permanent damming dam, which after a detailed inventory of the area and the development of PFU for drainage facilities (action A5) proved to be insufficient. It was necessary to use buildings with mobile damming (valves, culverts with damming), which require much larger financial outlays. The estimated cost of investment outlays for the adaptation of drainage facilities to the needs of habitat protection, including farming on only one drainage facility - "Kamienna-Kropiwno" almost four times exceeded the cost of the

entire activity planned in the project. In total, 7 valves with movable damming were built, 3 thresholds, 3 palisade partitions, 2 culverts with damming and a technological dam with a length of 450 m for servicing hydrotechnical devices. Thanks to this, with optimal work of all damming structures, the improvement of hydrological conditions is forecast in the area of 48.36 ha.

Tourist infrastructure (action C5) was built within the planned scope: wooden footbridges with a total length of 2215 mb, 5 lookout towers, 6 tourist sheds, 12 tourist roofs with benches. In connection with the acceptance of the application for project extension (Annex No. 2 of 22.12.2017) in 2018 activity C5 was resumed. The footbridges built as part of the Project have been extended towards the river and connected by a bridge floating through Biebrza river. As a result, the tourist path was extended by about 2900 m of footbridge through marshes and a section of the trail on a mineral ground about 1.7 km long. Thus connecting Nowy Lipsk with Jałowo and Szuszałewo. In operation E5, 13 sets of information boards about the project were set up at the newly developed tourist infrastructure and in the central places of the municipalities of the Project area.

In 2013-2017, surveys were conducted among residents (action D3), and the analysis of their results is presented in the Report 'Assessment of the socio-economic impact of project activities'. According to the report, the social „climate” in the project's environment is changing in favor of actions taken to protect nature. In subsequent measurements, respondents increasingly recognized that nature protection is a barrier to local development. The respondents presented quite high awareness of the realities of nature protection, and the project strengthened these attitudes.

Due to problems in cooperation with local counties, significant difficulties were encountered in implementing action C6 (the description of the problem is described in chapter 3.1.2 Problems encountered and 6.1. Technical progress, per Action). As a result, the update of soil science classification of land was carried out in total on 514 ha of private land in two counties: Sokółka (405.4 ha) and Augustów (108.4 ha), and not as assumed for 1200 ha. As a result, many private plots constituting the natural habitat bog woodland 91D0, still shown as meadows or wastelands, became a full-fledged forest for records. The next step was to create simplified forest management plans (UPUL) in the updated area in order to introduce management principles closely related to the needs of bog woodland protection.

To increase the possibilities of protecting bog woodlands, a compensation program was introduced for limiting forest management and suspension of logging (measure C7), which covered the area of 108 ha of private forests. It consisted in the conclusion of a 10-year contract with private owners of forest land with the habitat * 91D0, introducing complete suspension of economic use of the land. To a large extent innovative action will allow observation of life and changes occurring in bog woodland not so heavily exploited by humans over the next years. Extending the implementation of Action C6, delayed the implementation of the associated Action C7. Conclusion of contracts and payment of compensation was only possible in March 2019.

The finally developed model of cooperation with the local community and local governments (action C4) assumes the cooperation of three entities: Biebrzański PN, the Municipality of Lipsk and Dąbrowa Białostocka. It was confirmed and defined in the concluded agreement entitled Federation of Upper Biebrza Bioregional Initiatives (FIB). A formal action plan for the future was created, open to cooperation with other entities and private individuals willing to achieve the goal of increasing the tourist and educational attractiveness of the area, by developing the tasks started by the Upper Biebrza project and developing and implementing new ventures.

In 2013, the project website www.gorna.biebrza.org.pl was launched (action E4), which will continue to be updated after its completion. Basic information materials (action E1) and promotional materials (action E3) were provided, including a film about the project (action E11). 30 information meetings (Action E2) and thematic workshops were carried out as planned: Forest - not only trees, Marshes - not only meadows, Water for nature (activities E7, E8, E9).

An important element of the project was cooperation and exchange of experience with other institutions and organizations (Action F2), both during conferences summarizing Life projects, Life Days organized by National Fund of Environmental Protection and Water Management (NFOŚiGW), as well as by establishing direct contacts with other LIFE projects, including LIFE10 NAT / PL / 000655, LIFE13 NAT / PL / 000050, LIFE09 NAT / PL / 000257, LIFE13 NAT / PL / 000038, LIFE11 NAT / PL / 000423, LIFE13 NAT / PL / 000018. The organization of the conference (action E6) and the development and publication of a layman's report (action E10) gave the opportunity to summarize and present several years of work to a large audience. The Laika report has been attached to this report as an attachment 8.1.1. In the final stage of the project, further actions were developed to maintain sustainability after its completion and are presented in the document After LIFE Conservation Plan (action F3), attachment 8.1.2.

The external audit of the project (action F4) was carried out after the project was completed in its extended time. The audit report is attached as an attachment 8.2.1.

3.2. Problems encountered

1. When estimating the size of the project's input data, the following were taken into account: SDF data for PLH 200008 Dolina Biebrzy and PLB 200006 Ostoja Biebrzańska, data from other projects implemented in this area, as well as data from the Office of Forest Management and Forest Surveying. However, the results of research conducted in the years 2013-2014 as part of the work on the project of the SAC Protection Task Plan Dolina Biebrza PLH20008, prepared by the Biebrzański National Park, showed a significantly different current state of conservation and surface of Natura2000 habitats (Table 1, chapter 5.1 Impact). This has a direct impact on the activities undertaken in the project and their location. Compared to previous information, Natura2000 habitats occupy only about 24% of the source quantities reported. It was necessary to verify the location of areas planned in Action C2 to restore the right conditions for the functioning of non-forest ecosystems, and

the expected results of actions C6 and C7 associated with the protection of bog woodlands were possible on a much smaller area than expected.

2. Due to the underestimation of the size of natural habitats, in conjunction with the data obtained in action A4 (NMT) and A5 (water expertise), the concept of restoration of action C3 required a completely different view on the problem of habitat desiccation and changes in the scope and location of interventions needed. The scale of negative impact of existing drainage facilities exceeded our previous estimates. The total cost of investment outlays for the adaptation of drainage facilities to the needs of habitat protection, including agriculture, has been estimated at around 1.17 million euros for one Kamienna-Kropiwno drainage facility only (we planned EUR 101 400 for the entire operation). Such a large underestimation of the budget of the C3 activity results from the fact that the knowledge possessed at the time of writing the application indicated that the point-breaking of ditches with permanent damming made of fascine, stone and wood would be sufficient. Functional and utility programs prepared under action A5, however, pointed to the need for more expensive solutions, such as structures with movable damming: valves, damming dams. The problem that has been raised before is the limited BbPN decision-making impact on land located within the impact range of the projected dams on drainage ditches. A prerequisite for the implementation of the concept was also the social acceptance of the intentions, because carrying out protective measures on private land is possible only after obtaining the consent of the owner. This consent was not always obtainable because they often do not accept the protective measures proposed under the project. That is why land drainage facilities with natural habitats are still selected, and the functions of these facilities may worsen existing disturbances in water relations. Ownership analysis of land located in areas possible habitat restoration, and following a series of meetings with residents, allowed us to select only one (out of seven indicated in the water expertise) drainage facility on which it is possible to carry out restoration work. The investment cost of just one Kamienna-Kropiwno facility consisting of two areas amounted to EUR 389 947 and almost 4 times exceeded the total expenditure planned for this task (EUR 101,400). Financing the action became possible in connection with the savings generated in action B1: purchase of land and C2: restoration of non-forest ecosystems. With the consent of the EC (Annex No. 2 of 22.12.2017), we have made financial transfers in the following amounts: EUR 100,000.00 from action B1 cost category F5: Land / rights purchase / lease and EUR 125 983.53 from action C2 - cost category F3: External assistance.

3. The problem of the considerably smaller size of the habitat * 91D0, described above, in connection with difficult cooperation with local governments, caused that in actions C6 and C7 introducing protection of this habitat on private land we achieved less results than assumed. Ultimately, we managed to agree with the Sokółka County Administration and in this area the task of reclassifying the land from the non-forest to the forest register - in accordance with the facts, was carried out ex officio. The Administration of Augustów County categorically refused to initiate such a procedure in their area, fearing conflicts in the event of the lack of consent of the owner to make such changes in the update, which is required by law. Therefore, reclassification of plots records took place at the request of the owner of land covered with forest, which we achieved through negotiations with the owners.

The change in the method of operation and later than planned development of cooperation with entities responsible for forest lands, brought more time and work outlays than expected, but this did not entail incurring higher than planned costs. Conclusion of contracts and payment of compensation for limiting the use of forest real estate lying on the habitat * 91D0 was only possible in March 2019. As a result, administrative protection (current records and simplified forest management plans) was provided for 514 ha of private land and total limitation of economic use of bog woodlands of private ownership over the area of 108 ha. Achieving the range indicated in the project application - 1200 ha was not possible because as it turned out the habitat area * 91D0 is much smaller and amounts to 558 ha. During the implementation of the activity in the Augustów County area, due to outdated ownership data, we encountered difficulties in reaching the legal owners of some plots, which extended the initially assumed time of implementation for this stage of works, which in consequence extended the implementation of the entire activity.

4. The basic problem of nature conservation in the Upper Biebrza project area, whether in the form of active protection measures for open areas (action C2), passive protection of forest habitats (action C6), or shaping water conditions suitable for the protection of wetland habitats (action C3), there is over 90% private ownership of land. In addition, the plots are small and belong to a large number of owners (coowners). Positive experiences in cooperation with the local community that we gained from the implementation of pilot projects in the municipality of Lipsk in 2004-2006 and 2009-2010 in the area of the village of Szuszałewo, unfortunately, were not confirmed in the Upper Biebrza project. The attitude of private land owners has changed significantly. The most common is the lack of acceptance of protective measures if it is not associated with an economic advantage. And in the absence of the consent of the landowner, carrying out protective tasks on it is impossible. In addition, the growing general trend of land consolidation and intensification of agricultural production is a growing threat. **These processes are strengthened by the economic policy of the European Union - cheap loans for farmers, subsidies for production intensification, etc. On the other hand, support for nature protection in the form of agri-environment-climate programs (PRŚK) is not economically encouraging for farmers. The analysis of the local market shows us that the farmer, by intensifying his production, achieves about 2.5 times higher revenues than the agri-environmental subsidies offered to him.** Only taking control over the land by the national park determines that it will be possible to carry out activities in accordance with the objectives of nature protection. In the Project area, we mainly meet small and medium-sized farms, which use the agri-environmental program much less often. In their case, land use returns due to direct payments, but this has a two-pronged impact on the environment: positive if the extensive nature of agricultural production is maintained, and negative if production intensification increases, which happens in connection with the lease of agricultural land to larger commercial operators production, e.g. of milk. Production extensification and implementation of additional activities on the farm, resulting from the need to meet the criteria for participation in the agri-environmental program, can, however, generate costs and lead to a reduction in income from commodity production on large farms, hence their owners much less often decide to implement five-year agri-environmental contracts. Both the intensification of agricultural production and the cessation of use negatively affect the condition of natural habitats and

may lead to their degradation. Our knowledge shows that in areas where the work must be done manually, the owners of such land much less often join agro-environmental-climatic schemes. The reason is mainly that the clearing and mowing with hand equipment in hard to reach places are extremely tedious and laborious. Then, the removal of the cut biomass from the treatment area in many places is possible only after the surface is frozen, which in recent years practically does not happen. Manual lifting is extremely hard work and simply does not pay off. The lack of people willing to do this type of work and physical work in general is important. In addition, in earlier editions of surcharges for carrying out protective measures with manual equipment, the payment was increased accordingly, now it is equal to the work done with mechanical equipment. Which somehow misses the assumed goal, often where mechanical equipment can enter, the peat bog is desiccated and has no clump structure. An incentive for owners of valuable wetland meadows to keep them open and in good condition **would be the possibility of obtaining higher subsidies for work done with hand equipment. In addition, a very good solution would be to introduce in the agro-environment-climate program a "retention" package and encourage farmers not to deepen existing and not dig new ditches and to retain water on peat bogs their property.** The problem turned out to be the consent of the owners to carry out work on drainage ditches (action C3). Apart from the lack of a financial factor that might perhaps encourage some people to cooperate, it is crucial to misunderstand the problem of wetland dehydration. The declining groundwater level is seen by some farmers as beneficial because it allows the use of wet meadows that are difficult to access so far. To reduce the negative impact of the factors described above, we decided to buy up as much land as possible, especially where there are habitats and species of birds protected by N2000 or there is a need to carry out restoration works. The scope of the purchase has been increased by 250 ha within the available funds in the "Land / rights purchase / lease" category. According to our knowledge, there are still many people willing to sell land in the project area. More, it would be strongly recommended to financially support land purchase in the following years.

5. In action C1, despite the renovation of road sections within the planned scope, the problem of the inability to travel revealed in other places. The roads are on the register lists, but they are not actually in the field. In locations where carrying out conservation measures for the restoration of non-forest ecosystems (action C2) has been significantly hampered so far (Ostrów, Kropiwno) in 2017, we repaired further road sections. The earlier lack of access roads resulted in the fact that contractors who undertook to perform the works, did not finish them and withdrew from the contract or refused to sign contracts for the implementation of the procedure, when they got acquainted with the field conditions.

6. The lack of direct access to the area around the protective operations, the lack of winter frost significantly hindered finding contractors to carry out work in action C2. The scale of the problem is huge and noticeable not only in our Project. Other entities involved in the protection of peat bogs and open areas are also struggling with a lack of people willing to work. The growing social support offered by the state may have impact here, which can discourages potential employees from undertaking physical work. Due to the lack of interest in the tenders we announce, we have tried to actively seek contractors. We informed about the possibility of ordering work at the local county labor office, where our assumptions

about the fact that many potential employees resign from work for benefit received were confirmed. We considered employing foreigners (employees from Belarus or Ukraine), however, the procedures for granting a work permit in Poland are taking so long that we could not take this step in the Project. We also met the director of the Prison in Białystok learning about the possibility of employing convicts, but not only we have recently asked with a similar question and there are not as many people in the facility who can go to work as there is currently a market demand.

7. In the context of the conditions described above and difficult cooperation with local governments, establishing a common management system and area protection in the dimension planned in measure C4 proved impossible to achieve. Our observations show that the adopted methodology of building partnership as a grassroots initiative has in fact proved to be ineffective. We have experienced waiting for a specific proposal rather than being ready to work out this proposal. Therefore, we changed the approach and decided to work out a proposal by the Project Team together with the moderator, and then conduct public consultations. The modification in the method did not change the planned effect of the action in the form of a developed form of cooperation or the planned cost of this action. We worked on the best possible development, adoption and implementation of an area management strategy - a joint action program for the envisaged Partnership - until the end of the first quarter of 2019.

4. Introduction

Basen górny Biebrzańskiego PN wyróżnia od basenu środkowego i południowego dużo węższa dolina i mniejsza powierzchnia, przy jednoczesnym wysokim bogactwie siedlisk Natura 2000. W stosunku do wielkości basenów siedliska Natura 2000 w Górnej Biebrzy stanowią ok. 8,23 % jej powierzchni, gdy siedliska Natura 2000 w pozostałym fragmencie SOO Dolina Biebrzy mają udział w ok. 5,45 %. W basenie górnym występują najcenniejsze nieleśne siedliska w dolinie Biebrzy wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory: zasadowe torfowiska przepływowe o charakterze mechowisk i młak (kod: 7230), mozaika torfowisk przejściowych z zaroślami brzozy niskiej *Betulo-Salicetum repentis* i mszaru *Sphagnetalia magellanici* (kod: 7140) oraz priorytetowe siedliska leśne – bory i lasy bagienne (kod: *91D0). Badania przeprowadzone w 2013-2014 do planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy PLH20008 oraz dane pozyskane w projekcie pokazały, że stan jak i powierzchnia siedlisk przyrodniczych w obrębie obszaru Projektu kształtuje się zdecydowanie gorzej od danych, będących podstawą konstrukcji projektu Górna Biebrza. Dane zostały przedstawione w Tabeli 2. (rozdział 6.2).

Obszar projektu to miejsce występowania cennych gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Rady 2009/147/WE z 30 listopada 2009 w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, związanych z ekosystemami nieleśnymi: wodniczki *Acrocephalus paludicola* (kod: *A294), derkacza *Crex crex* (kod: *A122), cietrzewia *Tetrao tetrix* (kod: A409), dubelta *Gallinago media* (kod: A154), bociana białego *Ciconia ciconia* (kod: A031) oraz gatunku dwuśrodowiskowego – orlika krzykliwego *Aquila pomarina* (kod: *A089). Na tym obszarze stwierdzono występowanie 15 gatunków roślin naczyniowych chronionych w Polsce, w tym 8 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Roślin: wełnianki delikatnej *Eriophorum gracile* - gatunku krytycznie zagrożonego (CR) w Polsce; 4 gatunków zagrożonych wyginięciem

(EN): wełnianeczki alpejskiej *Baeothryon alpinum*, skalnicy torfowiskowej *Saxifraga hirculus* (kod: *1528), brzozy niskiej *Betula humilis* i kukułki krwistej żółtawej *Dactylorhiza incarnata* ssp. *ochroleuca*; 2 narażonych na wyginięcie (VU) - lipiennika Loesela *Liparis loeselii* (kod: *1903) i turzycy strunowej *Carex chorrodorhiza* oraz turzycy bagiennej *Carex limosa* - gatunku z kategorii niskiego ryzyka (LR). Dwa gatunki z wyżej wymienionych - skalnica torfowiskowa i lipiennik Loesela to gatunki z Zał. II Dyrektywy Siedliskowej, a wełnianeczka alpejska (spotykana tylko na torfowiskach Basenu Górnego), turzycy strunowa, brzoza niska, wełnianka delikatna (nadal potwierdzone występowanie w Biebrzańskim PN tylko na tym obszarze) są gatunkami reliktowymi we florze Polski.

Dla tak wyjątkowego obszaru w projekcie Górna Biebrza zaplanowano działania ochronne – bezpośrednie, planistyczne i organizacyjne - w obrębie różnego typu środowisk (leśnych i nieleśnych) oraz w swoistym otoczeniu społecznym. Wynikały one z problemów ochrony przyrody tego terenu oraz były oparte o wcześniej nabyte doświadczenia z realizacji pilotowych projektów w tej części doliny Biebrzy. Postawiono cel główny: Przywrócić i utrzymać mozaikę przestrzenną ekosystemów naturalnych i półnaturalnych, warunkujących wysoką różnorodność biologiczną w krajobrazie Górnej Biebrzy, który został osiągnięty poprzez realizację celów bezpośrednich:

Cel: Przywrócenie konfiguracji oraz funkcji mozaiki przestrzennej nieleśnych siedlisk bagiennych.

Na gruntach zakupionych w projekcie oraz na nieleśnych siedliskach w obszarze Natura 2000 będących już w posiadaniu BbPN, a które w przeszłości były użytkowane kośnie, zostało przywrócone użytkowanie. Niekorzystne zmiany procesów sukcesyjnych prowadzą do zmniejszenia różnorodności biologicznej, uproszczenia krajobrazu, a także zanikania niektórych rzadkich zbiorowisk i gatunków o wąskiej amplitudzie ekologicznej. Dzięki przeprowadzonym pracom odkrzaczenia oraz inicjalnego wykoszenia odtworzyliśmy otwarty charakter części tych ekosystemów (w sumie 252,8 ha). Wykoszone bagienne łąki przeplatają się z zaroślami wierzbowo-brzozowymi i wraz z pojedynczo występującą sosną tworzą charakterystyczną mozaikę krajobrazu mokradel. Dostęp do powierzchni, na których zabiegi ochrony czynnej są realizowane zarówno przez park jak i przez prywatnych właścicieli, jest łatwiejszy dzięki wyremontowanym drogom dojazdowym (w sumie 5,7 km).

Cel: Poprawić efektywności zarządzania ochroną przyrody obszaru.

Zarastające obszary bagienne na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zwiększyły swój areal, lecz nie miało to odzwierciedlenia w dokumentacji ewidencyjnej, zatem nie były objęte żadną kontrolą i ochroną. Aby uregulować zaistniałą sytuację przeprowadzono aktualizację gleboznawczej klasyfikacji gruntów. W efekcie obszar o łącznej powierzchni 514 ha, stanowiący siedlisko przyrodnicze *91D0, położony na działkach prywatnych wciąż wykazywanych jako łąki bądź nieużytki, stało się pełnoprawnym ewidencyjnym lasem. Uproszczone planu urządzania lasu stworzone zostały dla całego zaktualizowanego obszaru. W celu objęcia wieloletnią ochroną lasów bagiennych, zawarto umowy rekompensujące ograniczenie gospodarki leśnej oraz całkowite wstrzymanie pozyskiwania drewna na 20 działkach prywatnych o pow. 108,428 ha.

Kontrola i zapewnienie trwałości zarządzania ekosystemami zgodnie z potrzebami ich ochrony również po zakończeniu projektu została dodatkowo zapewniona poprzez wykup oraz długoterminową dzierżawę gruntów cennych przyrodniczo. Łącznie wykupiono 409 działek prywatnych o powierzchni 664,5 ha oraz wydzierżawiono na okres 20 lat 10 działek prywatnych o powierzchni 89,5 ha.

Cel: Ustabilizowanie poziomu wód gruntowych na odwadnianych siedliskach bagiennych stosownie do ich potrzeb wodnych.

Najważniejszym czynnikiem warunkującym rozwój i trwanie torfowisk są odpowiednie, szczególnie dla danego typu warunki wodne. Ich poprawa, stabilizacja, a tym samym polepszenie funkcjonowania siedlisk i gatunków związanych z mokradłami wymagało

szeregu działań. Na podstawie pozyskanych danych i informacji w działaniach A4 i A5 oraz z przygotowywanego przez BbPN projektu PZO dla OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008, oceniono potrzeby renaturyzacyjne obszaru. Były one znacznie większe niż te przewidziane w projekcie i wymagały większych nakładów finansowych, szczegółowy opis problemu przedstawione w rozdziale 3.2 Problems encountered. Wiedząc, że bezpośredni wpływ decyzyjny mamy na zaledwie 8,1% gruntów położonych w zasięgu oddziaływania przewidywanych piętrzeń na rowach melioracyjnych (grunty skarbu państwa), prowadziliśmy szeroko zakrojone konsultacje społeczne i wykupy gruntów. Mimo to, dla większości kluczowych obszarów nie udało się pozyskać prawa do dysponowania gruntem. Działania renaturyzacyjne można było przeprowadzić jedynie na jednym (z siedmiu wskazanych w ekspertyzie wodnej) obiekcie melioracyjnym „Kamienna-Kropwino”. Obiekt podzielony jest na dwa obszary konkurencyjne ważne dla zachowania istniejących siedlisk: Szuszałewo o pow. 129,1 ha oraz Kamienna Nowa 111,3 ha. Przy optymalnej pracy wszystkich budowli piętrzących poprawa warunków hydrologicznych prognozowana jest na łącznym obszarze 48,36 ha.

Cel: Zintegrowanie ochrony przyrody z rozwojem aktywności turystycznej.

Tereny Górnej Biebrzy to kraina wyjątkowa, a jednocześnie do niedawna mało znana i niedoceniana przez turystów. Działania projektu zapoczątkowały wyraźne zmiany. Odpowiednie usytuowanie obiektów infrastruktury turystycznej pozwoliło pokazać walory przyrodnicze i krajobrazowe obszaru przy jednoczesnym skanalizowaniu ruchu turystycznego. Coraz więcej mieszkańców i turystów zwiedza Górną Biebrzę, szczególną popularnością cieszą się drewniane kładki o łącznej długości ok. 5 km. Oprócz oczywistej rekreacji umożliwiają bezpośredni kontakt z niedostępną na co dzień przyrodą bagien oraz spełniają ważną rolę w edukacji przyrodniczej. Dodatkowym atutem jest wzrost akceptacji społecznej dla działań powiązanych z ochroną przyrody, jaki wykazało badanie ewaluacji projektu w zadaniu D3. W szczególności działań, które integrują ochronę przyrody z rozwojem lokalnego sektora gospodarki turystycznej. Za wcześnie by móc ocenić czy nasze działania przyczyniły się do poprawy bytu ekonomicznego mieszkańców, jednak można się tego spodziewać w związku ze znaczącym wzrostem ruchu turystycznego.

Realizując działania projektu dokładano wszelkich starań aby w jak największym stopniu pogodzić potrzeby ekonomiczne mieszkańców obszaru z potrzebami ochrony przyrodniczych siedlisk o wartości europejskiej. Zostały zawarte porozumienia o współpracy z lokalnymi samorządami skierowane na partycypację w zarządzaniu i ochronie obszaru. Wybudowano infrastrukturę turystyczną, również na działkach gminnych wskazanych przez władarzy jako najatrakcyjniejsze turystycznie. Wiaty i wieże widokowe na terenie gminy Dąbrowa Białostocka zostały po wybudowaniu przekazane gminie w użytkowanie oraz w celu jej wypromowania. Gmina Lipsk partycypowała przy budowie odcinka kładki w okolicy wsi Jałowo. Realizacja projektu pozwoliła także na zwiększenie świadomości społecznej i poszerzenie wiedzy na temat obszarów Natura2000, w szczególności siedlisk mokradłowych, unikalności flory i fauny oraz potrzeby ich ochrony. Realizacja działań projektu wpłynęła również na miejscowy rynek pracy. Firmy wykonujące prace terenowe i budowlane w dużej mierze były firmami lokalnymi bądź zatrudniały mieszkańców okolicznych gmin. Konferencja oraz cateringi na spotkaniach organizowane były przez lokalne przedsiębiorstwa.

Po zakończeniu projektu spodziewane jest utrzymanie efektów uzyskanych w trakcie jego realizacji. Na wykupionych gruntach prowadzone będą zabiegi ochrony czynnej bądź biernej zgodne z potrzebami ekosystemów. Ponieważ współpracę z samorządami w postaci partycypacyjnego modelu zarządzania udało się osiągnąć dopiero w końcowym etapie realizacji projektu, użytkowanie kośne torfowisk będzie zapewnione własnymi staraniami Biebrzańskiego PN (zaplanowano to w After-Life CP, załącznik 8.1.2.). Planowane jest przystąpienie do programów rolno-środowiskowo-klimatycznych na lata 2019-2024

bezpośrednio po zakończeniu projektu. Dzięki krokom podjętym w celu ochrony lasów bagiennych i w dużej mierze nowatorskiemu podejściu na przestrzeni kolejnych lat możliwe będzie prowadzenie obserwacji życia i zmian zachodzących w lasach bagiennych nieeksploatowanych przez człowieka. Polepszanie warunków siedliska zawsze wpływa na polepszenie warunków do bytowania dla jego mieszkańców. Budowle hydrotechniczne zostaną utrzymane i konserwowane, a obserwacje i monitoringi nadal prowadzone zgodnie z After Life Conservation Plan. Spodziewany jest wzrost zainteresowania turystycznego obszarem, co może stać się osią rozwoju lokalnego.

5. Administrative part

5.1. Description of project management

Beneficjentem projektu jest Biebrzański Park Narodowy. W 2012 roku ze struktury organizacyjnej BbPN wyodrębniono zespół projektu powołany na okres realizacji projektu. Projektem zarządzał kierownik projektu, któremu podlegał zespół koordynatorów działań. Kierownik projektu podlegał bezpośrednio Dyrektorowi Biebrzańskiego PN. W obszarze projektu, w miejscowości Kuderewszczyzna w gminie Dąbrowa Białostocka funkcjonowało Biuro Projektu, będące stałym miejscem pracy personelu zarządzającego projektem. Beneficjent powołał Przewodniczącego (PKS) i członków Komitetu Sterującego (KS). Wsparcie doradcze i nadzorcze w KS pełnili przedstawiciele kluczowych interesariuszy oraz głównych użytkowników rezultatów projektu. Do udziału zaprosiliśmy przedstawicieli 8 podmiotów. Udziału w pracy KS odmówił Starosta Powiatowy w Augustowie. Komitet Sterujący jest z założenia organem, który nadzoruje jakość projektu, akceptowalną przez interesariuszy. Dlatego też, wprowadziliśmy zmianę w składzie Komitetu w stosunku do założonego planu: w miejsce 1 przedstawiciela Biebrzańskiego PN (planowaliśmy dwóch przedstawicieli BbPN) wprowadziliśmy przedstawiciela Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej – podmiotu odpowiedzialnego za zarządzanie wodami w regionie wodnym. Posiedzenia pełnego składu Komitetu Sterującego odbyły się trzykrotnie. W kwestiach wymagających konsultacji, odbywały się one bezpośrednio między kierownikiem Projektu a przewodniczącym KS. W związku z trudnością w znalezieniu dogodnych dla wszystkich członków Komitetu Sterującego (KS) terminu spotkań, na pewien czas zdecydowano się na indywidualne spotkania. Zmiany personalne na stanowiskach niektórych instytucji i lokalnych samorządów, również to utrudniały. Mimo to, przy wypracowywaniu rozwiązań dla konkretnych zadań konsultowano się zarówno z Przewodniczącym KS jak i Członkami KS. Konsultacje w zastosowaniu innych niż planowano urządzeń hydrotechnicznych, szukanie najlepszych rozwiązań technicznych, a także wsparcie na etapie uzyskiwania niezbędnych decyzji i pozwoleń uzyskaliśmy od członków KS - pracowników Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku oraz Wód Polskich (instytucji powołanej od 01.01.2018 r. w miejsce Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej). Przy wdrażaniu działania C6 w Starostwie w Sokółce pomocna okazała się osoba tam pracująca, członek KS. Z Przewodniczącym omawialiśmy szereg zagadnień, w ostatnim czasie realizacji projektu skupiając się na problemach związanych z wdrażaniem zadań ochronnych na siedlisku *91D0 oraz siedliskach nieleśnych oraz wypracowaniu partycypacyjnego modelu zarządzania.

Zachodziły zmiany w składzie Zespołu Projektu. W 2015 r. z pracy odeszły dwie osoby. Była to ich osobista decyzja. W związku ze zmianami w strukturze organizacyjnej Beneficjenta od 01.01.2015 r. koordynator ds. komunikacji - Artur Wiatr był zatrudniony w Projekcie na 1/2 etatu i pracował do 30.11.2015 r. Natomiast 30.03.2015 r. projekt opuścił koordynator ds. ochrony przyrody - Włodzimierz Wróblewski. Jego miejsce przejął od 01.04.2015 r. oddelegowany z Parku do projektu na pełen etat - P. Andrzej Grygoruk. W

związku z wiedzą i predyspozycjami, po odejściu A. Wiatra, objął stanowisko koordynatora ds. komunikacji. W drodze konkursu 04.01.2016 r. do Zespołu Projektu zatrudniono Pawła Pawłowskiego na stanowisko koordynatora ds. ochrony przyrody. W październiku 2016 roku Andrzej Grygoruk otrzymał powołanie do pełnienia funkcji Dyrektora Biebrzańskiego PN, a jego zastępcą został dotychczasowy kierownik projektu Mariusz Siłakowski, w związku z czym nastąpiły kolejne zmiany osobowe. Stanowisko kierownika 01.12.2016 r. objęła Anna Bojsza – dotychczasowy asystent ds. ochrony przyrody. W drodze konkursu zatrudniono: 17.11.2016 r. Marcina Lićwinko na stanowisko koordynatora ds. komunikacji oraz 01.12.2016 r. Justynę Pińkowską na stanowisko asystenta ds. ochrony przyrody.

W związku z potrzebami wynikającymi z celów działań projektu - C2: odtworzenie ekosystemów nieleśnych C3: likwidacja rowów odwadniających, C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych, potrzebowaliśmy przeprowadzenia złożonych syntez informacji przestrzennych, pochodzących z PZO Natura 2000, Numerycznego Modelu Pokrycia Terenu (z działania A4) ekspertyzy wodnej (z działania A5). W tym celu została zatrudniona na okres 4 miesięcy (01.09-30.12.2015 r.) w wymiarze 1/3 etatu dodatkowa osoba jako asystent ds. ochrony przyrody, biegły w posługiwaniu się instrumentami GIS - Łukasz Krajewski. Pracownik ten jest zatrudniony na stałe w BbPN. Zatrudnienie to nie przekraczało przewidzianej w Projekcie ilości etatów (w tym czasie był wakat 1/2 etatu).

Do wsparcia bieżącej organizacji działań zespół korzystał z pomocy eksperckiej radcy prawnego.

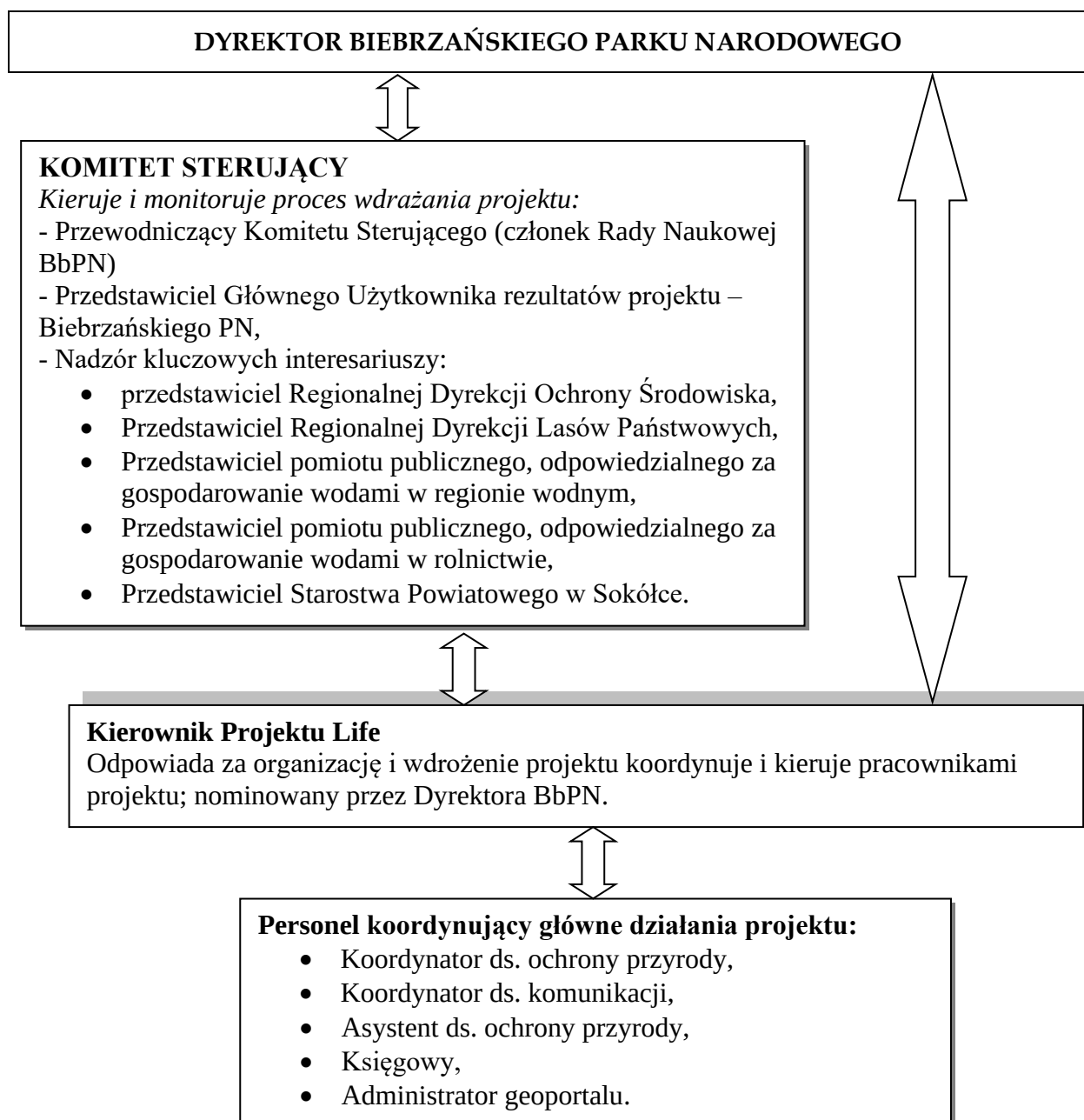
Poniżej został przedstawiony skład osobowy i role personelu zarządzającego projektem (Tabela 1).

Tabela 1. Skład osobowy zespołu projektu.

Lp.	Funkcja/ wielkość etatu	Rola w projekcie	Pracownik/ forma zatrudnienia
1.	Kierownik projektu 1 etat	Operacyjne zarządzanie projektem i Zespołem Projektu	Mariusz Siłakowski: na czas realizacji projektu oddelegowany z BbPN; od 01.09.2012 r do 30.11.2016 r. Anna Bojsza: zatrudniona na czas realizacji projektu; od 01.12.2016 r. do 30.03.2019 r.
2.	Księgowy ½ etatu	Księgowanie wydatków i rozliczanie finansowe projektu	Beata Ksepko: zatrudniona na czas realizacji projektu od 01.10.2012r; wyłoniona w drodze konkursu;
3.	Koordynator ds. ochrony przyrody 1 etat	Organizacja i nadzorowanie sfery działań z zakresu czynnej ochrony przyrody	Włodzimierz Wróblewski: zatrudniona na czas realizacji projektu wyłoniony w drodze konkursu; od 02.11.2012 r. do 30.03.2015 r. Andrzej Grygoruk: na czas realizacji projektu oddelegowany z BbPN; od 01.04.2015r. do 04.01.2016 r. Paweł Pawłowski: zatrudniony na czas realizacji projektu wyłoniony w drodze konkursu; od 04.01.2016r do 30.03.2019 r.

4.	Koordynator ds. komunikacji 1 etat	Organizacja i prowadzenie działań ze sfery komunikacji społecznej i wykupów gruntów	Artur Wiatr: na czas realizacji projektu oddelegowany z BbPN; od 01.09.2012 r do 30.11.2015 r Andrzej Grygoruk: na czas realizacji projektu oddelegowany z BbPN od 04.01.2016 r. do 05.10.2016 r. Maricn Lićwinko: zatrudniony na czas realizacji projektu wyłoniony w drodze konkursu; od 17.11.2016r. do 30.03.2019 r.
6.	Asystent ds. ochrony przyrody 1 etat	Organizacja i prowadzenie monitoringu technicznego i przyrodniczego; wsparcie administracyjne Kierownika Projektu.	Anna Bojsza: zatrudniona na czas realizacji projektu wyłoniona w drodze konkursu; od 02.11.2012 r. do 30.11.2016 r. Justyna Pińkowska: zatrudniona na czas realizacji projektu wyłoniona w drodze konkursu; od 01.12.2016 r. do 30.03.2019 r.
7.	Administrator Geoportalu zlecenie	Organizacja prac nad stworzeniem geoportalu i administrowanie geoportalem	Michał Fabiszewski: zatrudniony w BbPN; zaangażowany do projektu na zlecenie (praca poza zakresem obowiązków i poza normowanym czasem i miejscem pracy).

5.2. Organigramme of the project team and the project management structure

Podczas realizacji działań projektu koniecznym okazała się modyfikacja niektórych jego założeń. Zgodnie z Artykułem 15.2. Postanowień Wspólnych wprowadzono zmiany znaczne do Projektu:

1. Przedłużenie czasu realizacji: zmiana terminu zakończenia z 30/12/2017 na 30/03/2019 – Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017
2. Zmiany w działaniu B1:
 - nadanie wyższego priorytetu dla wykupu gruntów prywatnych nad długoterminowymi dzierżawami - pismo ENV. E3 MM/AMC/sp ARES (2015) 591646 z dn. 12.02.2015

- zwiększenie zakresu wykupów o około 250 ha - pismo ENV-E-3 AK/LM/xx 2348578 z dn. 20.05.2016

3. Modyfikacja rozwiązań technicznych w działaniu C3:

- rezultaty uzyskane w ekspertyzie „Ustalenie warunków gospodarowania wodą” (działanie A5) pokazały skalę negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych przerastającą szacunki na etapie planowania Projektu, konieczne było wprowadzenie innych znacznie kosztowniejszych rozwiązań technicznych – zgoda na zmianę pismo ENV-E-3 AK/AMC/sp z dn. 14.07.2016, zgodna na przesunięcie środków między kategoriami pismo ENV-D-4 AF/TS z dn. 20.03.2018

4. Wznowienie działania C1:

- zgoda na wznowienie działania i zwiększenie zakresu prac o wyremontowanie dodatkowych 1670 mb dróg dojazdowych – pismo ENV-E-3 AK/LM/xx 2348578 z dn. 20.05.2016, zgoda na przesunięcie środków między kategoriami - Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017

5. Wznowienie działania C5:

- rozbudowa kładek turystycznych o odcinek o dł. 2900 mb i ich połączenie pomostem pływającym przez rzekę Biebrzę w wydłużonym czasie Projektu - Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017.

Evaluation of the management system

Proces zarządzania projektem przebiegał zgodnie z założeniami. Z powodów niezależnych od Beneficjenta i Zespołu Projektu pojawiły się opóźnienia w realizacji niektórych działań i konieczność wydłużenia projektu o 15 miesięcy, co spowodowało pewne przesunięcia finansowe (zmiany istotne opisano wyżej) oraz zmniejszenie etatów koordynatorów działań do ½ etatów. Konieczne było przesunięcie środków do kosztów osobowych na pokrycie wynagrodzeń w przedłużonym czasie realizacji. Nie powodowało to jednak Zmiany Istotnej i nie wymagało osobnej zgody. Zachodzące zmiany osobowe w zatrudnieniu nie wpłynęły negatywnie na realizację działań.

Współpraca z Komisją Europejską oraz Monitor Projektu przebiegała sprawnie i była istotnym wsparciem przy rozwiązywaniu pojawiających się problemów. Pomoc merytoryczną otrzymywaliśmy zawsze po zasygnalizowaniu problemu. Komunikacja odbywała się drogą mailową i telefoniczną oraz poprzez bezpośrednie wizyty monitorujące postępy projektu. W trakcie realizacji projektu sporządzono łącznie 5 raportów (wstępny, śródkresowy oraz 3 raporty z postępu).

6. Technical part

6.1. Technical progress, per Action

Action A1: zakup samochodu terenowego do realizacji działań projektu

Activity status:	zakończone
Foreseen start/end date:	IV kwartał 2012 / IV kwartał 2012
Actual start/end date:	12.2012 / 12.2012
Milestones:	planowany: 30.12.2012 / osiągnięty: 02.01.2013
Deliverable Products:	nie planowane
Expected results:	samochód terenowy 4x4 z przyczepką towarową i jego ubezpieczenie
Achieved results:	zakupiono samochód terenowy marki Suzuki, model Grand Vitara 2.4 Elegance z przyczepką dwuosiową marki

Niewiadów, wykupiono ubezpieczenie samochodu i przyczepki w latach 2013-2019

Założone rezultaty :

- sprawna realizacja działań projektu i sprawniejsze nim zarządzanie.

Osiągnięte rezultaty:

- samochód wykorzystywany był przez zespół projektu do realizacji niemal każdego działania. W szczególności przy prowadzeniu monitoringu technicznego i przyrodniczego (działanie D1, D2), wykupie gruntów (działanie B1) oraz przy realizacji bezpośrednich zabiegów ochronnych: odtworzenia ekosystemów nieleśnych (działanie C2), likwidacji rowów odwadniających (działanie C3), zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych (działania C6 i C7), a także w działaniach związanych z promocją, edukacją i kampanią informacyjną projektu (działania z grupy E). Ułatwiał dotarcie do trudno dostępnych miejsc i sprawne przemieszczanie się po obszarze projektu.

Podjęte działania:

Przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargu nieograniczonego na dostawę samochodu terenowego z napędem 4x4 wraz z przyczepką dwuosiową.

Podpisanie umowy w dniu 19.12.2012 r.

Dostawę odebrano 02.01.2013 r.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji.

Wykonawca: firma Auto Kras Sp. z o.o., Orzechowa 42, 15-822 Białystok,

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Samochód będzie wykorzystywany przez osoby zatrudnione do utrzymywania efektów projektu w pełnym wymiarze etatów na czas nieokreślony. Są to dotychczasowy kierownik projektu Anna Bojsza oraz asystent ds. ochrony przyrody Justyna Pińkowska. Szczegóły zapisano w After-LIFE Conservation Plan.

Action A2: Dostawa sprzętu i utworzenie biebrzańskiego geoportalu

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: IV kw 2012 / III kw 2013

Actual start/ end date: 01.2012 / 11.2013

Milestones: planowany: 12.2013; osiągnięty: 12.2013

Deliverable Products: nie planowane

Expected results:

- urządzenia serwerowe i zainstalowany system serwerowy 1 kpl.,
- biebrzański geoportal - dane przestrzenne dostępne on-line przez Internet,
- notebooki z oprogramowaniem Windows, Office, antywirus - 2 kpl.;
- 1 osoba wyszkolona z zakresu administrowania i użytkowania geoportalu

Achieved results:

- zainstalowany serwer wraz z systemem operacyjnym - 1 kpl.,
- Geoportal 2D, 3D, aplikacja mobilna - zainstalowane i uruchomione na dostarczonym serwerze, dostępne on-line
- zakupione notebooki wraz z oprogramowaniem - 2 kpl.
- przeprowadzone szkolenie admistradora systemu - 1 osoba

Założone rezultaty :

- główni interesariusze projektu będą dysponowali wspólną platformą narzędziową GIS do gromadzenia, przetwarzania informacji, będącej rezultatem działań A3, A4, A5, wymiany informacji o środowisku,
- poprawi się jakość zarządzania środowiskiem w działalności administracji lokalnej,
- będzie możliwy dostęp do informacji środowiskowych dla każdego zainteresowanego poprzez Internet
- przystąpienie do działań następnych zaplanowanych w działaniu C4: ustanowienie partycypacyjnego modelu zarządzania obszarem projektu.

Osiągnięte rezultaty:

- dostępny publicznie "Biebrzański Geoportal" działa od grudnia 2013 r. pod adresem geoportal.biebrza.org.pl i jest zainstalowany w Biebrzańskim PN na serwerze zakupionym w ramach tego działania, dostarczonym i zainstalowanym przez wykonawcę geoportalu.
- biebrzański GeoPortal prezentuje dane przestrzenne zgromadzone przez BbPN m.in. rezultaty działania A3, A4, A5, a także dane udostępniane przez inne instytucje.
- przeszkolono przedstawicieli 5 samorządów obszaru projektu z zakresu możliwości wykorzystania danych przestrzennych zamieszczonych na Biebrzańskim GeoPortalu. Uczestnicy warsztatu pracowali on-line na nowoutworzonej platformie. Podczas szkolenia przedstawiono również możliwości tego narzędzia w kontekście modelu współpracy, który jest przedmiotem działania C4.

Podjęte działania:

- zatrudnienie na umowę zlecenie z Michałem Fabiszewskim w dn. 15.01.2013 r. na wykonanie prac należących zakresu zadań administratora geoportalu, określonych w projekcie (działania A2 i A3), niezbędnych do organizacji i oddania do użytkowania Biebrzańskiego GeoPortalu.
- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargu nieograniczonego, zakończone wyłonieniem wykonawcy dostawy i wdrożenia geoportalu. Umowę podpisano 11.04.2013 r.
- w trybie konkursu ofert zakupiono 2 komputery przenośne wraz z oprogramowaniem Windows, Office i antywirus. Umowę podpisano 17.01.2013 r.
- otrzymany system biebrzańskiego geoportalu składa się z portalu 2D, 3D i aplikacji mobilnej:
 - w portalu 2D dane pogrupowane zostały w tematyczne moduły mapowe: moduł ogólny prezentujący podstawowe informacje o obszarze, moduł turystyczny, w którym znajdują się m.in. informacje o szlakach i ścieżkach turystycznych, miejscach sprzedaży biletów, bankomatach, informacje o planowanych wydarzeniach kulturalno-rozrywkowych oraz moduł środowiskowy prezentujący informacje przyrodnicze o lasach i terenach nieleśnych, o przyrodzie nieożywionej, a także ortofotomapy z różnych lat obejmujące zasięgiem fragmenty BbPN.
 - w portalu 3D prezentowane są dane wysokościowe w postaci Numerycznego Modelu Terenu (NMT), Numerycznego Modelu Pokrycia Terenu (NMPT) oraz drzewa i wieże widokowe jako obiekty 3D.
 - aplikacja mobilna udostępnia dane turystyczne przydatne w terenie. Umożliwia nawigację na mapie, rejestrację trasy i jej zapis, pomiary na mapie, rejestrację aktualnej pozycji wraz z jej przesłaniem za pomocą sms i poczty elektronicznej, a także dodawanie zgłoszeń publicznych zarejestrowanych zdarzeń, przeprowadzanie analiz przestrzennych, wyszukiwanie obiektów, wydruki, generowanie raportów, wczytywanie na mapę plików w formatach shp, kml i gpx oraz edycję danych.

Osoby odpowiedzialne za realizację: kierownik projektu; administrator geoportalu;

Wykonawca:

- dostawa i wdrożenie geoportalu: Intergraph Polska Sp. z o.o., ul. Domaniewska 52, 02-672 Warszawa;
- zakup sprzętu: Komputronik S.A., 60-003 Poznań, ul. Wołczyńska 37;

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Geoportal będzie utrzymywany i aktualizowany przez pracowników parku ze środków własnych.

Action A3: utworzenie bazy danych środowiskowych na poziomie "0"

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: I kw 2013 / III kw 2013

Actual start/ end date: 01.2013 / 11.2013

Milestones: planowany: 12.2013/osiągnięty 01.2014

Deliverable Products: nie planowane

Expected results: baza danych dla obszaru projektu stan "0"

Achieved results: utworzona baza danych dla obszaru projektu stan "0"

Założone rezultaty :

- dostępna publicznie baza danych o środowisku obszaru projektu, aktualizowana na bieżąco danymi zdobytymi w trakcie realizacji projektu.

Osiągnięte rezultaty:

- zasilenie geoportalu danymi dysponowanymi przez BbPN i utworzenie odrębnej bazy danych obszaru Górnej Biebrzy określonej stanem „0”. Utworzona platforma umożliwia dostęp i wymianę informacji między BbPN a użytkownikami poprzez osiągnięcie rezultatu działania A2.

Podjęte działania:

- zawarcie umowy zlecenie z Michałem Fabiszewskim w dn. 15.01.2013 r. na wykonanie prac należących zakresu zadań administratora geoportalu, określonych w projekcie w opisie działań A2 i A3. Zadania p. Michała Fabiszewskiego, pracownika BbPN, wykonywane na zlecenie projektu były poza zakresem obowiązków i poza normowanym czasem i miejscem jego codziennej pracy.

- zgromadzenie danych i zasilenie nimi bazy danych i geoportalu.

Osoby odpowiedzialne za realizację: administrator geoportalu;

Wykonawca: administrator geoportalu;

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania.

Action A4: wykonanie Numerycznego Modelu Terenu i Numerycznego Modelu Pokrycia Terenu

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: I kw 2013 / IV kw 2013

Actual start/ end date: 05.2013 / 12.2013

Milestones: planowany: 12.2013/osiągnięty 12.2013

Deliverable Products: nie planowane

Expected results: umieszczony w bazie danych projektu Numeryczny Model Terenu i Numeryczny Model Pokrycia Terenu

Achieved results: umieszczony w bazie danych projektu Numeryczny Model Terenu i Numeryczny Model Pokrycia Terenu

Założone rezultaty:

- informacje o stanie pokrycia terenu na tle własności gruntów, granicach biochor, o dokładnej hipsometrii terenu, umożliwiające zachowanie precyzji i jakości dla działań projektu: A5, B1, C2, C3, C6, C7,
- automatyzacja prognoz zjawisk/działów środowiskowych i przyrodniczych.

Osiągnięte rezultaty:

- zebranie danych przestrzennych w oparciu o różne sensory: Lotniczy Skaner Laserowy, kamery wielospektralne i hiperspektralne, termalne i ukośne stało się fundamentem pod przyszłe działania projektu. Badania prowadzone w roku 2013 na obszarze Górnej Biebrzy były pierwszym w Polsce projektem teledetekcyjnym o tak dużym zakresie. W wyniku prac powstały: ortofotomapa, dane z lotniczego skanowania laserowego (Numeryczny Model Terenu - NMT i Numeryczny Model Pokrycia Terenu - NMPT, Model Koron Drzew), zobrażenia hiperspektralne oraz termalne. Z uwagi na wielkość obszaru, jego niedostępność, czas i skalę opracowania zdecydowano się na nowatorskie zadanie – przy użyciu pozyskanych danych i analiz teledetekcyjnych, specjaliści z wielu dziedzin: botaniki, hydrologii, i teledetekcji stworzyli mapy ekosystemów leśnych i nieleśnych, mapy roślinności oraz sieci melioracyjnej które wyróżniały się obiektywnością i jak na owe czasy, wysoką precyzją.
- pozyskane dane i analizy zamieszczono na serwerze zakupionym w działaniu A2 oraz geoportalu i były wykorzystywane w innych działaniach projektu: A5, A2, C2, C3, C6, C7, B1, m.in. do stworzenia modelu wód podziemnych, który przybliży rzeczywistą zmienność hydrologiczną siedlisk torfowiskowych i był wykorzystany m.in. do analiz hydrologicznych obszaru projektu (działania A5, C3).

Podjęte działania:

- w celu prawidłowego określenia wymagań technicznych dla działania, zatrudniono na umowę zlecenie specjalisty w tej dziedzinie - Pana Jarosława Chormańskiego, umowę podpisano w dniu 15.03.2013 r.
- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargu nieograniczonego ogłoszonego w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej i wyłonienie wykonawcy. Umowę zawarto w dniu 15.07.2013 r.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- określenie wymagań technicznych: Jarosław Chormański, zam. ul. Vivaldiego 4, 05-080 Izabelin Klaudyn
- NMT i NMPT: MGGP Aero Sp. z o.o., ul. Słowackiego 33-37, 33-100 Tarnów

Opóźnienia, problemy, różnice:

- wystąpiły trudności w sporządzeniu przez personel projektu wymagań technicznych dla działania. Dlatego do ich przygotowania zatrudniono eksperta zewnętrznego.

Modyfikacja działania:

- nieprzewidziane w planie projektu zatrudnienie eksperta zewnętrznego-pracownika naukowego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie sfinansowano z kategorii Overheads

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania.

Action A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: I kw 2013 / IV kw 2014

Actual start/ end date: 03.2013 / 06.2015

Milestones:	planowany: 30.10.2014/ osiągnięty: 15.06.2015
Deliverable Products:	ekspertyza – warunki gospodarowania wodą (dostarczony wraz z Mid-term Report załącznik 7.3.2.)
Expected results:	dane hydrometeorologiczne-1kpl, ekspertyza warunki gospodarowania wodą dorzecza Górnej Biebrzy.
Achieved results:	opracowana ekspertyza warunków gospodarowania wodą – 1 kpl. na podstawie pozyskanych danych

Założone rezultaty:

- uzyskana odpowiedź na pytania: ile jest dostępnej wody? ile i skąd otrzymają wodę chronione siedliska? ile jest dostępnej wody na potrzeby gospodarcze z zachowaniem priorytetu środowiskowego? jak zapewnić wodę dla chronionych siedlisk Natura 2000 w obszarze projektu?

- uruchomienie działania C3: likwidacja rowów odwadniających,

- do czasu ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 - włączenie wyników ekspertyzy do stosowania w administracyjnej działalności podmiotów zarządzających wodami, - przekazaliśmy do RDOŚ oraz do gmin Lipsk i Dąbrowa i

- włączenie wyników ekspertyzy do projektu planu zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000: SOO Dolina Biebrzy i OSO Ostoja Biebrzańska” oraz OSO “Puszcza Augustowska” (PLB 200002) i SOO “Ostoja Augustowska” (PLH 200005). - wbrew założeniom nie objął obszaru

Osiągnięte rezultaty:

- opracowana ekspertyza: „Zasady ochrony ilości i jakości zasobów wodnych na obszarze zlewni Górnej Biebrzy w kontekście potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznych”. W działaniu wykorzystano m.in. rezultaty działania A4 oraz rezultaty projektu PZO OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008. W zakresie ekspertyzy zostały wykonane następujące operaty:

1. Typy gleb hydrogenicznych i semihydrogenicznych z uwzględnieniem zaawansowania procesów murszenia oraz procesów akumulacji, równowagi i decesji- Operat: *Siedliska hydrogeniczne doliny Górnej Biebrzy – stan aktualny i potrzeby wodne*,
2. Wewnętrzne źródła eutrofizacji mokradeł - Operat: *Siedliska hydrogeniczne doliny Górnej Biebrzy – stan aktualny i potrzeby wodne*,
3. Odcinkowa hydromorfologiczna ocena cieków,
4. Zestawienie i analiza funkcjonujących w obiegu prawnym pozwoleń wodnoprawnych,
5. Rozpoznanie zasięgu obszarów konkurencyjnych, opis zasad ich funkcjonowania,
6. Dokumentacja techniczna oceny stanu technicznego sieci melioracyjnej wraz z budowlami,
7. Opracowanie, kalibracja i weryfikacja modelu wód podziemnych doliny Górnej Biebrzy dla lat 1999-2012,
8. Warunki niezbędne do zachowania przedmiotów ochrony wymienionych w I i II Zał. do Dyrektywy Siedliskowej,
9. Ocena potrzeb wodnych obiektów produkcji rolnej na obszarach zmeliorowanych,
10. Ocena potrzeb wodnych w zakresie wtórnego uwodnienia strefy akrotelmu mokradeł – Operat: *Siedliska hydrogeniczne doliny Górnej Biebrzy – stan aktualny i potrzeby wodne*,
11. Wymagania, priorytety i ograniczenia w korzystaniu z wód powierzchniowych,
12. Wymagania, priorytety i ograniczenia we wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, w tym rolnicze wykorzystanie ścieków,
13. Wymagania, priorytety i ograniczenia w budowie nowych urządzeń wodnych,
14. Wymagania, priorytety i ograniczenia w zakresie prawidłowego funkcjonowania mokradeł - forma wniosków,

15. Wskazanie obiektów melioracyjnych, których oddziaływanie wpływa negatywnie na stan ochrony siedlisk hydrogenicznych ze szczególnym uwzględnieniem siedlisk i gatunków flory z II Załącznika do Dyrektywy Siedliskowej oraz propozycja działań technicznych mających na celu ograniczenie negatywnego wpływu tych obiektów na siedliska i gatunki flory,
16. Opracowanie programu funkcjonalno-użytkowego działań technicznych mających na celu poprawę uwodnienia siedlisk o niewystarczającym uwilgotnieniu wytypowanych na podstawie badań modelowych – opracowania zbiorcze dla siedmiu obszarów wskazanych do renaturyzacji,
17. Ocena przestrzennego zasięgu i wpływu na środowisko przyrodnicze oddziaływania inwestycji polegających na wdrożeniu działań technicznych mających na celu poprawę uwodnienia siedlisk o niewystarczającym uwilgotnieniu wytypowanych na podstawie badań modelowych,
18. Analiza wpływu oddziaływań projektowanych działań na środowisko społeczne i gospodarcze,
19. Ocena jakości wód powierzchniowych w ciekach naturalnych oraz w głównych odprowadzalnikach wód z sieci melioracyjnej dla wskaźników BZT₅, N_{ogólny}, P_{ogólny} – Operat: *Statyczny jakościowy bilans wód powierzchniowych*,
20. Makroskopowe rozpoznania stratygrafii siedlisk hydrogenicznych w obszarze opracowania poza granicami Biebrzańskiego Parku Narodowego – Operat: *Siedliska hydrogeniczne doliny Górnej Biebrzy – stan aktualny i potrzeby wodne*,
21. Statyczny jakościowy bilans wód powierzchniowych – Operat: *Stacyjny jakościowy bilans wód powierzchniowych*,
22. Badania ankietowe na próbie co najmniej 350 respondentów – Operat *Analiza wpływu oddziaływań projektowanych działań na środowisko społeczne i gospodarcze*
23. Bazy danych przestrzennych w formacie ESRI Shape – opis klas obiektów i bazy przestrzenne.

- wykonawca określił m.in.:

- warunki ochrony obszarów kluczowych dla zachowania istniejących siedlisk przyrodniczych na terenie projektu oraz obszary, gdzie zachowane warunki wodno-glebowe dają szansę na poprawę walorów przyrodniczych. Dla tych obszarów zostały sporządzone programy funkcjonalno-użytkowe, wykorzystane następnie w działaniu C3;
- stan aktualny siedlisk i pożądane warunki wodne, które zapewniają utrzymanie co najmniej stanu równowagi lub przywrócenia akumulacji materii organicznej w siedliskach hydrogenicznych.

- uzyskane wyniki zostały wykorzystane przy tworzeniu projektu planu zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000: SOO Dolina Biebrzy i OSO Ostoja Biebrzańska, wbrew założeniom ekspertyza nie objęła obszaru OSO "Puszcza Augustowska" (PLB 200002) i SOO "Ostoja Augustowska" (PLH 200005)

- do czasu ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 - włączenie wyników ekspertyzy do stosowania w administracyjnej działalności podmiotów zarządzających wodami – opracowania ekspertyzy przekazaliśmy do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska oraz do gmin Lipsk i Dąbrowa Białostocka

Osoby odpowiedzialne za realizację: kierownik projektu

Podjęte działania:

- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargu nieograniczonego. Procedurę przeprowadzano dwukrotnie. Pierwszy przetarg nieograniczony z uwagi na przekroczenie zaplanowanej ceny w złożonej ofercie został unieważniony. Ujawnił też popełnione przez nas błędy w opisie przedmiotu zamówienia, które skutkowały błędnym rozumieniem

naszych oczekiwań. Drugi przetarg zakończono podpisaniem umowy z wykonawcą, w dniu 09.12.2013 r.

Wykonawca:

- Towarzystwo Ochrony Siedlisk „ProHabitat”, ul. Wołodyjowskiego 8A/1, 15-312 Białystok

Opóźnienia, problemy, różnice:

- na potrzeby analiz hydroekologicznych BbPN zobowiązał się udostępnić wykonawcy dokumentację, która miała być przygotowana w ramach prac nad Planem Zadań Ochronnych (PZO) dla obszarów Natura 2000. Wskutek rocznego opóźnienia prac nad PZO dokumentacja ta została udostępniona wykonawcy dopiero 02.02.2015 r. Brak tych materiałów uniemożliwiał dokonania syntezy ekspertyzy.

Modyfikacja działania:

- w związku z powstałym opóźnieniem przekazania wykonawcy niezbędnych materiałów, za obustronnym porozumieniem, został ustalony nowy termin zakończenia prac nad ekspertyzą, uwzględniający opóźnienie wykonania PZO. Wykonawca zakończył prace zgodnie z nowym terminem.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania.

Action A6: wykonanie dokumentacji dla działań technicznych

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: I kw 2013 / II kw 2015

Actual start/ end date: 03.2013 / 06.2015

Milestones: planowany: 30.06.2015/osiągnięty: 08.01.2015 / 07.2016

Deliverable Products: nie planowane

Expected results: kosztorysy remontu dróg operacyjnych i brodów – 3 kpl., dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę kładek turystycznych - 2 kpl., dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę wieży widokowej - 5 kpl., dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę wiat turystycznych 6 kpl., dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniami, decyzjami na likwidację rowów odwadniających - 1 kpl.

Achieved results: - kosztorysy remontu dróg operacyjnych i brodów – 5 kpl.
- dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę kładek turystycznych - 3 kpl., wież widokowych - 5 kpl., wiat turystycznych 6 kpl., zadaszeń turystycznych – 1 kpl.

Założone rezultaty:

- będzie możliwe rozpoczęcia działań C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów, C3: likwidacja rowów odwadniających oraz C5: budowa małej infrastruktury turystycznej.

Osiągnięte rezultaty:

- kompletna dokumentacja infrastruktury turystycznej: dokumentacja techniczna na budowę kładek turystycznych w 2 lokalizacjach, dokumentacja techniczna z pozwoleniem na budowę wież widokowych w 5 lokalizacjach, dokumentacja techniczna z pozwoleniem na budowę wiat turystycznych w 6 lokalizacjach, dokumentacja remontu dróg technologicznych dla 5 lokalizacji i brodów przejazdowych na rowach w 1 lokalizacji, dokumentacja z kosztorysem dla 12 zadaszeń turystycznych z ławkami.

- na podstawie otrzymanych dokumentacji i zaakceptowanych warunków ich realizacji wykonaliśmy budowy i remonty w działaniach C5 i C1.

Podjęte działania:

- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargu nieograniczonego. Procedurę przeprowadzano dwukrotnie. Pierwszy przetarg nieograniczony został unieważniony z uwagi na ceny ofert wyższe niż koszty zaplanowane dla działania. Wykonawca wyłoniony został w drugim postępowaniu. Umowę zawarto w dniu 08.07.2014 r.

- w drodze zapytania ofertowego został wyłoniony wykonawca na realizację działania w wznowionym zakresie, umowę podpisano w dniu 07.06.2016 r.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- Specjalistyczna Pracownia Projektowa WAGA-BART Zbigniew Bartosik, ul. Wojciechowskiego 17, 02-495 Warszawa

Opóźnienia, problemy, różnice:

- prace nad dokumentacją pokazały bardzo niedogodne do budowy warunki geotechniczne (6m głębokości torfów, teren zalewowy) dla jednej ze z lokalizacji kładki turystycznej w okolicy m. Lipsk. Koszt realizacji przedsięwzięcia w tym miejscu byłby niewspółmiernie wysoki do osiągniętych celów, dlatego podjęto decyzję o zmianie lokalizacji, a co za tym idzie przygotowaniu dodatkowej dokumentacji.

- z powodu ograniczonego dostępu do powierzchni wymagających ochrony czynnej leżących w obrębie Ostrowie i Szuszałewo, wynikającego z faktycznego braku dróg - mimo że występują ewidencji - napotkaliśmy utrudnienia w realizacji zabiegów ochronnych w działaniu C2. Dlatego w MidTerm Report zwróciliśmy się z prośbą do KE o rozszerzenie zakresu działania i zgodę na wyremontowanie dodatkowych dwóch odcinków dróg w tych lokalizacjach. Po uzyskaniu zgody pierwszym krokiem było sporządzenie dokumentacji dla owych odcinków. Koszty rozszerzonego zakresu prac zostały pokryte ze środków pozostałych w tym działaniu.

Modyfikacja działania:

- w ramach działania wykonano projekt wykonawczy wraz z kosztorysem i przedmiarem robót dla zadaszeń turystycznych, których budowę zaplanowano w działaniu C5, a nie uwzględniono we wniosku, nie wpłynęło to na przekroczenie budżetu zaplanowanego dla działania,

- konieczna była zmiana jednej z zakładanej lokalizacji budowy kładki turystycznej. Na nową lokalizację wybrano okolice m. Nowy Lipsk, w pobliżu planowanych zabiegów ochronnych w ekosystemach nieleśnych. Zlecono wykonanie dokumentacji dla nowej lokalizacji. Zmiana nie wpłynęła na przedłużenie zaplanowanego terminu realizacji i nie zwiększyła znacząco kosztów (3 118 euro).

- z uwagi na uzyskane rezultaty działania A5, zadanie: wykonanie dokumentacji technicznej na likwidację rowów odwadniających - 1 kpl. wdrożone zostało na podstawie programów funkcjonalno-użytkowych sporządzonych dla obiektów melioracyjnych w działaniu A5. Dokumentacja budowlana została wykonywana na podstawie PFU bezpośrednio w działaniu C3 w systemie realizacji „zaprojektuj i wybuduj”. Tym samym działanie A6 w zakresie zaplanowanym w Projekcie zostało zakończone w 2015.

- w związku z uzyskaniem zgody KE na rozszerzenie zakresu działania C1, działanie A6 zostało wznowione w celu wykonania dokumentacji wykonawczej i kosztorysowej remontu kolejnych dwóch odcinków dróg technologicznych. Dokumentację otrzymaliśmy w lipcu 2016r., tym samym działanie A6 zostało uznane za zakończone.

- łącznie wykonano 5 kpl. dokumentacji wykonawczej i kosztorysowej remontu dróg operacyjnych.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania.

Action B1: wykup gruntów

Activity status:	zakończone
Foreseen start/end date:	I kw 2013 / I kw 2017
Actual start/ end date:	02.2013 / 03.2019
Milestones:	planowany: 30.03.2017; osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	wykupionych 380 ha gruntów na potrzeby ochrony siedlisk i biotopów ptaków, 1 ha gruntów wykupionych na potrzeby dróg operacyjnych, 120 ha gruntów prywatnych objętych 20 letnimi umowami dzierżawy zwiększenie obszaru wykupu gruntów o 250 ha
Achieved results:	wykupionych 664,5 ha gruntów na potrzeby ochrony siedlisk i biotopów ptaków, 89,5 ha gruntów prywatnych wydzierżawionych na okres 20 lat

Założone rezultaty:

- powierzchnia gruntów zarządzanych w dolinie Górnej Biebrzy przez Biebrzański PN zwiększyła się do ok. 9,7%,
- będzie możliwa realizacja działania następczego C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych.

Osiągnięte rezultaty:

- powierzchnia gruntów zarządzanych w dolinie Górnej Biebrzy przez Biebrzański PN zwiększyła się do ok. 10,7%,
- w projekcie zakupiliśmy 664,5 ha gruntów prywatnych i wydzierżawiliśmy na okres 20 lat grunty łącznej o powierzchni 89,5 ha (w tym 36,5 ha od Nadleśnictwa Augustów, 49,99 ha od Spółki dla Zagospodarowania Wspólnoty Wsi Jałowo, działkę prywatną na potrzeby realizacji działania C3). Łącznie pozyskaliśmy z nieodwołalnym przeznaczeniem gruntów na cele związane z ochroną przyrody 754 ha gruntów cennych i ważnych przyrodniczo, na których wykonano następujące działania ochronne: zabiegi usuwania zakrzaczeń i koszenie runi (działanie C2) na pow. 177 ha, prace renaturyzacyjne mające na celu stabilizację poziomu wód gruntowych (działanie C3) na pow. 48,4 ha, bierna ochrona siedliska priorytetowego *91D0 na pow. 120 ha oraz leśnych terenów przyległych. Tabela zawierająca charakterystykę wszystkich zakupionych i wydzierżawionych gruntów (m.in. datę i powód zakupu, przeprowadzone i planowane zabiegi ochronne) stanowi załącznik 8.2.16. Na obszarze często występują długie i wąskie działki, powodujące rozdrobnienie płatów siedlisk. Ponadto na jednej działce mogą występować różne powiązane ze sobą siedliska. Ważne dla utrzymania całego ekosystemu jest również ochrona obszarów położonych skrajnie oraz tych które otaczają siedliska N2000, gdyż umożliwiają one ciągłość naturalnych przemian. Dopiero scalenie większych kompleksów umożliwia wprowadzenie zabiegów ochrony czynnej. O co będziemy starać się kontynuując wykupy. Na wielu wykupionych gruntach, w momencie zakupu nie było konieczności wprowadzania zabiegów ochrony czynnej bądź nie było takiej możliwości, np. z powodu peryferyjnego położenia pojedynczej działki, bardzo małym obszarem zajęтым przez siedlisko przyrodnicze, braku wykonawców. W takim przypadku, zabiegi wprowadzone zostaną według potrzeb po zakończeniu projektu.
- obszar projektu wykraczający poza granice Biebrzańskiego PN, umożliwił wykup cennych gruntów położonych w obszarze Natura 2000 poza parkiem o łącznej pow. 228 ha.

Podjęte działania:

- podstawą do wyceny i wykupu gruntów o podobnym charakterze i położeniu były wykonane operaty szacunkowe nieruchomości gruntowych przez rzeczoznawców majątkowych. Określone w operatach wartości rynkowe ulegały zmianom wraz ze zmianami relacji popytu-podaży na rynku nieruchomości, dlatego były przez

rzeczoznawców systematycznie weryfikowane i aktualizowane. Wysokość czynszu dzierżawnego przy 20-letnich dzierżawach gruntów ustalana była według aktualnych stawek rynkowych wynegocjowanych z wydzierżawiającym - PGL Lasy Państwowe Nadleśnictwo Augustów: 8 działek ewidencyjnych o nr 366/1, 367/2, 877, 881, 368/2, 1179, 1180, 1181 obręb Lipsk o łącznej powierzchni 36,5083 ha oraz prywatny właścicielem Andrzejem Parafieńczykiem dz. nr 10/1 o pow. 2,78 ha obręb Szuszałewo. Dla działki nr 499 obręb Jałowo z racji jej powierzchni (49,99 ha) sporządzono również operat szacunkowy nieruchomości w celu ustalenia czynszu dzierżawnego.

- przygotowano i ogłoszono dwa przetargi nieograniczone na wybór rzeczoznawców majątkowych w celu zawarcia umowy ramowej na wykonanie operatów szacunkowych. Pierwszy unieważniono gdyż jeden z oferentów dopuścił do ujawnienia swojej oferty przed terminem otwarcia. W wyniku drugiego postępowania została podpisana umowa ramowa z trzema wykonawcami.

- po wygaśnięciu umowy ramowej, w trybie zaproszenia do składania ofert, wyłoniono i zawarto umowę z nowym rzeczoznawcą majątkowym.

- w wydłużonym czasie realizacji projektu m.in. kontynuowano wykupy gruntów. Operaty szacunkowe określające ich wartość wykonywano w ramach kolejnej umowy, wykonawcę wyłoniono w drodze porównania ofert cenowych.

- wykupy i dzierżawy ziemi były realizowane w obszarach występowania siedlisk przyrodniczych Natura 2000, w lokalizacjach przewidzianych do renaturyzacji oraz miejscach występowania gatunków ptaków będących przedmiotem ochrony w OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006, m. in.: wodniczki, derkacza, dubelta. W większości są to gatunki wymagające ochrony czynnej ekosystemów bagiennych, polegającej m.in. na ograniczaniu zarastania siedlisk oraz utrzymania w nich wysokiego uwilgotnienia. Wykup gruntów prywatnych jest jednym ze sposobów ochrony uwzględnionym w zadaniach ochronnych dla Biebrzańskiego Parku Narodowego, a także w przygotowywanych przez Park PZO obszarów Natura 2000 "Dolina Biebrzy" i "Ostoja Biebrzańska".

- staraliśmy się dokupywać działki sąsiadujące z będącymi już w posiadaniu BbPN, aby scalić jak największe obszary siedlisk przyrodniczych i móc przeprowadzić na nich zabiegi ochronne.

- w aktach notarialnych zakupu ziemi zawsze stosowano zapis „nieruchomość zakupiona na cele publiczne z nieodwołalnym przeznaczeniem gruntu na cele związane z ochroną przyrody w ramach projektu LIFE11 NAT/PL/422 Ochrona siedlisk mokradłowych doliny Górnej Biebrzy.” Taki sam zapis jest umieszczony został w dziale III ksiąg wieczystych.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- wykonawcy umowy ramowej:

- 1) Wycena nieruchomości i usługi techniczno-budowlane Jerzy Łazarewicz, ul. Przemysłowa 36, 16-100 Sokółka;

- 2) Terra Valore Magdalena Łapińska, ul. Jodłowa 6/35, 16-001, Ignatki Osiedle;

- 3) Usługi Konsultacyjne dr inż. Henryk Kozłowski, ul. M.C. Skłodowskiej 10/6, 16-400 Suwałki

- wykonawca wyłoniony w drodze zaproszenia oraz porównania ofert cenowych: Biuro Wycen Jerzy Dąbrowski, ul. Św. Rocha 7/6, 15-879 Białystok

Opóźnienia, problemy, różnice:

- opłata kompensacyjna za ograniczenie praw do gruntów (długoterminowa dzierżawa gruntów) nie spotkała się z dużym zainteresowaniem prywatnych właścicieli gruntów. O takiej możliwości informowaliśmy właścicieli prowadząc akcję wykupu oraz w trakcie spotkań informacyjnych.

- nie sprawdziły się nasze obawy w trudnościach wykupów, jakich spodziewaliśmy się od II półrocza 2016 r. w związku z wejściem w życie ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego.

Formalności związane z zakupem gruntów przez parki narodowe nie zmieniły się znacząco i mogliśmy pozyskiwać ziemię na podobnych zasadach co dotychczas. Największe jednak trudności przy zakupach gruntów wynikały z nieuregulowania prawnego własności działek. Często sprawy spadkowe nie są uregulowane nawet od kilku pokoleń, co uniemożliwia dotarcie do wszystkich pełnoprawnych współwłaścicieli. Właściciel nie jest znany bądź przebywa za granicą.

- przez wszystkie lata realizacji projektu ceny wykupowanych gruntów w przeliczeniu na 1ha były niższe niż zakładano. Średnia cena w latach 2013-2019 wynosiła 2969 euro/1 ha, podczas gdy szacunkowa cena to 3825 euro/ha. Dzięki powstałym oszczędnościom możliwe było zwiększenie wykupionego i objętego 20-letnią dzierżawą obszaru do 754 ha. Tym samym na tym areale będzie możliwa ochrona przyrody, czy to w postaci zabiegów ochrony czynnej terenów otwartych, czy biernej ochrony siedlisk leśnych, czy też kształtowania warunków wodnych, odpowiednich dla ochrony siedlisk bagiennych. Występująca na Górnjej Biebrzy przeważająca własność prywatna ziemi, dodatkowo bardzo rozdrobniona: działki są małe i należą do dużej ilości osób, utrudnia bądź uniemożliwia prowadzenia działań ochronnych. Zgoda właściciela nie zawsze jest możliwa do uzyskania, gdyż z reguły nie akceptują oni działań ochronnych. Tylko przejęcie kontroli przez park narodowy nad gruntami w tym obszarze warunkuje, iż będą mogły być na nich prowadzone działania zgodne z celami ochrony przyrody.

Modyfikacja działania:

- nadanie wykupom gruntów wyższego priorytetu nad dzierżawami (zgoda KE z dn. 12.02.2015 r.);

- rozszerzenie zakresu wykupów i dzierżaw z 501 ha do 751 ha, (zmiana zaakceptowana przez KE w liście z dnia 20.05.2016 r.).

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

- starania zespołu projektu, w szczególności koordynatorów ds. komunikacji, wypracowanie zaufania i podejścia do mieszkańców, zaowocowały zmianą nastawienia wielu właścicieli i sprzedają cennych przyrodniczo działek w końcowym czasie realizacji projektu, o które staraliśmy się w pierwszych latach pracy. Dzięki prowadzonej kampanii informacyjnej (działanie E2) przez cały okres zgłaszały się osoby chętne do sprzedaży swojej własności. Można założyć, iż gdyby kontynuowano wykupy w kolejnych latach wciąż możliwe byłoby pozyskiwanie cennych gruntów.

- kontynuacja wykupów gruntów jest zdecydowanie konieczna oraz planowana w przyszłości, w tym rozważana jest możliwość ubiegania się o dofinansowanie kolejnych projektów w ramach instrumentu LIFE oraz pochodzących z innych źródeł. Już w trakcie trwania Projektu równolegle wykupywano grunty z funduszy pochodzących z m.in. NFOŚiGW (prawo pierwokupu gruntów na obszarze parku narodowego)

- po zakończeniu Projektu planujemy wprowadzić zakupione działki do programów rolno-klimatyczno-środowiskowych (PRŚK) w ramach „Pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”.

Action C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: III kw 2013 / II kw 2014

Actual start/ end date: 08.2013 / 04.2017

Milestones: planowany: 30.03.2014/osiągnięty: 10.03.2015 /03.04.2017

Deliverable Products: nie planowany

Expected results: 4030 mb naprawionych dróg dojazdowych do powierzchni zabiegów ochronnych
dodatkowe odcinki dróg: 1670 mb

Achieved results: 5700 mb naprawionych dróg dojazdowych do powierzchni zabiegów ochronnych

Założone rezultaty:

- sprzęt mechaniczny będzie mógł dojechać do odtwarzanych powierzchni nieleśnych i wywieźć usuniętą roślinność.

Osiągnięte rezultaty:

- wyremontowane odcinki dróg umożliwiające dojazd do trudnodostępnych miejsc realizacji zabiegów ochrony czynnej w działaniu C2 (Rys. 1), w lokalizacjach:

1) Krasnybór: całkowita długość drogi objętej remontem 2184 m, 9 brodów i 1 przepust. Roboty remontowe przywracające przejezdny stan drogi z lat ubiegłych objęły odcinki drogi, na których występowały zakrzaczenia oraz budowle. Zakres robót ustalono na podstawie inwentaryzacji, w tym pomiarów niwelacyjnych wykonanych w grudniu 2013r.

2) Nowy Lipsk: długość drogi objęta remontem 700 m. Robotami remontowymi zostały objęte odcinki drogi, na których występowała konieczność usunięcia drzew i zakrzaczeń, porastających pas drogi. Wykonano fragmentowe wyrównanie nawierzchni drogi poprzez ułożenie wyściółki faszynowej i przysypaniu warstwą piasku.

3) Kamienna Nowa: długość drogi objęta remontem 1146 m. Wykonano prace polegające na wyrównaniu nawierzchni drogi poprzez wypełnienie dołów i kolein pospółką z zagęszczeniem oraz wyprofilowaniu nawierzchni drogi na całej długości. Przeprowadzono remont przepustu faszynowo-kamiennego, umożliwiającego odprowadzenie wód spływających z wysoczyzny w dolinę Biebrzy.

- w II etapie zakres prac uzupełniono dodatkowo w lokalizacji:

1) Krasnybór o wykonanie odpływu faszynowo-kamiennego;

2) Nowy Lipsk o wykonanie 3 odpływów faszynowo-kamiennych i wyrównanie nawierzchni z podbudową faszynowo-żwirową.

- w dodatkowym zakresie wyremontowano odcinki dróg w lokalizacjach. W obu lokalizacjach robotami remontowymi zostały objęte odcinki drogi, na których występowała konieczność usunięcia drzew i zakrzaczeń. Wykonano prace polegające na wyrównaniu nawierzchni drogi poprzez wypełnienie dołów i kolein pospółką z zagęszczeniem oraz wyprofilowaniu nawierzchni drogi na całej długości:

4) Ostrowie: całkowita długość drogi objętej remontem 510 mb, 1 bród.

5) Szuszałewo: całkowita długość drogi objętej remontem 1160 mb. Odtworzenie drogi ułatwiło także dostęp do infrastruktury turystycznej zlokalizowanej w połowie tegoż odcinka drogi.

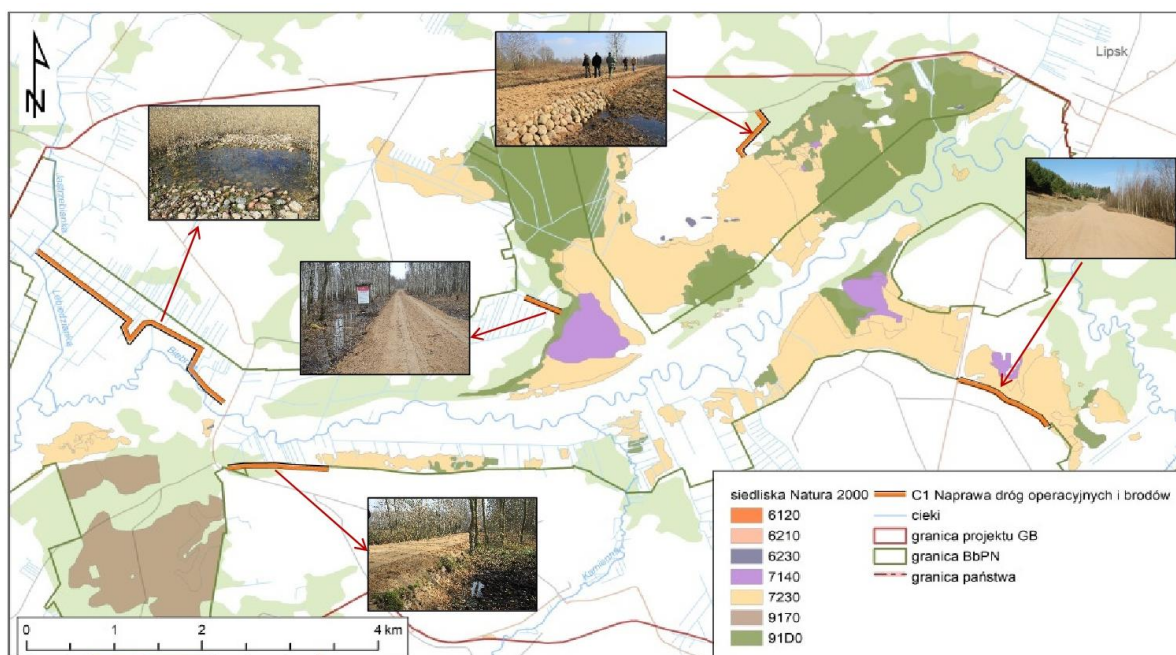
Podjęte działania:

- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargowej, wyłonienie wykonawcy robót I etapu, w którym wykonano roboty remontowe w trzech lokalizacjach: rejon wsi Nowy Lipsk, Kamienna Nowa, Krasnybór, zgodnie z dokumentacją otrzymaną w działaniu A6. Roboty remontowe zakończono 24.02.2015 r.

- przygotowanie i przeprowadzenie procedury wyłonienia inspektora nadzoru technicznego w trybie zaproszenia do składania ofert. W zakresie prac zleconych inspektorowi był także nadzór nad budową infrastruktury turystycznej w działaniu C5. Współpracę zakończono po zakończeniu nadzoru nad obiema inwestycjami, tj. 10.06.2015.

- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargowej II etapu prac, wyłonienie wykonawcy robót. Roboty drugiego etapu zostały zakończone 10.03.2015 r.

- określenie zakresu prac koniecznych w innych lokalizacjach i wznowienia działania. Przygotowanie i przeprowadzenie procedury w trybie przetargu nieograniczonego w dodatkowym zakresie robót. Wybór inspektora nadzoru technicznego w drodze zapytania ofertowego.

Rys. 1. Lokalizacja wyremontowanych odcinków dróg i brodów

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- oba etapy robót planowanego zakresu prac: Tadeusz Wnukowski Usługi Transportowe i Handel, ul. Kościelna 7, 16-315 Lipsk;
- nadzór techniczny: Usługi inżynierskie w budownictwie „Budynki i budowle” Jarosław Andracka, z siedzibą Wrotki 13, 16-310 Sztabin;
- wznowiony zakres prac: Tadeusz Wnukowski Usługi Transportowe i Handel ul. Kościelna 7, 16-315 Lipsk (lokalizacja Ostrowie), Radosław Zięcina Budimar Krasnoborki 37, 16-310 Sztabin (lokalizacja Szuszałewo);
- nadzór techniczny wznowionego zakresu: Usługi inżynierskie w budownictwie „Budynki i budowle” Jarosław Andracka, z siedzibą Wrotki 13, 16-310 Sztabin;

Opóźnienia, problemy, różnice:

- opisany wyżej zakres prac określonych jako etap I został dostosowany do zaplanowanego w tym działaniu budżetu, niestety po roztopach okazało się, że wyremontowane odcinki nie zapewniły uzyskania funkcjonalności na całej długości tych dróg. W innych miejscach pojawiły się zastoiska wód i drogi nie mogły być użytkowane. Konieczne było wykonanie dodatkowych robót (etap II).
- z powodu ograniczonego dostępu do powierzchni wymagających ochrony czynnej leżących w obrębie wsi Ostrowie i Szuszałewo, wynikającego z faktycznego braku dróg - mimo że występują w ewidencji - napotkaliśmy utrudnienia w realizacji zabiegów ochronnych w działaniu C2. Brak możliwości dojazdu do tych lokalizacji mógł realnie zablokować realizację zadań odtwarzania ekosystemów nieleśnych. Dlatego za zgodą KE (list z dnia 20.05.2016 r.) wznowiono działanie w celu wyremontowania kolejnych dwóch odcinków dróg.

Modyfikacja działania:

- w planowanym zakresie prac w etapie II ponieśliśmy wyższe koszty (o ok. 27 918 euro) niż przewidywaliśmy z powodu niedoszacowania potrzeb na etapie tworzenia planu projektu. Wyższe nakłady w tym działaniu zostały pokryte z uzyskanych oszczędności w innych działaniach, finansowanych ze środków w kategorii **External assistance**. Nie była to zmiana znaczna. Główny koszt stanowiły roboty związane z wykonaniem korpusu drogi. Bez

wykonania tych prac nie było możliwe użytkowanie całych dróg wraz z odcinkami wyremontowanymi w pierwszym etapie.

- wznowienie działania po zakończeniu planowanego zakresu i remont dwóch dodatkowych odcinków dróg o łącznej długości 1670 mb (zgoda KE w liście ENV-E-3 AK/LM/xx 2348578 z dn. 20.05.2016);

- przesunięcie środków między kategoriami na pokrycie kosztów wznowionego zakresu prac (zgoda KE w Aneksie nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017).

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

- drogi będą użytkowane przez pracowników BbPN, osoby wykonujące prace na zlecenie BbPN, osoby prywatne realizujące programy rolno-środowiskowo-klimatyczne na swoich gruntach oraz turystów korzystających z infrastruktury w Kropiwnie. Konieczne naprawy wynikające z eksploatacji i pojawiających się ubytków w wierzchniej warstwie dróg np. po roztopach w okresie wiosennym, będą wykonywane ze środków własnych parku.

Action C2: odtworzenie ekosystemów nieleśnych

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: IV kw 2013 / I kw 2017

Actual start/ end date: 09.2013 / 10.2017

Milestones: planowany: 30.03.2017; osiągnięty: 30.03.2019

Deliverable Products: nie planowany

Expected results: 300 ha łąk bagiennych oczyszczonych z drzew i zarośli,

zakupiony sprzęt do wycinania zakrzaczeń – 18 kpl,

zakupione urządzenie do koszenia bagiennych łąk – 5 kpl,

zakupionych 5 płaskodennych platform do wywozu pokosu.

Achieved results: zakupiono: sprzęt do wycinania zakrzaczeń – 18 kpl.,
urządzenia do koszenia bagiennych łąk – 5 kpl., płaskodenne
platform do wywozu pokosu – 5 kpl.

zabiegi ochrony czynnej wykonano na łącznej powierzchni
204,99 ha, w tym: odkrzaczono 163,09 ha i wykoszono 185,86
ha, dodatkowo na 47,8 ha gruntów zakupionych w projekcie
zabiegi zostały wykonane przez dzierżawców

Założone rezultaty:

- zostaną odtworzone właściwe warunki dla funkcjonowania zbiorowisk i gatunków roślin preferujących ekosystemy otwarte na siedliskach torfowisk alkalicznych (kod:7230), przejściowych (kod: 7140), zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych (kod:6410) oraz w siedlisku wodniczki (kod: *A294).

Osiągnięte rezultaty:

- zakup 18 wykaszarek, 5 kompletów urządzeń do koszenia bagiennych łąk – mikrociągników wraz z 5 płaskodennymi platformami do wywozu biomasy. Sprzęt użytkowany był przez pracowników parku do koszenia wcześniej działek zakupionych w projekcie.

- całkowita wielkość obszaru, na którym wykonano zabiegi w ramach ochrony czynnej w ekosystemach nieleśnych wynosi łącznie 204,99 ha, w tym: odkrzaczanie 163,09 ha, inicjalne koszenie 185,86 ha (na powierzchniach odkrzaczonych oraz na niewymagających odkrzaczania) (Rys. 2, Tabela 2). Dodatkowo na łącznej powierzchni 47,8 ha gruntów zakupionych w projekcie a obciążonych dzierżawą zabiegi zostały wykonane przez dzierżawców.

Tabela 2. Rezultaty wykonanych zabiegów ochronnych poprawiających funkcjonowanie zbiorowisk roślinnych i gatunków ptaków.

	Kod siedliska Natura2000 / kod gatunku ptaków Natura2000				
Rodzaj zabiegu ochronnego	7230	7140	*A294 w ostojach wodniczki (w tym na siedliskach 7230 i 7140)	inne ptaki wodno-błotne (A154, A089, A127, A198, A122) poza stanowiskami *A294	*A294 poza siedliskami N2000
odkraczanie	107,92 ha	15,32 ha	118,79 ha	-	40,84 ha
koszenie	104,04 ha	8,39 ha	142,76 ha	20,15 ha	45,84 ha

Rys. 2. Realizacja zabiegów ochrony czynnej na torfowiskach alkalicznych (kod: 7230): koszenie w rejonie Szuszałewa przy użyciu zakupionego w projekcie sprzętu oraz odkracanie ręczne w rejonie Lipska.

Podjęte działania:

- przygotowanie i przeprowadzenie procedur na zakup sprzętów: zaproszenie do składania ofert na dostawę 18 kompletów wykaszarek z osprzętem do wycinania zakrzaczeń oraz przetarg nieograniczony na dostawę 5 kompletów kosiarek i platform do wywozu biomasy.
- podstawą do wyznaczania powierzchni do przeprowadzenia zabiegów ochronnych były informacje uzyskane przy tworzeniu projektu Planu Zadań Ochronnych (PZO) Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008. Początkowo ogłaszaliśmy przetargi na stosunkowo duże powierzchnie, jednak często skutkowało to niewykonaniem zabiegów w terminie bądź odstąpieniem od umowy. Zmieniliśmy strategię i w kolejnych przetargach wyznaczaliśmy mniejsze obszary, by umożliwić zaangażowanie w krótkim czasie jak największej liczby ludzi. Dzięki temu zdarzające się problemy wykonawcze dotyczyły mniejszych arealów. Z powodu braku silnych mrozów w ostatnich latach utrudniony był wywóz biomasy bez szkody w środowisku, co skutkowało aneksowaniem umów i zakończeniem prac w terminach późniejszych niż zakładany. Problemy z płynną realizacją zabiegów związane były w dużej mierze z bardzo trudnym dostępem do powierzchni oraz bardzo wysokim stopniem pracochłonności. Wyremontowane dodatkowe odcinki dróg (działanie C1) ułatwiły dostęp do powierzchni w obrębie Ostrowia i Szuszałewa wymagających ochrony czynnej, a do których dotychczas był on bardzo utrudniony. Przeprowadziliśmy w sumie 38 postępowań przetargowych, z czego tylko 16 zakończyło się wyłonieniem wykonawców. Przebieg postępowań i realizacja zabiegów ochronnych przedstawione zostało w dołączonej tabeli, załącznik 8.2.17.
- podczas wykonywania umowy na zabieg odkraczania z dn. 11.02.2016r. przez firmę Usługi Transportowe i Handel Tadeusz Wnukowski ul. Kościelna 7, 16-315 Lipsk doszło do uszkodzenia mechanicznego wierzchniej warstwy torfowiska na obszarze Nowy Lipsk. Niestety zmarzlina torfowiska okazała się niewystarczająca do wywozu biomasy, mimo to

wykonawca kontynuował prace co doprowadziło do uszkodzenia podłoża. Zgodnie z umową została naliczona kara w wysokości 10% wynagrodzenia brutto. Aby ocenić tempo oraz kierunek przemian w trakcie regeneracji podłoża wierzchniej warstwy torfowiska znajdującego się na siedlisku 7230: zasadowe torfowiska niskie, na obszarze zniszczeń został przeprowadzony monitoring zerowy w ramach działania D1 załączony do Progress Report no 3. Monitorowanie stanu torfowiska w kolejnych latach przeprowadzony będzie przez specjalistów botaników będących pracownikami BbPN.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- dostawa wykaszarek: Zakład Usługowo Handlowy „ELKOT” Krzysztof Kotkowski z siedzibą: ul. 25 Czerwca 71, 26-600 Radom;
- dostawa kosiarek i platform do wywozu biomasy HARY i JANSON sp. jawna K. Janson-Włoch z siedzibą 44-100 Gliwice ul. Kościuszki 48/2;
- wykonawcy prac odtworzenia ekosystemów nieleśnych – według załączonej tabeli.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- roczne opóźnienie w przygotowaniu przez BbPN projektu PZO OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008 będących bazą do wyznaczania miejsc zabiegów spowodowało opóźnienie rozpoczęcia działania.
- w związku z zerwaniem umowy przez wykonawcę ZUL Krzysztof Suszko Jatwież Duża 67, 16-150 Suchowola wykonującym w 2016 r. zabiegi odkrzaczania na łącznej powierzchni 11,57 ha w lokalizacji Kamienna Nowa i nie wywiązaniu się z kar umownych, sprawa trafiła na drogę sądową. Ponieważ wykonawca mimo zasądzonego odszkodowania nie wpłacił należnej kwoty, w 2018 r. wszczęliśmy procedurę komorniczą, zakończoną przekazaniem należnej kwoty. Niestety mimo kilkukrotnie ogłaszanych przetargów nie udało nam się znaleźć wykonawcy na dokończenie zarzuconych zabiegów. Aby uniknąć zniszczenia siedliska poprzez zaleganie wyciętej i złożonej w stosy biomasy 31.10.2018 r. zorganizowaliśmy akcję dla chętnych wolontariuszy polegającą na uprzątnięciu zalegających gałęzi. Dzięki jednodniowej akcji uprzątnęliśmy płat siedliska na dwóch działkach o powierzchni około 1 ha z wymagających takiego zabiegu około 11,5 ha. Ponieważ do końca trwania projektu nie udało nam się znaleźć wykonawcy na dokończenie prac, planujemy je wykonać siłami własnymi parku bądź w przypadku wyłonienia wykonawcy zlecić prace na zewnątrz z własnych środków.
- z powodu braku zainteresowania ogłaszanymi przetargami, staraliśmy się aktywnie poszukiwać potencjalnych wykonawców i informować ich o możliwości wzięcia udziału w postępowaniach, podjęte działania opisano w rozdziale 3.2 Problems encountered. Jednocześnie prowadząc wykup gruntów (działanie B1) staraliśmy się aby dokupywane działki sąsiadowały z już wykupionymi w projekcie lub będącymi w zarządzie BbPN, aby scalić możliwie największe obszary z siedliskami przyrodniczymi sieci Natura2000. Wskazywaliśmy na te trudności w raportach okresowych oraz wnioskowaliśmy o zmniejszenie obszaru objętego działaniem do 300 ha we wniosku do KE o przedłużenie projektu z dnia 29.09.2017 r. (zgoda KE Aneksem z dn. 22.12.2017 r.). Mimo najwyższych starań aby działania czynnej ochrony torfowisk przeprowadzić na jak największym obszarze, nie było to możliwe tak jak zakładano na etapie pisania projektu na 460 ha ani jak wskazywano we wniosku o przedłużenie projektu na 300 ha.

Modyfikacja działania:

- wyniki badań przeprowadzonych w ramach prac nad projektem PZO SOO Dolina Biebrzy PLH200008 (przygotowywanego przez BbPN w ramach innego projektu), pokazały odmienny aktualny stan zachowania i powierzchni siedlisk przyrodniczych niż w danych źródłowych do projektu (m.in. z SDF Natura2000). Łączna wielkość zachowanych siedlisk Natura2000 zajmuje 24% powierzchni z podawanych wielkości źródłowych. Łączna powierzchnia

siedlisk (kod: 7140, 7230, 6410), na których planowano realizację zabiegów ochronnych wynosi 869,04 ha, a nie 4 491 ha.

- w świetle problemów na jakie napotkaliśmy przy realizacji działania zwróciliśmy się do KE (Wniosek o przedłużenie projektu z dn. 30.09.2017 r.) o zmniejszenie wielkości powierzchni jaka ma zostać objęta zabiegami do 300 ha z 460 ha, zgodę otrzymaliśmy (Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017r.).

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

- kontynuacja prac związanych z utrzymaniem ekosystemów nieleśnych otwartymi jest jednym z warunków utrzymania torfowisk w dobrej kondycji. Aby zapewnić ich ciągłość po zakończeniu Projektu, planujemy wprowadzić zakupione działki do programów rolno-klimatyczno-środowiskowych (PRŚK) w ramach „Pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”. Ma on na celu utrzymanie bądź przywrócenie właściwego stanu siedlisk poprzez stosowanie tradycyjnych i ekstensywnych sposobów użytkowania w zamian za płatności ze środków UE. Takie rozwiązanie pozwala na pozyskanie środków finansowych na utrzymanie efektów wykonanych zabiegów ochronnych w ramach projektu po jego zakończeniu. Szczegółowo zostało to opisane w After Life Conservation Plan.

Action C3: likwidacja rowów odwadniających

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: IV kw 2013 / IV kw 2017

Actual start/ end date: III kw 2015 / I kw 2019

Milestones: planowany: 30.03.2017/ osiągnięty: 30.03.2019

Deliverable Products: nie planowany

Expected results: 105 obiektów/przetamowań o stałej koronie piętrzenia na rowach odwadniających (Aneksem z dn. 22.12.2017 r. KE wyraziła zgodę na zmianę na 15 obiektów hydrotechnicznych na obiekcie melioracyjnym Kamienna-Kropiwno)

Achieved results: 15 obiektów hydrotechnicznych na obiekcie melioracyjnym Kamienna-Kropiwno

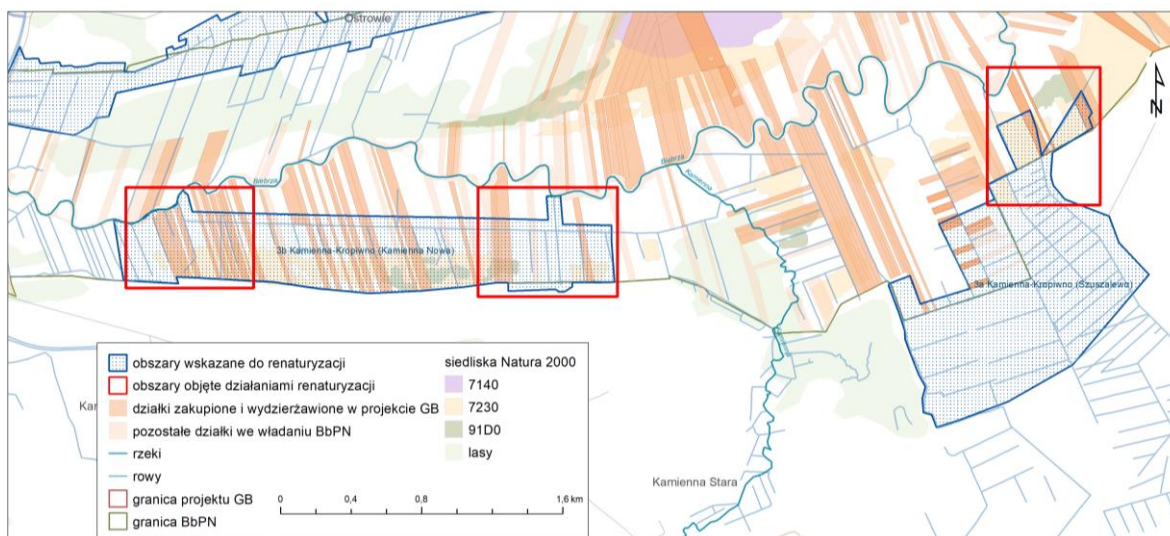
Założone rezultaty:

- stabilizacja poziomów wód gruntowych w rejonie odwadniającej sieci melioracyjnej o długości ok. 35 km, funkcjonującej w obrębie siedlisk 7230 – górskich i nizinnych torfowisk zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk, 7140 – torfowisk przejściowych i trzęsawisk, 6410 – zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych oraz w siedlisku wodniczki (kod: *A294).

Osiągnięte rezultaty:

- stabilizacja poziomów wód gruntowych została osiągnięta na długości około 3 km odwadniającej sieci melioracyjnej (Rys. 3), zrealizowanie założonego zakresu nie było możliwe z powodów opisanych w rozdziale 3.2 Problems encountered oraz w akapicie *Opóźnienia, problemy, różnice*.

- dzięki właściwemu zarządzaniu wybudowanymi urządzeniami hydrotechnicznymi na rowach wzrosło uwodnienie terenu, wydłużeniu ulegnie czas trwania wiosennych zalewów przy jednoczesnym możliwym sprawnym w razie konieczności odprowadzeniu wód, np. w okresie sianokosów.

Rys. 3. Obszary objęte działaniami renaturyzacyjnymi w projekcie Górna Biebrza

Podjęte działania:

- podstawą do realizacji działania były informacje uzyskane w działaniu A5. Wielkość negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych przerosła znacznie nasze wcześniejsze szacunki. Całkowity koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania obiektów melioracyjnych do potrzeb ochrony siedlisk z uwzględnieniem gospodarki rolnej został oszacowany na ok. 1,17 mln euro, w projekcie na realizację zadania zaplanowaliśmy 101 400 euro.

- prace rozpoczęliśmy od syntezy informacji zawartych w projekcie PZO, ekspertyzie wodnej (działanie A5) i danych ewidencyjnych. Między innymi w tym zakresie prace zostały wykonane przez zatrudnionego w Projekcie na umowę zlecenie, na okres 4 miesięcy, dodatkowego pracownika: Łukasza Krajewskiego, biegłego w posługiwaniu się instrumentami GIS. Pracownik ten jest zatrudniony na stałe w BbPN. Wytypowane zostały obiekty melioracyjne, na których obszarze występują jeszcze siedliska przyrodnicze, a funkcje tych obiektów mogą pogłębiać istniejące zaburzenia stosunków wodnych.

- na podstawie pozyskanych informacji rozpoczęliśmy spotkania z właścicielami gruntów znajdujących się w obszarze oddziaływania prac renaturyzacyjnych. Przeprowadziliśmy 57 spotkań indywidualnych oraz 3 spotkania grupowe, konsultując nasze plany z właścicielami gruntów. Najczęściej, niestety, prezentują oni negatywny stosunek do tego typu działań. Część osób okazało się być zainteresowanych sprzedażą gruntów. Mimo to, nadal wielu działek, kluczowych z punktu widzenia realizacji działania, nie udało się zakupić.

- po przeprowadzonych konsultacjach społecznych i analizie sytuacji własnościowej gruntów, okazało się, że działanie jest możliwe do realizacji jedynie na jednym obiekcie, z siedmiu wskazanych w Ekspertyzie wodnej (łączna pow. obszarów konkurencyjnych wynosi 491,6 ha). Jest to t.zw. obiekt melioracyjny nr 3 Kamienna-Kropiwno, podzielony na dwa obszary kluczowe dla zachowania istniejących siedlisk (obszary oddziaływania sieci melioracyjnej), gdzie obecne warunki wodno-glebowe dają szansę na poprawę walorów przyrodniczych: 3a Kamienna-Kropiwno (obszar Szuszałewo o pow. 129,1 ha) oraz 3b Kamienna-Kropiwno (obszar Kamienna Nowa o pow. 111,3 ha). Na potrzeby realizacji działania podpisaliśmy umowę 20-letniej dzierżawy działki nr 10/1 w obrębie Szuszałewo oraz uzyskaliśmy pozwolenie właściciela działki nr 697 w obrębie Kamienna Stara na wykonanie robót na jego gruncie. Dopiero nabycie praw do dysponowania tymi gruntami oraz uzyskanie zgody właścicieli gruntów sąsiadujących umożliwiło wszczęcie postępowania przeprowadzenia prac renaturyzacyjnych.

- przygotowanie i przeprowadzenie procedur w drodze przetargu nieograniczonego na wyłonienie wykonawców do wykonania budowli i robót zapewniających potrzeby wodne siedlisk hydrogenicznych oraz pełnienie nadzoru inwestorskiego. Zdecydowaliśmy się na procedurę w systemie zaprojektuj i wybuduj m.in. po to aby zniwelować opóźnienie powstałe w początkowym etapie wdrażania działania.

- wykonawca po podpisaniu umowy niezwłocznie przystąpił do prac, jednak okazało się, że na realizację działania potrzebnych będzie dodatkowo około 14 miesięcy. Wynikało to z przedłużającej się procedury uzyskania niezbędnych decyzji i pozwoleń (szczegółowy opis został przedstawiony w Progres Report no. 3). Dlatego w dniu 20.09.2017 r. podpisaliśmy aneks do umowy przedłużający termin jej realizacji do 29.12.2018 r. Po otrzymaniu zgody na rozpoczęcie prac w obszarze Kamienna Nowa w dniu 29.01.2018 r. przekazano wykonawcy plac budowy. Prace w tej lokalizacji odebrano 16.03.2018 roku. Łącznie w obiekcie melioracyjnym „Kamienna – Kropiwno” obszar Kamienna Nowa wykonano 5 zastawek (3 na rowie RM/1, 2 na rowie nr 11), 3 progi piętrzące (na rowie R/M) oraz 3 przegrodzenia palisadą (na rowie nr 9) (Rys. 4).

- w związku ze zmianami w ustawie Prawie Wodne, od 01.01.2018 r. pozwolenia wodnoprawne wydaje nie starostwo powiatowe jak dotychczas, a Zarząd Zlewni Wód Polskich. W dn. 08.01.2018 r. Starosta Sokólski poinformował o przekazaniu naszego wniosku o wydanie pozwolenia wodnoprawnego dla działań położonych w lokalizacji Szuszałewo do tej instytucji. Decyzję o udzieleniu pozwolenia otrzymaliśmy dopiero 04.04.2018 r., dlatego rozpoczęcie prac budowlanych możliwe było po zakończeniu okresu lęgowego ptaków (po 15.08.). Wybudowane zostały 2 zastawki na rowie R-A, 2 przepusty z piętrzeniem oraz grobla umożliwiająca obsługę budowli hydrotechnicznych zakończona slipem do zrzutu łodzi (Rys. 5). Wykonawca zgłosił zakończenie prac z końcem 2018 roku.

- podczas wizji w terenie przed ustaleniem daty odbioru okazało się, że niektóre obiekty są przesunięte względem dostarczonego projektu. Ponieważ przesunięcia nie wpływają na funkcjonalność budowli i uzyskuje się założony poziom piętrzenia, wykonawca został zobligowany do przygotowania nowego projektu oraz uzyskania korekt do otrzymanych decyzji i pozwoleń wodnoprawnych. Okazało się również, że prace zgłoszone do odbioru posiadały usterki, które mimo iż nie wpływają na funkcjonalność obiektów, jednak wykluczają dokonanie odbioru końcowego, wskazano wykonawcy ich usunięcie do czasu uzyskania stosownych decyzji.

- po otrzymaniu korekt do decyzji i pozwoleń oraz usunięciu usterek, wykonawca ponownie zgłosił gotowość do odbioru. Komisja Odbioru odebrała prace bez zastrzeżeń 28.03.2019 r.

Rys. 4. Zastawka z piętrzeniem na rowie RM/1 w obiekcie melioracyjnym „Kamienna – Kropiwno” obszar Kamienna Nowa

Rys. 5. Przepusty piętrzące na rowie na rowie R-A w obiekcie melioracyjnym „Kamienna – Kropiwno” obszar Szuszałewo

- przy optymalnej pracy wszystkich budowli piętrzących poprawa warunków hydrologicznych prognozowana jest na obszarze 48,36 ha.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- roboty budowlane: Konsorcjum firm w składzie: Usługi Transportowe Budowa Dróg, Roboty Ziemne Zdzisław Czarnecki ul. Słowacka 17,15-611 Białystok i Specjalistyczna Pracownia Projektowa "WAGA-BART" ul. Wojciechowskiego 37m4, 02-495 Warszawa;

- inspektor nadzoru: „Budynki i budowle” Jarosław Andraka Wrotki 13, 16-310 Sztabin,

Opóźnienia, problemy, różnice:

- warunkiem niezbędnym do wprowadzenia w życie koncepcji zawartych w Programach Funkcjonalno-Użytkowych (PFU) otrzymanych w działaniu A5, jest pełna akceptacja społeczna zawartych zamierzeń. Problemem jest to, że na bezpośredni wpływ decyzyjny mamy jedynie na 8,1% (ok. 74 ha) gruntów położonych w zasięgu oddziaływania przewidywanych piętrzeń na rowach melioracyjnych (są to grunty o różnych formach władania przez BbPN, w tym grunty zakupione w projekcie). Prywatni właściciele mają negatywny stosunek do tego typu działań i w większości nie wyrazili zgody na współpracę oraz wybudowanie przetamowań na rowach sąsiadujących z ich gruntami.

- konieczność wdrożenia się w zmiany w ustawie Prawo zamówień publicznych wprowadzone w czerwcu 2016 r. spowodowały opóźnienie w przeprowadzeniu procedury przetargowej.

Modyfikacja działania:

- w kluczowych opracowaniach w realizacji tego działania – PFU, została zawarta koncepcja działań, których celem jest poprawa warunków siedliskowych, przy równocześnie bardzo niskim ryzyku pogorszenia warunków przyrodniczych. W ramach tych programów wskazano typ i lokalizację urządzeń piętrzących, a w ramach opracowań dodatkowych przeanalizowano i oceniono wpływ zamierzeń inwestycyjnych na środowisko przyrodnicze, społeczne i gospodarcze (działanie A5). Ponieważ obecnie funkcjonujący system melioracyjny zakłada wyłącznie odwodnienie mokradeł, z pominięciem możliwości regulacji odpływu, powoduje to niedopuszczalne w siedliskach mokradłowych okresowe spadki zwierciadła wód glebowo-gruntowych i postępujące przesychanie mokradeł. Aby temu zapobiec, początkowo planowane punktowe przetamowania rowów o trwałym piętrzeniu okazały się nie wystarczające. Konieczne było zastosowanie w niektórych miejscach budowli o piętrzeniu ruchomym (zastawki lub przepusty z piętrzeniem), które wymagają dużo większych nakładów finansowych. Całkowity koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania obiektów melioracyjnych do potrzeb ochrony siedlisk z uwzględnieniem gospodarki rolnej został oszacowany na ok. 1,17 mln euro, w projekcie na realizację zadania zaplanowaliśmy 101 400 euro.

- zakładaliśmy również, że tereny poddawane renaturyzacji zlokalizowane będą na gruntach nieużytkowanych bądź użytkowanych w nieznacznym stopniu. Okazało się jednak, że obszary, na których istnieje możliwość stabilizacji poziomu wód gruntowych, sąsiadują z terenami użytkowymi rolniczo. Udało nam się wypracować porozumienie jedynie z pięcioma właścicielami gruntów. Tylko jedna osoba wyraziła zgodę na wybudowanie obiektów hydrotechnicznych na odcinku rowu przylegającego do jej gruntów, pod warunkiem wyposażenia budowli w możliwość regulowania poziomu wody. Obowiązek zamykania zastawek w okresie niżówek i otwierania w przypadku nadmiernych zalewów został nałożony na właściciela gruntu, pod nadzorem pracowników parku. Niezbędne byłoby zobligowanie do aktywnego działania spółek wodnych oraz przywrócenie opłat na rzecz tych jednostek. Tymczasem takie spółki nie istnieją, a akty prawa polskiego dostosowane do wymagań Dyrektywy Wodnej są cały czas na etapie zmieniających się projektów ustaw. W tej sytuacji uważamy za właściwe rozwiązanie, aby urządzenia piętrzące były regulowane, a opieka nad nimi spoczywała na właścicielu gruntu.

- wykonawca, który złożył najkorzystniejszą ofertę zobowiązał się wykonać przedmiot umowy za kwotę 386 272,35 euro, co prawie 4-krotnie przewyższyło środki zaplanowane na ten cel i wymagało przesunięć finansowych. Koszty przygotowania dokumentacji (58 540,90 euro) oraz ustanowienie inspektora nadzoru (7 247,92 euro) zostały zabezpieczone w kategorii kosztów External assistance F3, łącznie 65 788,82 euro. Pozostałe 320 483,53 euro powinny pochodzić z kategorii Infrastructure 4a, w której na ten cel zaplanowaliśmy 94 500,00 euro. Brakujące 225 983,53 euro pokryto z oszczędności powstałych w zadaniach: wykup gruntów B1 oraz odtworzenie ekosystemów nieleśnych C2, w następujących kwotach: 125 983,53 euro z działania C2 – kategoria kosztów F3: External assistance oraz 100 000,00 euro z działania B1 - kategoria kosztów F5: Land/rights purchase/lease. Ponieważ korekta budżetowa była zgodnie z zapisami art. 15.2 Postanowień Wspólnych zmianą istotną dlatego wraz z wnioskiem o przedłużenie projektu wnioskowaliśmy o zmiany istotne budżetu projektu. Zgodę otrzymaliśmy w dn. 22.12.2017 r., Aneks nr 2.

- po wykonaniu w styczniu 2017 r. uzupełniających pomiarów geodezyjnych, analizie zasięgu oddziaływania projektowanych obiektów oraz niemożliwości uzyskania zgody do prac położonych na jednej z kluczowych działek, koniecznym było wprowadzenia zmian w zakresie prac projektowych i wykonawczych. Wyszczególnienie robót dodatkowych oraz prac, z których zrezygnowano zostało spisane w protokole konieczności, będącego podstawą do zawarcia aneksu do umowy. Różnica w kosztach wynikająca z odjęcia kosztów prac zaniechanych i dodania kosztów prac dodatkowych wyniosła 32 436 euro i została opłacona z oszczędności w kategorii External assistance. Przesunięcie środków nie powodowało Zmiany Znaczej.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

- Realizacja dalszych działań renaturyzacyjnych na obszarach rokujących największe szanse powodzenia jest jednym z priorytetów, które mogą przyczynić się do polepszenia stanu siedlisk hydrogenicznych i gatunków z nimi związanych, a także zwiększenia naturalnej retencji torfowisk. Ze względu na bardzo wysokie koszty tego typu przedsięwzięć działanie będzie wymagało pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania.

- Kontynuacja działania będzie polegała na obsłudze wybudowanych urządzeń przez osoby zatrudnione w parku do utrzymywania efektów projektu oraz pracowników terenowych, a także do nadzorowania sprawności urządzeń i zgłaszania ich ewentualnych napraw. W ramach umowy z wykonawcą wybudowane urządzenia hydrotechniczne objęte są Gwarancją usunięcia wad i usterek do 15.03.2024 r. Po tym okresie środki na naprawy i utrzymanie urządzeń będą pochodziły ze środków własnych lub zewnętrznych źródeł finansowania.

Action C4: ustalenie partycypacyjnego modelu zarządzania ochroną obszaru

Activity status:	zakończony
Foreseen start/end date:	II kw 2013 / II kw 2017
Actual start/ end date:	II kw 2013 / I kw 2019
Milestones:	planowany: 30-06-2015/osiągnięty: 28.03.2019
Deliverable Products:	przyjęta strategia zarządzania ochroną obszaru, przekazane KE z Raportem końcowym (załącznik 8.2.2.) zaplanowana: 30.05.2015 /osiągnięta: 30.03.2019
Expected results:	porozumienie o współpracy (Partnerstwo), zarejestrowany podmiot prawny odpowiedzialny za utrzymanie ekosystemów nieleśnych, odtworzonych w tym projekcie, dokument strategii zarządzania ochroną obszaru.
Achieved results:	nieformalne porozumienie o współpracy (Partnerstwo), dokument strategii zarządzania ochroną obszaru.

Założone rezultaty:

- wspólny dla zarządzających obszarem, dostępny publicznie aktualizowany zbiór danych GIS systemu wspomagania zarządzania i monitorowania obszaru projektu – 1 kpl,
- zwiększona kontrola nad obszarem w wyniku szerszego dostępu do informacji oraz wzmocnienia w działalności administracji zarządzającej obszarem,
- zaangażowanie partnerów społecznych w działalność ochrony przyrody,
- kierunkowy i kontrolowany rozwój obszaru na bazie wspólnie uzgodnionej strategii.

Osiągnięte rezultaty:

- wypracowany model współpracy, który zakłada współdziałanie trzech podmiotów: Biebrzańskiego PN, samorządu gminy Lipsk i gminy Dąbrowa Białostocka, potwierdzony i zdefiniowany w zawartym porozumieniu Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy (FIB).
- opracowana strategia zarządzaniem obszaru ukierunkowana na jego rozwój w zgodzie z przyrodą pn. „Społecznie odpowiedzialne terytorium: Górna Biebrza – w poszukiwaniu spójności ochrony przyrody z lokalną ekonomią. Plan działań na lata 2019-2029”, załącznik 8.2.2 do niniejszego raportu.
- wspólna platforma narzędziowa GIS (geoportal.biebrza.org.pl) służąca do gromadzenia i przetwarzania informacji środowiskowych została zapewniona poprzez realizację działań: A2, A3 i A4. Przeprowadzenie szkolenia dla przedstawicieli 5 samorządów obszaru projektu z zakresu możliwości wykorzystania danych przestrzennych (działanie A2).

Podjęte działania:

- z obszaru Projektu, w drodze zapytania ofertowego i negocjacji, 30.12.2013 r. został wybrany doświadczony moderator spotkań grupowych z zawodu nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie, posiadający doświadczenie z zakresu budowy partnerstw lokalnych, współpracujący z ośrodkami wspierania organizacji pozarządowych i Fundacją Rozwoju Demokracji Lokalnej. Osobami z Projektu ściśle z nim współpracującymi byli Mariusz Siłakowski oraz Anna Bojsza. Po zmianach personalnych w 2016 roku w Zespole projektu M. Siłakowski mimo, iż nie pełnił już roli kierownika projektu, jako zastępca dyrektora BbPN, wspierał realizację tego działania.
- przy tworzeniu modelu współpracy kierowaliśmy się zasadami dotyczącymi wdrażania w Polsce instrumentu Komisji Europejskiej - rozwój kierowany przez lokalne społeczności (CLLD). Nawiązaliśmy kontakty i rozpoznaliśmy charakter działalności nielicznych tu organizacji pozarządowych. W 2014 r. w każdej gminie przeprowadziliśmy z zarządzającymi wywiady pogłębione w celu zdiagnozowania sytuacji społecznej, gospodarczej oraz opinii nt. perspektyw rozwoju i istniejących planów rozwojowych, identyfikacji lokalnych aktywnych liderów społecznych i gospodarczych. Także w 2014 r. w wyniku przeprowadzonych spotkań i warsztatów z samorządami Górnej Biebrzy, pod wspólnym tytułem „Górna Biebrza – razem czy osobno? Perspektywy współpracy”, akces do współpracy zgłosiła gmina, której udziału nie przewidywaliśmy w projekcie - gm. Suchowola. Tak jak planowano, w 2014 roku nawiązaliśmy współpracę z gminami Nowy Dwór, Lipsk, Sztabin, Dąbrowa Białostocka i Suchowola. Zrodziła się szansa na oparcie wspólnego terytorialnego działania jako tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD), która wdrażałaby swoją strategię w nowych ramach finansowych 2014-2020 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Wybory samorządowe z listopada 2014 r. zmieniły kluczowe osoby, z którymi rozmawialiśmy. Z kontynuacji współpracy wycofały się gminy Suchowola oraz Sztabin, co uniemożliwiło starania o utworzenie na tym terenie podmiotu współpracy w formie LGD.
- dlatego w 2015 r. ograniczyliśmy działanie do obszaru 3 gmin: Dąbrowa Białostocka, Lipsk i Nowy Dwór. Przeprowadziliśmy łącznie 13 spotkań z udziałem 250 osób. Skoncentrowanie

współpracy do trzech wymienionych samorządów, ma tę dobrą stronę, że to na ich terenie występują największe zwarte obszary chronionych siedlisk Natura 2000 Górnej Biebrzy.

- w związku z tym, że we współpracy z samorządami i społecznością lokalną doświadczyliśmy raczej oczekiwania na konkretną propozycję niż gotowość do wypracowania tej propozycji wspólnie, przyjęta metodyka budowania partnerstwa jako oddolnej inicjatywy, w rzeczywistości tej społeczności okazała się nieskuteczna. Dlatego zmieniliśmy podejście i w marcu 2016 roku zdecydowaliśmy się na wypracowanie propozycji współpracy przez Zespół Projektu wspólnie z moderatorem, a następnie przeprowadzenie konsultacji społecznych.

- w czerwcu 2016 r. zorganizowaliśmy w Szuszałewie pod wiatą turystyczną (działanie C5) spotkanie, w którym uczestniczyli przedstawiciele mieszkańców kluczowych miejscowości gminy Dąbrowa Białostocka, samorządu gminy oraz Starostwa Sokólskiego, a także Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie (SGGW) oraz Uniwersytetu w Antwerpii od wielu lat prowadzących badania na torfowiskach Górnego Basenu Biebrzy, łącznie 14 osób. Spotkanie zaowocowało deklaracjami stron o współpracy, aby wspólnymi siłami, dzieląc się swą wiedzą i doświadczeniem, połączyć promocję regionu z naukowymi badaniami i ochroną przyrody, co przyczyni się do ożywienia regionu turystycznie. Kolejne spotkanie odbyło się w październiku 2016 r. na SGGW w Warszawie, gdzie przedstawiciele uczelni zadeklarowali udział finansowy w przedsięwzięciu. Kolejnym krokiem miało być przedstawienie przez gminę Dąbrowa Białostocka własnych oczekiwań i możliwości wkładu. Została wskazana lokalizacja na siedzibę „zarządzającego obszarem Górnej Biebrzy” na terenie tej gminy. Niestety, krótko po spotkaniu samorządy szybko utraciły zapał w realizowaniu wspólnych zamierzeń.

- ponownie musieliśmy przeanalizować możliwości współpracy z samorządami i na początku 2017 roku skupiliśmy się na wypracowaniu współpracy z gminą Lipsk jako partnerem strategicznym, licząc na większe zaangażowanie niż to, które doświadczyliśmy ze strony gm. Dąbrowa Białostocka. Burmistrz Lipska poczynił pierwsze kroki aktywnie włączając się w realizowaną w Projekcie budowę kładki turystycznej przez Biebrzę (działanie C5) oraz podejmując regulację kwestii formalnych gminnej nieruchomości w Lipsku, w celu przeznaczenia lokalizacji na "Biebrzański Ośrodek Konferencyjno-Edukacyjny im. Stefana Batorego" przewidywany w programie działań. Zadanie to jest przez nas i lipskiego partnera postrzegane jako kluczowe dla wypromowania produktu turystycznego Górnej Biebrzy. Zostało to szczegółowo opisane w strategii obszaru.

- w maju 2018 r. osiągnęliśmy porozumienie z samorządami zarówno Lipska i Dąbrowy Białostockiej co do kierunków i zasad współpracy. Zostało ono zdefiniowane w projekcie Partnerstwa pod nazwą "Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy", w skrócie FIB (stanowiący załącznik 7.3.18. do Progress Report no 3). Wyznaczono datę przyjęcia wspólnego programu działań i podpisania dokumentu na 08.09.2018 r., do czego jednak nie doszło. Z uwagi na zbliżające się wybory samorządowe burmistrz Dąbrowy Białostockiej odstąpił od podejmowania przyszłych zobowiązań wobec niepewności wyników wyborczych. W wyniku wyborów, które miały miejsce w październiku 2018 r., stanowisko Burmistrza Dąbrowy Białostockiej objęła nowa osoba, zaś dotychczasowy Burmistrz Lipska zachował swoje stanowisko. Nowy Burmistrz Dąbrowy Białostockiej wykazał zainteresowanie wyżej opisaną współpracą. Symboliczne podpisanie dokumentu potwierdzające przystąpienie do partnerstwa odbyło się podczas uroczystego otwarcia nowo wybudowanej kładki z przeprawą przez Biebrzę (działanie C5) w dniu 25.03.2019 r.. Wypracowany model współpracy zakłada współdziałanie trzech podmiotów: Biebrzańskiego PN, samorządów gmin Lipsk i Dąbrowa Białostocka i jest otwarty na innych chętnych osiągnięcia celu podniesienia atrakcyjności turystyczno-edukacyjnej obszaru poprzez rozwinięcie zadań rozpoczętych przez projekt Górna Biebrza oraz opracowanie i wdrożenie nowych przedsięwzięć. W ich rezultacie oczekujemy ożywienia gospodarczego

regionu w wyniku wypromowania atrakcyjnego produktu turystycznego, przy zachowaniu wypracowanych w projekcie rezultatów przyrodniczych.

- zadania będące przedmiotem współdziałania Partnerów Porozumienia zawarte są w strategii zarządzania obszarem pn. „Społecznie odpowiedzialne terytorium: Górna Biebrza – w poszukiwaniu spójności ochrony przyrody z lokalną ekonomią. Plan działań na lata 2019-2029”, załącznik 8.2.2.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji, kierownik projektu

Wykonawca:

- moderator: Jarosław Budnik zamieszkały ul. Generała Nikodema Sulika 10/32, 16-200 Dąbrowa Białostocka.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- pojawiające się problemy i modyfikacje działania ze względu na trudność rozdzielenia opisu zostały przedstawione wspólnie z akapitem „Podjęte działania” oraz w rozdziale 3.2. Problems encountered.

Modyfikacja działania:

- jak wyżej;

- zapewnienie utrzymania ekosystemów nieleśnych i przeprowadzanie zabiegów ochrony czynnej, do czasu powstania i rozpoczęcia działalności podmiotu partycypacyjnego modelu zarządzania, będzie zapewnione przez nakład pracy własnej Biebrzańskiego PN. Planujemy przystąpienie do programu rolno-środowiskowo-klimatycznego od 2019 roku.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

- współpraca zawarta w porozumieniu FIB będzie kontynuowana. Nadal będziemy poszukiwać nowych partnerów i możliwości dla rozwoju obszaru oraz wdrażać opisane postawione cele i zadania zawarte w opracowanej strategii zarządzania obszarem.

Action C5: budowa małej infrastruktury turystycznej

Activity status:	zakończone
Foreseen start/end date:	III kw 2013 / II kw 2014
Actual start/ end date:	09.2013 / 03.2019
Milestones:	planowany: 30.03.2014/osiągnięty: 22.05.2015 / 20.03.2019
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	wybudowane wieże widokowe 5 szt., wybudowane wiaty turystyczne 6 szt., wybudowane zadaszenia turystyczne z ławkami 12 szt. wykonana kładki turystyczne o łącznej długości 2215 mb. + budowa kładki turystycznej o łącznej długości około 2900 mb. łączącej powstałe już odcinki oraz budowa 1 przeprawy pływającej przez rzekę
Achieved results:	wybudowana infrastruktura turystyczna: 5 wież widokowych, 6 wiat turystycznych, 12 zadaszeń turystycznych z ławkami, kładki turystyczne o łącznej długości 2215 mb. (2015) + budowa kładki turystycznej o łącznej długości 2390 mb. łączącej powstałe odcinki z przeprawą pływającą przez rzekę

Założone rezultaty:

- korzystanie z walorów przyrodniczych obszaru będzie możliwe bez wywierania na nie negatywnego wpływu,
- korzystanie z atrakcji zostanie skanalizowane a swobodna penetracja turystyczna ograniczona,

- wzrosła akceptacja społeczna dla potrzeb ochrony obszarów Natura 2000,
- lokalizacje wybudowanej infrastruktury będą atrakcyjnym miejscem prowadzenia aktywnej edukacji ekologicznej

Osiągnięte rezultaty:

- wybudowana infrastruktura turystyczna z jednej strony ułatwiła dotarcie do dotychczas trudnodostępnych terenów, z drugiej ukierunkowała i skanalizowała ruch turystyczny, co zapobiega swobodnej penetracji obszaru,
- do budowy użyto przede wszystkim naturalnych materiałów dzięki czemu infrastruktura wkomponowuje się w otaczający krajobraz,
- powstały doskonale miejsca do przeprowadzania zajęć edukacyjnych i są wykorzystywane nie tylko przez pracowników parku ale też przez lokalne szkoły i przewodników turystycznych,
- w szczególności kładki turystyczne cieszą się dużą popularnością wśród turystów i społeczności lokalnej jako miejsca rekreacji i odpoczynku, a dzięki informacjom umieszczonym na tablicach i spotkaniom organizowanym w Projekcie wzrasta wiedza i zrozumienie dla potrzeb ochrony cennych obszarów przyrodniczych,
- po wybudowaniu dodatkowego odcinka kładki, wytyczony został szlak pieszy łączący go z odcinkiem kładki w Szuszałewie. Jest to najdłuższa ścieżka przyrodniczo-edukacyjna w Biebrzańskim PN o łącznej długości 5 km, przebiegająca przez różne siedliska przyrodnicze i wyspę mineralną.

Podjęte działania:

- przygotowanie i przeprowadzenie procedur przetargowych na roboty budowlane
- działanie w pierwotnie planowanym zakresie zostało zrealizowane w pełnym zakresie na podstawie dokumentacji technicznej wykonanej w działaniu A6. Odebraliśmy budowlę wykonane na podstawie pozwolenia na budowę:
 - drewnianą kładkę turystyczną w lokalizacji Szuszałewo/Jałowo, o długości 1939 m,
 - drewnianą kładkę o długości ok. 276 m w lokalizacji Nowy Lipsk,
 - 5 szt. wież widokowych w lokalizacjach: Chilmony, Krasnybór, Kamienna Nowa Kropiwno, Trzyrzeczki,
 - 6 wiat turystycznych w lokalizacjach: Szuszałewo, Chilmony, Krasnybór, Kamienna Nowa, Kropiwno, Kamienna Stara,
- a także 12 zadaszeń turystycznych z ławkami przy funkcjonujących szlakach turystycznych, na które nie było wymagane pozwolenie na budowę ani zgłoszenie budowy.
- przy budowlach turystycznych w m. Szuszałewo zaistniała potrzeba wykonania miejsc postojowych. Duże zainteresowanie korzystaniem z infrastruktury spowodowało utrudnienie w ruchu na drodze lokalnej, na której parkowano samochody. W trybie zaproszenia do złożenia ofert wyłoniono firmę lokalną. Prace polegały na niwelacji i oczyszczeniu z krzewów wybranej części terenu oraz wykonanie miejsca postojowego na podbudowie z kruszywa naturalnego. Zostały zakończone 29.10.2015 r.
- do nadzoru technicznego realizowanych przedsięwzięć został wybrany inspektor nadzoru, wyłoniony w trybie zaproszenia do składania ofert. W zakresie zleconych prac był także nadzór nad naprawą dróg operacyjnych i brodów w działaniu C1. Współpracę zakończono po wykonaniu nadzorowanych inwestycji, tj. dnia 10.06.2015 r.
- w celu wzbogacenia atrakcyjności regionu Górnej Biebrzy, rozszerzenia dostępności miejsc turystycznie pożądanym do aktywnego wypoczynku jak i podjęcia kolejnej próby skonsolidowania wspólnych działań na rzecz ochrony przyrody i rozwoju regionu, przez gminy Dąbrowa Białostocka i Lipsk (działanie C4) wznowiliśmy działanie w 2017 r.
- w drodze zapytań ofertowych wyłoniono wykonawców Programu funkcjonalno-użytkowego oraz mapy zasadniczej do celów projektowych.

- aby zminimalizować czas wyboru wykonawców oraz sporządzania dokumentacji i budowy zdecydowaliśmy się na prace w systemie „zaprojektuj i wybuduj”.
- od stycznia do maja 2018 r. przeprowadziliśmy 4 postępowania przetargowe, które nie wyłoniły wykonawcy (szczegóły opisywaliśmy w Progress Report no 3). Z powodu braku ofert, zastosowaliśmy inny tryb zamówień publicznych - negocjacje bez ogłoszenia. Do udziału w postępowaniu zaproszono trzech wykonawców, jednak przystąpił do niego tylko jeden, którego ofertę zaakceptowaliśmy.
- w drodze zapytania ofertowego zawarto umowę na pełnienie nadzoru inwestorskiego.
- wykonawca w terminie zgodnym z umową zgłosił gotowość do odbioru prac, do którego przystąpiliśmy po otrzymaniu wszystkich stosownych pozwoleń wodnoprawnych. Komisja Odbioru odebrała prace bez zastrzeżeń, realizację działania zakończono 20.03.2019 r.
- zapewnienia ze strony Burmistrza Gminy Lipsk o partycypowaniu w budowie nowego szlaku turystycznego (działanie C4) sformalizowaliśmy w dn. 28.09.2018 r.. Na mocy podpisanego Porozumienia o współpracy Gmina Lipsk zobowiązała się do organizacji zadań i poniesienia ich kosztów w zakresie poprawy stanu drogi gruntowej na odcinku ok. 700 mb łączącym skraj wyspy mineralnej z miejscem planowanego rozpoczęcia nowego fragmentu kładki. Ostatecznie został położony odcinek kładki tej samej konstrukcji co wybudowany przez Projekt.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- kładka w Szuszałewie, wieże, wiaty, zadaszania: Radosław Zięcina Budimar Krasnoborki 37, 16-310 Sztabin umowa z dnia 30.10.2014 r.;
- kładka w Nowym Lipsku: INWEST-BIAL Obsługa Inwestycji Sp. z o.o. z siedzibą w Białymstoku umowa z dnia 20.04.2015 r.
- miejsce postojowe w Szuszałewie: Tadeusz Wnukowski Usługi Transportowe i Handel z siedzibą: ul. Kościelna 7, 16-315 Lipsk umowa z dnia 15.10.2015 r.
- nadzór inwestorski: Usługi inżynierskie w budownictwie „Budynki i budowle” Jarosław Andracka, z siedzibą Wrotki 13, 16-310 Sztabin umowa z dnia 24.09.2014 r..
- PFU: Pracownia Projektowa „Autoris” ul. Pogodna 9/19, 15-354 Białystok umowa z dnia 06.11.2017 r.,
- mapa zasadnicza do celów projektowych: GEO-TRANS Dariusz Tomkiewicz 16-300 Augustów ul. 3-go Maja 56 umowa z dnia 08.01.2018
- kładka z przeprawą: Mój Dom z Drewna Tomasz Waszkiewicz Jaziewo 103 B, 16-310 Sztabin umowa z dnia 20.07.2018 r..
- nadzór inwestorski: Usługi Wykonawczo - Projektowe Adam Kłoskowski 15-352 Białystok, Wiejska 60 m. 5w umowa z dnia 28.08.2018 r..

Opóźnienia, problemy, różnice:

- na mocy umowy z dnia 10.07.2015 r. przekazaliśmy gminie Dąbrowa Białostocka w użyczenie i bezpłatne używanie budowle turystyczne znajdujące się na terenie gminy i posadowione na gruntach do niej należących (odniesienie do działania C4). W zamian gmina zobowiązała się, m.in. do dbania o porządek wokół obiektów, wykonywania napraw i konserwacji w czasie trwania użyczenia, tj. do 31.12.2022 r. Niestety, mimo porozumienia gmina nie wywiązuje się należycie z zobowiązania, dlatego rozważamy wystąpienie o zwrot przedmiotu użyczenia. Alternatywnym rozwiązaniem może być zamiana działki należącej do BbPN, a będącej w zainteresowaniu gminy Dąbrowa Białostocka, na rzecz działek w Szuszałewie, Kropiwnie oraz Kamiennej Nowej, na których znajdują się budowle małej infrastruktury turystycznej. Wystąpiliśmy do Ministra Środowiska o zgodę na dokonanie zamiany, niestety na moment zamykania projektu nie otrzymaliśmy odpowiedzi.
- podczas przeglądu gwarancyjnego infrastruktury turystycznej wykonanej przez firmę Radosław Zięcina Budimar w 2015 r. stwierdzono, że w pokryciu dachowym pojawiły się szczeliny powstałe w wyniku zeschnięcia desek. Zlecono usunięcie usterek poprzez

przebiecie poszycia dachowego. Znaczna ilość opadów w III i IV kwartale 2016r. spowodowała duże uwilgocenie materiału i uniemożliwiała ocenę stanu dachów. Kolejne przeglądy gwarancyjne przeprowadziliśmy w 2017r. i 2018 r., niektóre obiekty w związku z miejscowymi zaciekami i zawilgoceniami ponownie wymagały drobnych poprawek, które wykonano w wyznaczonym terminie.

- podczas częściowego odbioru prac stwierdzono niespójności dokumentacji projektowej z dostarczonym przez Wykonawcę harmonogramem rzeczowo-finansowym oraz kosztorysem, przygotowanych na podstawie PFU. Zlecono wykonawcy przedstawienie kosztorysu i harmonogramu zgodnego z zatwierdzonym projektem budowlanym. Po ich dostarczeniu dokonano odbioru częściowego bez zastrzeżeń.

Modyfikacja działania:

- działanie mogło być uruchomione po sporządzeniu dokumentacji w działaniu A6, która została wykonana w terminie zaplanowanym dla działania, tj. przed końcem II kwartału 2015 r., w Timetable dla działania C5 zostało wpisane planowe zakończenie na koniec III kwartału 2014. Jest to oczywista omyłka, działanie C5 w pierwotnym zakresie zostało wykonane w możliwie najszybszym czasie.

- wykonane zadania turystyczne z uwagi na ich koszt jednostkowy oraz przewidywany czasookres użytkowania zostały zaklasyfikowane do środków trwałych. Ich wartość całkowita wyniosła 10 571 euro i została zaksięgowana w kategorii Infrastruktura, natomiast w planie finansowym ujęta została jako środki inwestycyjne w kategorii External w wysokości 9 924 euro. Przeniesienie kosztów do kategorii Infrastruktura nie spowodowało przekroczenia budżetu kategorii, ponieważ osiągnęliśmy oszczędności przy innych budowach wykonanych w działaniu C5 oraz wykonaniu działania E5.

- budowa nieplanowanego, a koniecznego miejsca postojowego przy infrastrukturze w m. Szuszałewo. Koszt prac wyniósł 4 891 euro i został ujęty w kategorii External. Był on niższy od kosztów zaplanowanych dla zadań turystycznych, nie naruszyło to więc budżetu w kategorii External.

- w związku z opóźnieniami w realizacji kluczowych zadaniach z grupy C, uzyskaliśmy zgodę KE na przedłużenie czasu realizacji o 15 miesięcy (Aneks nr 2 z dn. 22.12.2017 r.), w tym na wznowienie działania C5 i dokonanie koniecznych przesunięć finansowych między kategoriami.

- ponieważ procedura wyłonienia wykonawcy robót w wznowionym zakresie trwała ponad pół roku, a w piątym z kolei przeprowadzanym postępowaniu jedyna złożona oferta przewyższała przeznaczoną kwotę o 8 560 euro, zwiększyliśmy środki na ten cel, korzystając z oszczędności wygenerowanych w kategorii kosztów F3: External assistance.

- w trakcie prowadzenia prac projektowych stwierdzono, że teren zalewowy jest bardziej rozległy niż uwzględniony w PFU, dlatego konieczne było wydłużenie odcinka kładki posadowionego na palach o 78,69 mb. Jednocześnie należało zrezygnować z niektórych rozwiązań założonych z PFU, bądź konieczna była ich modyfikacja. W związku z powyższym zaistniała konieczność zmiany ilości robót objętych przedmiotem umowy, a co za tym idzie zmiany wartości umowy, zmiany kosztorysu oraz zawarcia aneksu do umowy. W dn. 25.01.2019 r. podpisano z wykonawcą protokół konieczności opisujący konieczne zmiany. Po dostarczeniu przez wykonawcę kosztorysu zamiennego uwzględniającego wszystkie zmiany, zawarto aneks do umowy, na mocy którego pomniejszono wynagrodzenie wykonawcy o zaniechane roboty i zlecono wykonanie robót dodatkowych za dodatkowe wynagrodzenie. Ostateczny koszt budowy kładki z przeprawą wyniósł 232 479 euro.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Powstała infrastruktura będzie utrzymywana po zakończeniu projektu. Konieczne naprawy będą wykonywane ze środków własnych lub pozyskanych środków zewnętrznych. Do 20.03.2021 r. obowiązuje rękojmia i gwarancja wykonawcy na wybudowany w 2019 r.

odcinek kładki wraz z przeprawą przez rzekę Biebrzę. Rozważana jest również możliwość ubiegania się o dofinansowanie kolejnych projektów, w tym projektów LIFE i rozbudowę kładek turystycznych.

Action C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	III kw 2013 / II kw 2015
Actual start/ end date:	10.2013 / 02.2019
Milestones:	planowany: 30.06.2015/osiągnięty: 25.02.2019
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	uproszczone plany urządzania lasów na powierzchni ok. 1200 ha, zweryfikowane informacje dotyczące aktualnego przeznaczenia gruntów na powierzchni ok. 1200 ha
Achieved results:	zweryfikowana i uregulowana ewidencja gruntów na pow. 512 ha, uproszczone plany urządzania lasów na powierzchni ok. 512 ha gruntów prywatnych,

Założone rezultaty:

- zostanie zapewniona administracyjna ochrona 1200 ha siedlisk *91D0; zakres tolerancji: +/-20%

Osiągnięte rezultaty:

- została zapewniona administracyjna ochrona leśnych gruntów prywatnych o pow. 512 ha, na których siedlisko *91D0 zajmuje powierzchnię 114,29 ha

- realizowanie działania na obszarze dwóch powiatów wymagało dwóch różnych metod:

- na obszarze Starostwa Sokólskiego: aktualizacja ewidencji gruntów ze stanem faktycznym została przeprowadzona z urzędu na wszystkich gruntach leśnych w całym obszarze powiatu, tj. na 403,5 ha, siedlisko *91D0 występuje na 47 prywatnych działkach o łącznej powierzchni 15,89 ha, zostały sporządzone UPUL na całości tego obszaru.

- na obszarze Starostwa Augustowskiego: aktualizacja gruntów przeprowadzona na wniosek właścicieli na 20 działkach prywatnych o łącznej pow. 108,4 ha, na których siedlisko *91D0 zajmuje 98,4 ha, zostały sporządzone aneksy do istniejących UPUL.

- zapewnienie ochrony siedlisk N2000 staraliśmy się również zapewnić poprzez wykupy gruntów w działaniu B1. Łączna powierzchnia siedliska *91D0 na działkach zakupionych i wydzierżawionych w projekcie wynosi 120 ha.

- „przybyło” 178 ha lasów

Podjęte działania:

- prace rozpoczęliśmy zgodnie z planem w październiku 2013 r. poprzez korespondencję i osobiste kontakty z kluczowymi dla tego działania - Starostwami Powiatowymi w Sokółce i Augustowie, odpowiedzialnymi za nadzór nad lasami prywatnymi. Próby nawiązania współpracy były bezowocne. Zmiany na stanowiskach samorządowych po wyborach w 2014 r. i 2018 r. niewiele wniosły w kwestię poprawy współpracy samorządów z Biebrzańskim PN, szczególnie ze starostwem w Augustowie. Nie powiodły się próby zorganizowania zaplanowanego spotkania informacyjnego dla Rady Powiatu Augustów. Starosta Augustowski odmówił także udziału w pracach Komitetu Sterującego.

- na obszarze projektu lasów na gruncie jest więcej niż w ewidencji o ok. 500 ha. Informacje te pozyskaliśmy w efekcie pracy zatrudnionego w Projekcie na umowę zlecenie, na okres 4 miesięcy dodatkowego pracownika - Łukasza Krajewskiego, biegłego w posługiwaniu się instrumentami GIS. Dokonał on syntezy informacji zawartych w projekcie PZO, danych pozyskanych w NMPT i danych ewidencyjnych.

- częściowe porozumienie o współpracy ze Starostwem Powiatowym w Sokółce osiągnęliśmy dopiero w pod koniec 2015 roku. Przedmiotem porozumienia było: 1) przeprowadzenie z urzędu klasyfikacji i aktualizacji ewidencji gruntów pokrytych lasami niezbędnych dla realizacji Projektu; 2) opracowanie inwentaryzacji stanu lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa; 3) sporządzenie na podstawie inwentaryzacji, uproszczonego planu urządzania lasów (UPUL) niestanowiących własności Skarbu Państwa w obrębach ewidencyjnych obszaru projektu. W drodze zapytania ofertowego wyłoniono wykonawcę operatów gleboznawczej klasyfikacji gruntów oraz opisowo – kartograficznych, w celu aktualizacji ewidencji gruntów powiatu sokólskiego. Wykonawca w dniu 26.05.2017r. przedstawił wykonane prace w Starostwie Powiatowym w Sokółce, które odroczyło wprowadzanie zmian aktualizacji klasyfikacji gruntów do września 2017r., a faktycznie potrwało do końca roku. Kolejnym krokiem zgodnie z porozumieniem miało być zlecenie w ramach projektu przygotowania UPUL dla wybranych obrębów ewidencyjnych, starostwo zdecydowało się jednak na sporządzenie planów dla całego powiatu, pozyskując na ten cel środki z innego źródła. UPUL dla całego powiatu sokólskiego weszły w życie 01.01.2019 r.

- dopiero w dniu 29.06.2017 r. udało się zawrzeć porozumienie o współpracy ze starostą augustowskim, na mocy którego zadanie prowadzono "na wniosek właściciela" do czego musieliśmy doprowadzić negocjując z właścicielami gruntów. Ponownie w drodze przetargu, wyłoniono wykonawcę operatów gleboznawczej klasyfikacji gruntów oraz opisowo – kartograficznych. Formalnym petentem w sprawie był właściciel gruntu z lasem, wnioskujący do starostwa o jego przeklasyfikowanie i zmianę w ewidencji na grunt leśny. Kolejnym etapem było tzw. urządzenie lasu. Starostwo przed podjęciem z nami współpracy wykonało UPUL dla działek prywatnych w obrębie Lipsk, jednocześnie nie aktualizując ewidencji gruntów. Mimo, że wiele działek stanowiących lasy, wciąż wykazanych było jako łąki bądź nieużytki. Dlatego konieczne było sporządzenie aneksów do istniejących UPUL. Wykonawca został wyłoniony w drodze zapytania ofertowego, sporządzono Aneksy do UPUL w obrębie Lipsk (gm. Lipsk) oraz ob. Ostrowie (gm. Sztabin). Po ich wprowadzeniu do bazy danych starostwa, mogliśmy rozpocząć realizację kolejnego działania - kompensacji ograniczeń gospodarczych na siedlisku *91D0 na gruntach prywatnych (Działanie C7).

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- operaty gleboznawczej klasyfikacji gruntów w obu powiatach: Podlaskie Biuro Geodezji, Klasyfikacji i Rekultywacji Gruntów s.c. Grzegorz Kotyński, Jerzy Kołomyjski, ul. E. Orzeszkowej 32, 15-084 Białystok.

- wykonanie aneksów do UPUL: TAXUS UL Sp. z o.o., ul. Płomykowa 58, 02-491 Warszawa

Opóźnienia, problemy, różnice:

- trzykrotna zmiana osoby odpowiedzialnej za realizację działania w projekcie, konieczność wdrożenia się w skomplikowane procedury oraz utrudniona i czasochłonna współpraca ze starostwami powiatowymi, a także z powodu nieaktualnych danych własnościowych trudności w docieraniu do prawowitych właścicieli działek, przyniosła dla zadania większe niż przewidywaliśmy nakłady czasu i pracy.

- park narodowy nadal jest postrzegany przez niektóre podmioty samorządu lokalnego jako przeszkoda na drodze rozwoju gospodarczego, co jest artykułowane przez gremia rolników domagających m.in. się melioracji gruntów znajdujących się w granicach powiatów na obszarze Natura2000. Nasze doświadczenia pokazały, że często problemem dla kadry administracyjnej starostw jest w ogóle podejmowanie jakiegokolwiek aktywności. Szczególnie obserwujemy to w Augustowie, gdzie nie jesteśmy mile widzianymi gośćmi.

- Starostwo Augustowskie nie było zainteresowane prowadzeniem sprawy "z urzędu" ponieważ obawiało się konfliktów w wypadku braku zgody właściciela na dokonanie zmian w aktualizacji ewidencji i klasyfikacji gruntów pokrytych lasami. Zgoda właściciela jest

wymagana prawem. W powiecie augustowskim siedlisko *91D0 zajmuje łączna powierzchnię 427,93 ha (181 prywatnych działek), niestety aktualizacja gruntów w takim rozmiarze nie była możliwa. W wyniku naszych starań zgodę na przeprowadzenie aktualizacji wyraziło zaledwie 17 właścicieli 20 działek o łącznej pow. 108,428 ha.

- w związku z koniecznością dotarcia do właścicieli działek i przekonania ich do podjęcia współpracy, dane o właścicielach pozyskiwaliśmy z lokalnych starostw. W teorii powinny być aktualizowane na bieżąco, jednak tak nie było. Często właściciele nie żyli, a sprawy spadkowe były nieuregulowane. Z kolei właściciele niedużych działek lub działek, na których siedlisko *91D0 zajmuje niewielkie powierzchnie uznają aktualizację ewidencji gruntów i ograniczenia użytkowania lasów w zamian za kompensacje finansowe (działanie C7) za niekorzystną. Wolą móc użytkować swój las na swoich zasadach, a tak jest gdy w ewidencji pozostaje zapis iż jest to łąka lub nieużytek. Ponadto zgodnie z Ustawą o lasach, grunt pokryty lasem w wieku ponad 40 lat objęty jest opodatkowaniem, co często zniechęca właścicieli do regulowania stanu faktycznego.

Modyfikacja działania:

- trudno dostępny i rozległy teren był przyczyną, że dane o Górnej Biebrzy posiadane przed rozpoczęciem projektu okazały się bardzo nieprecyzyjne. W wyniku pozyskania informacji w działaniu A4 oraz w oparciu o pozyskane dane z obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy PLH20008 (projekt PZO 2015 r.), okazało się, że powierzchnia siedliska *91D0 w obrębie obszaru projektu wynosi 558 ha, a nie jak sądzono 1271 ha.

- po zaktualizowaniu danych ewidencyjnych w starostwie sokólskim byliśmy gotowi do ogłoszenia przetargu na wykonanie UPUL dla wybranych działek. Jednak starostwo zdecydowało się na samodzielne sporządzenie planów urządzania lasu dla całego powiatu, pozyskując na ten cel środki z innego źródła.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Aktualizacja pozostałych gruntów na leśny w powiecie augustowskim jest niezbędna by móc objąć ochroną grunty zgodnie z ich stanem faktycznym. Niestety doświadczenie pokazuje, że dopóki osoby podejmujące decyzje na szczeblu starostwa nie zmieniają swojego nastawienia do kwestii ochrony przyrody, to nawet możliwość wykonania prac, które leżą w jego obowiązkach, pozyskując środki z zewnątrz, nie jest wystarczającym czynnikiem do podjęcia współpracy. Konieczne jest poszukiwanie innych rozwiązań.

Action C7: kompensacja ograniczeń gospodarczych na siedlisku *91D0 na gruntach prywatnych

Activity status:	zakończone
Foreseen start/end date:	IV kw 2014 / I kw 2017
Actual start/ end date:	09.2015 / 03.2017
Milestones:	planowany: 30.03.2017/osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	10 letnie dobrowolne umowy z właścicielami lasów na siedliskach borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) ograniczające pozyskanie drewna o 6000 mp drewna
Achieved results:	10 letnie dobrowolne umowy z właścicielami lasów na siedliskach borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) całkowicie ograniczające pozyskanie drewna

Założone rezultaty:

- przez okres 10 lat zmniejszy się pozyskanie drewna z siedlisk borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) o 6000 mp.,

- naturalne procesy w siedliskach borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) będą podlegały mniejszej presji gospodarczej.

Osiągnięte rezultaty:

- przez okres 10 lat na obszarze objętym kompensacją zostanie całkowicie zatrzymane gospodarcze wykorzystanie lasów na siedliskach borów i lasów bagiennych.

- brak interwencji człowieka w siedlisko pozwoli co najmniej zachować jego nie pogorszony stan, a zawarte umowy zezwalają na podjęcie minimalnych prac w wyjątkowych okolicznościach, np. związanych z koniecznością przeprowadzenia działań ochronnych siedliska lub wystąpienia nieprzewidzianych sytuacji, w tym anomalii pogodowych.

- rekompensaty za całkowite ograniczenie użytkowania gospodarczego na siedlisku *91D0 wypłacono 17 właścicielom 20 działek o łącznej pow. 108,4 ha, na których siedlisko bory i lasy bagienne zajmuje 98,4 ha.

Podjęte działania:

- działanie zostało uruchomione na bazie informacji pozyskanych z projektu ostatecznej wersji PZO OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008 we wrześniu 2015 r., jednak jego realizacja była możliwa dopiero po osiągnięciu celów założonych w działaniu C6.

- w związku z otrzymanymi wynikami i pozyskanymi informacjami w działaniu C6 zaistniała konieczność zmiany zasad rekompensat. Okazało się, że samo ograniczenie wycinki byłoby bardzo trudne do wyegzekwowania. Lasy prywatne nadzorowane są przez starostwa powiatowe, a leśniczy nie ma obowiązku uwzględniać umowy właściciela z BbPN. W związku z powyższym podjęto decyzję, iż ograniczenia wycinki oraz pozostawianie martwego drewna zostaną wprowadzone do UPUL. Tu z kolei okazało się, że przydziały na pozyskiwanie drewna na danych działkach są niewielkie i zasada zapłaty za mp drewna jest nie do zastosowania, ponieważ byłaby nieadekwatna do utraconych korzyści. Ponieważ w efekcie przeprowadzonych prac właściciele zgodzili się już na przekształcenie nieużytków na las i stracili możliwość pozyskiwania drewna zarówno w lesie jak i na nieużytku, należy im się rekompensata na zakup drewna. Ponadto obejmując 10-letni nadzór nad konkretnymi działkami oprócz ograniczenia w stosowaniu zabiegów gospodarki leśnej, nakazu pozostawiania martwego drewna, obejmujemy ochroną stosunki wodne na tym obszarze oraz mamy możliwość prowadzenia prac badawczych. W związku z tym, że zapisy umowy dają możliwość ochrony siedliska na działkach prywatnych w takim samym stopniu jak gdyby to park był właścicielem, ryczałtową kwotę rekompensaty ustalono bazując na przewidzianej w projekcie stawce za dzierżawę wieloletnią gruntów prywatnych. Do umowy rekompensaty za ograniczenie gospodarczego korzystania z działki wprowadzono zapisy na mocy, których właściciele: nie pozyskują drewna i pozostawiają martwe drewno, nie prowadzą żadnych prac gospodarczych, cięć przygodnych, itp., nie prowadzą prac konserwacyjnych i utrzymaniowych na ciekach i rowach i nie kopią nowych rowów oraz udostępniają nieruchomości pracownikom BbPN w celu wykonywania właściwych monitoringów i badań.

- do podpisywania umów przystąpiliśmy po wykonaniu działania C6. Wcześniejsze przygotowania oraz spotkania i rozmowy z mieszkańcami obszaru wykazały, iż wiele działek nie ma regulacji prawnej. Często właściciele wyjechali z Polski, występuje brak porozumienia między współwłaścicielami lub nieuregulowane są sprawy spadkowe i nie ma możliwości zawarcia umów. W powiecie sokólskim właściciele nie byli zainteresowani współpracą, gdyż działki są tu wąskie i małe, umowy dotyczyłyby bardzo małych powierzchni, a ich zdaniem oferowane kwoty były za niskie. W sytuacji gdy na terenie powiatu sokólskiego niemożliwe okazało się zawarcie umów kompensacyjnych dla większości z 43 działek kwalifikujących się, stwierdzono brak możliwości do kontynuowania prac w tym powiecie, z powodu braku możliwości nadzorowania umów na bardzo małych działkach rozrzuconych po obszarze. Natomiast na terenie powiatu augustowskiego

podpisano umowy ze wszystkimi właścicielami, którzy przystąpili do aktualizacji ewidencji gruntów.

- wiele osób zainteresowanych było sprzedażą gruntu, dlatego równorzędnie prowadzono wykupy.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca: brak

Opóźnienia, problemy, różnice:

- w związku z dużo mniejszą powierzchnią zajmowaną przez bory i lasy bagienne na obszarze projektu niż zakładano na etapie tworzenia wniosku, niemożliwym było zapewnienie powodzenia działania w zaplanowanej skali.

Modyfikacja działania:

- w związku z tym, że wprowadzono do umowy kompensacyjnej zapisy dające możliwość ochrony siedliska na działkach prywatnych w takim samym stopniu jak gdyby to park był właścicielem, stwierdzono potrzebę modyfikacji sposobu wyliczenia ryczałtowej kwoty rekompensaty

- na etapie tworzenia UPUL (działanie C6) stwierdzono, iż dotychczasowy sposób rekompensat należy zmienić gdyż:

a) będzie trudny w egzekwowaniu (wycinki w lasach prywatnych nadzorują Starostwa Powiatowe i nie ma możliwości prawnej nałożenia na leśniczego obowiązku uwzględnianie umowy właściciela z BbPN)

b) ograniczenia wycinki oraz pozostawianie martwego drewna zostaną wprowadzone do UPUL

c) przydziały na pozyskiwanie drewna są niewielkie więc zasada zapłaty za mp drewna jest nie do użycia

Potrzeba zawarcia umów kompensacyjnych istniała nadal jednak gdyż

a) w efekcie prac właściciele przekształcili nieużytki na las i utracili możliwość pozyskiwania drewna zarówno w lesie jak i na „nieużytku”

b) oprócz ograniczenia w stosowaniu zabiegów gospodarki leśnej i pozostawianiu martwego drewna istnieje potrzeba ochrony stosunków wodnych oraz prowadzenie w przyszłości prac badawczych

Ustalono więc ryczałtową kwotę rekompensaty bazującą na podstawie oszacowanej w planie projektu wielkości opłaty kompensacyjnej za ograniczenie prawa do gruntu (działanie B1) w wysokości 80euro/ha/rok, a w efekcie umowy właściciel:

a) nie pozyskuje drewna i pozostawiają martwe drewno

b) nie prowadzi żadnych prac gospodarczych, również cięć przygodnych

c) nie prowadzi prac konserwacyjnych i utrzymaniowych na ciekach i rowach i nie kopie nowych rowów

d) udostępnia nieruchomość pracownikom BbPN w celu wykonywania monitoringu przyrodniczego, ekspertyz przyrodniczych i hydrologicznych

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Aby zapewnić ochronę borów i lasów bagiennych konieczne jest w pierwszej kolejności uregulowanie stanu własności, aktualizacja pokrycia gruntu i przekonanie właścicieli o ograniczeniu gospodarczego wykorzystania. Jediną drogą wydaje się być czynnik ekonomiczny rekompensujący właścicielom lasów utracone korzyści, dlatego będziemy szukać możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na ten cel.

Action D1: monitoring techniczny projektu

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: IV kw 2012 / IV kw 2017

Actual start/ end date: 01.2012 / 12.2019

Milestones:	planowany: 30.12.2017/osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	39 rejestratorów stanów wód zamontowanych w terenie, zamontowany 1 rejestrator ciśnienia atmosferycznego (barodiver), zamontowana stacja hydrometeorologiczna – 1 zestaw, zakupione przenośne wielofunkcyjne urządzenie do pomiaru parametrów chemicznych wód – 1 zestaw, tablet do obsługi prac polowych – 1 zestaw, roczne raporty z analizy zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych – 4 szt., końcowy raport zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych – 1 szt., roczne raporty parametrów chemicznych – 4 szt., końcowy raport parametrów chemicznych wód – 1 szt.
Achieved results:	42 rejestratory stanów wód, 1 rejestrator ciśnienia atmosferycznego (barodiver) zamontowane w terenie, zamontowana stacja hydrometeorologiczna – 1 zestaw, zakupione: przenośne wielofunkcyjne urządzenie do pomiaru parametrów chemicznych wód – 1 zestaw, tablet do obsługi prac polowych – 1 zestaw, roczne raporty z analizy zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych – 5 szt., końcowy raport zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych – 1 szt., roczne raporty parametrów chemicznych – 5 szt., końcowy raport parametrów chemicznych wód – 1 szt.

Założone rezultaty:

- wiedza na temat skutków podejmowanych działań ochronnych w zakresie zmian poziomów wód gruntowych (raport końcowy opublikowany na stronie internetowej projektu),
- wiedza na temat parametrów chemicznych wód (raport końcowy opublikowany na stronie internetowej projektu),
- wiedza możliwa do wykorzystania w działalności zarządczej branżowej administracji,
- dane zostaną wykorzystane do ustalenia warunków gospodarowania wodami dorzecza Górnej Biebrzy w działaniu A5,
- dane zostaną wykorzystane do właściwej interpretacji wyników działania D2: monitoring przyrodniczy projektu

Osiągnięte rezultaty:

- pozyskiwane dane pomiarowe były przedmiotem raportów rocznych i raportu końcowego, opublikowanych na stronie internetowej projektu
- wiedza na temat parametrów chemicznych wód (raporty roczne i raport końcowy opublikowane na stronie internetowej projektu),
- dane zostały wykorzystane do ustalenia warunków gospodarowania wodami dorzecza Górnej Biebrzy w działaniu A5,
- dane zostały wykorzystane do właściwej interpretacji wyników działania D2: monitoring przyrodniczy projektu

Podjęte działania:

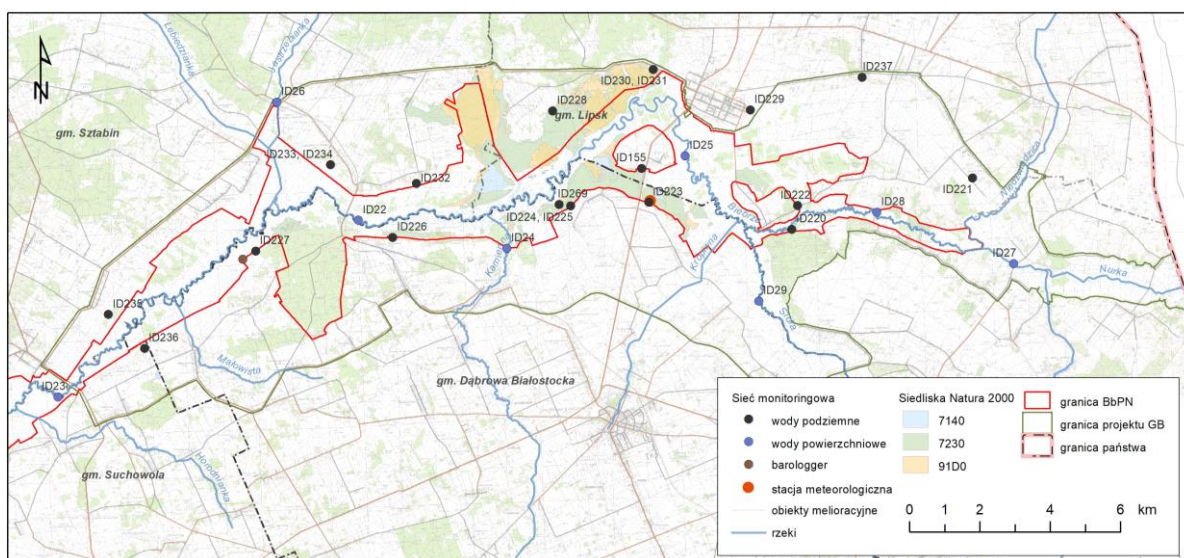
- przygotowanie i rozstrzygnięcie przetargów nieograniczonych na: dostawę i montaż automatycznej stacji meteorologicznej, dostawę automatycznych rejestratorów stanów i temperatury wód oraz dostawę wielofunkcyjnego urządzenia do pomiaru parametrów

chemicznych: pH, przewodności, tlenu rozpuszczonego, potencjału redox, jonoselektywnego pomiaru wapnia.

- w trybie konkursu ofert wyłoniono wykonawców: na dostawę tabletu z niezbędnym oprogramowaniem do obsługi prac polowych oraz montażu punktów sieci pomiarowej monitoringu wód gruntowych i powierzchniowych. wykonała firma wybrana w przetargu nieograniczonym.

- wszystkie zakupy sprzętu przewidziane dla tego działania zostały zrealizowane.

- powstała sieć pomiarowa monitoringu wód: zainstalowano 8 punktów monitoringu stanów i temperatury wód powierzchniowych oraz 31 piezometrów, w których zamontowano czujniki stanów i temperatury wód podziemnych. Barodiver umieszczono napowietrznie w miejscowości Trzrzeczki (Rys. 6).

Rys. 6. Sieć monitoringu technicznego obszaru Górna Biebrza.

- w miejscowości Szuszałewo została zamontowana automatyczna stacja meteorologiczna, zasilana od pobliskiego budynku. Stacja jest wyposażona m.in. w moduł umożliwiający transmisję danych na dedykowaną stronę www.

- w trybie konkursu ofert wyłoniono wykonawców raportów z analizy danych. Powstały 4 coroczne raporty z analizy stanów i warunków meteorologicznych wód oraz 4 coroczne raporty z analizy chemizmu i parametrów fizycznych wód za lata 2013, 2014, 2015 i 2016, a także podsumowujące Raporty końcowe za lata 2013-2017.

- w przedłużonym okresie trwania projektu dane z monitoringu technicznego były nadal gromadzone. W lipcu 2018 r. wszczęto postępowanie ofertowe w celu wyłonienia autorów raportów z analizy danych pozyskanych w 2018 roku. Ceny przedstawione w złożonych ofertach znacznie przewyższały przeznaczoną kwotę, dlatego unieważniono postępowanie. Zdecydowaliśmy się raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych za rok 2018 opracować we własny zakresie przez pracowników projektu przy współpracy i koordynacji przez pracownika naukowego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Natomiast na opracowanie raportu z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód wybrano wykonawcę w kolejnym postępowaniu. Najkorzystniejszą ofertę złożył Pan Piotr Banaszuk doktor Politechniki Białostockiej. Raport otrzymaliśmy w terminie zgodnym z umową.

- w związku ze zmianą lokalizacji stacji meteorologicznej, w maju 2018 r. rozpoczęliśmy procedurę wykonania przyłącza energetycznego. W październiku 2018 w drodze zapytania ofertowego wyłoniono firmę, która przeniesienia urządzeń stacji wraz z kalibracją i ponownym uruchomieniem. Prace odebrano w grudniu 2018 r. Środki na wykonanie

przeniesienia pochodziły z kategorii wydatków Koszty operacyjne (Overheads). Dzięki przeniesieniu stacji na grunt własności parku mamy większą gwarancję zapewnienia jej prawidłowego funkcjonowania oraz możliwie największej ciągłości zbioru danych meteorologicznych po zakończeniu projektu.

Osoby odpowiedzialne za realizację: asystent ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- dostawa i montaż stacji: TSH Polska – Telemetryczne Systemy Hydrologiczne Sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie ul. Makowskiego 20/96
- dostawca rejestratorów stanów wód: Firma Handlowo Usługową AQUATERRA.pl Michał Oleksiewicz z siedzibą Osiedle Kosmonautów 14/107, 61-631 Poznań,
- dostawa urządzenia do pomiaru parametrów chemicznych: WTW Pomiary i Analityczny Sprzęt Techniczny Sp. z o.o. z siedzibą ul. Rogowska 5, 54-440 Wrocław,
- montaż sieci pomiarowej: Stowarzyszenie Niezależnych Inicjatyw „Nasza Natura” z siedzibą 16-001 Ignatki- Osiedle ul. Przejazdowa 6/32,
- dostawa tabletu: Komputronik S.A., 60-003 Poznań, ul. Wołczyńska 37,
- raporty
- przeniesienie stacji: TSH Polska, ul. Makowskiego 20/96, 31-325 Kraków
- moduł prezentowania danych meteo: Joanna Paździerska EXTRANET, ul. Wielki Rów 40 B, 87-100

Opóźnienia, problemy, różnice:

- wiedza na temat skutków podejmowanych działań ochronnych w zakresie zmian poziomów wód gruntowych
- zdarzyły się kradzieże 3 rejestratorów: dwóch w 2014 r. i jednego w 2015 r. (o czym informowaliśmy w raportach z postępu prac). W celu uzupełnienia sieci pomiarowej zakupiliśmy u tego samego dostawcy łącznie pięć dodatkowych urządzeń (zgodę na dodatkowy zakup rejestratorów otrzymaliśmy w piśmie KE z dn. 12.02.2015 r.). Koszt zakupu dodatkowych urządzeń sfinansowaliśmy z kategorii Equipment. Nie przekroczyliśmy zaplanowanego budżetu tej kategorii kosztów. Dwa z nowo zakupionych rejestratorów zostały zainstalowane w lipcu 2014 r. i jeden w czerwcu 2015 r. po kolejnej kradzieży. W 2016 r. zainstalowano dodatkowy piezometr typu torfowego w Szuszałewie na działce ew. 10/1, w sąsiedztwie jednego z rowów odwadniających, na którym przewidywano wybudowanie urządzeń piętrzących. Rejestratory zainstalowaliśmy własnym staraniem przy pomocy pożyczonego sprzętu wiertniczego. Przy instalacji nowych urządzeń każdorazowo wybierano nowe lokalizacje, znajdujące się w pobliżu wcześniejszych.
- w 2019 r. pojawił się problem z transferem danych pogodowych na stronę internetową projektu i tymczasowo podgląd aktualnych warunków atmosferycznych nie był możliwy. Problem rozwiązaliśmy zlecając zewnętrznemu wykonawcy wykonanie modułu prezentowania danych meteorologicznych na stronie www projektu. Powstał nowy boks graficzno-informacyjny wyświetlany w kolumnach stron internetowych www.biebrza.org.pl oraz www.gorna.biebrza.org.pl zawierający wybrane informacje z najnowszych odczytów pogodowych. Boks jest przejrzysty i łatwy w korzystaniu, dzięki czemu na bieżąco można śledzić warunki pogodowe w obszarze projektu dolinie górnej Biebrzy.

Modyfikacja działań:

- w wyniku zużywania się środków kalibracyjnych i elementów eksploatacyjnych oraz naturalnego starzenia się sond pomiarowych, średnio 1-2 razy do roku konieczne były zakupu uzupełniające niezbędne dla zapewnienia ciągłości badań monitoringowych. Ponieważ koszty zakupionych materiałów i sond pomiarowych nie były zaplanowane w projekcie pokryliśmy ze środków kategorii Overheads.
- w związku z tym, iż w chwili rozpoczęcia projektu nie posiadaliśmy gruntów spełniających optymalne kryteria dla posadowienia stacji meteorologicznej, została ona

zainstalowana na działce prywatnej, a zasilanie podłączono od pobliskiego budynku. W ramach umowy zawartej z właścicielem gruntu, opłacany był czynsz dzierżawny powierzchni pod stacją oraz zużycie energii. Ponieważ dzięki zabiegom ochronnym wykonanym w działaniu C2 stworzyliśmy dogodne warunki na działkach własności parku, a także w związku z pojawiającymi się trudnościami we współpracy z właścicielem dzierżawionej powierzchni, postanowiliśmy przenieść stację na nasz grunt.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Działanie będzie kontynuowane po zakończeniu Projektu w zakresie pozyskiwania danych zmian poziomów wód gruntowych oraz parametrów fizyko-chemicznych, szczególnie w AFCP. Nadzór nad siecią monitoringową będą mieli pracownicy zatrudnieni na stałe w Biebrzańskim PN, m.in. do utrzymania efektów Projektu.

Action D2: monitoring przyrodniczy projektu

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	I kw 2013 / IV kw 2017
Actual start / end date:	01.2013 / 10.2018
Milestones:	planowany: 30.12.2017/osiągnięty: 23.10.2018
Deliverable Products:	nie planowany
Expected results:	lornetki do obserwacji przyrody – 2 zestawy, odbiornik GPS + oprogramowanie – 2 zestawy, optyka wymienna do fotografii przyrodniczej – 2 zestawy, po 5 raportów częściowych dla 6 monitorowanych gatunków ptaków, 1 sumaryczny raport końcowy monitoringu ptaków, po 3 raporty częściowe dla każdego z dwóch monitorowanych gatunków roślin, 1 sumaryczny raport końcowy monitoringu roślin.
Achieved results:	zakupiono: 2 lornetki do obserwacji przyrody, 2 odbiorniki GPS z oprogramowaniem, optykę wymienną do fotografii przyrodniczej – 2 zestawy; powstały raporty: dla 6 monitorowanych gatunków ptaków – po 6 częściowych i 1 końcowy, z 2 monitorowanych gatunków roślin – po 3 raporty częściowe, 1 końcowy

Założone rezultaty:

- zostaną udokumentowane procesy zachodzące w obrębie obszaru projektu odniesione do danych liczbowych monitorowanych gatunków flory i fauny,
- dokonana ocena i prognoza trendów populacyjnych monitorowanych gatunków w lokalizacji projektu,
- wyniki obserwacji orlika krzykliwego mogą być podstawą ustanowienia nowych stref ochronnych w jego ostojach lęgowych na obszarach leśnych.

Osiągnięte rezultaty:

- zostały udokumentowane procesy zachodzące w obrębie obszaru projektu odniesione do danych liczbowych monitorowanych gatunków flory i fauny,
- dokonana ocena monitorowanych gatunków w lokalizacji projektu,
- nowe stwierdzenia gniazd orlika krzykliwego zlokalizowane są na prywatnych gruntach, co praktycznie uniemożliwia zastosowanie formy ochrony jaką jest ochrona strefowa,
- monitoringi wykonywano zgodnie z metodyką przyjętą w Państwowym Monitoringu Środowiska i opublikowaną w stosownych przewodnikach metodycznych (lipiennik Loesela, skalnica torfowiskowa, żuraw, cietrzew, wodniczka, derkacz), metodyką Międzynarodowego Spisu Bocian Białego oraz metodyką Państwowego monitoringu ptaków drapieżnych i Krajowym programem ochrony orlika krzykliwego. Dzięki temu

możliwe jest standaryzowanie danych i ich użycie w innych bazach monitoringu państwowego (PMŚ). Podsumowania monitoringów zawarto w raportach okresowych i w syntetyzujących je raportach końcowych ptaków i roślin, które są dostępne na stronie www projektu.

Podjęte działania:

- w trybie konkursu ofert zostali wyłonieni dostawcy: lornetek (2 kpl.), odbiorników GPS/rejestrator z oprogramowaniem (2 kpl.), zestawów fotograficznych (obiektyw długoogniskowy i makro) –2 kpl.
- przygotowanie i przeprowadzenie procedury przetargowej na realizację monitoringu 2 gatunków ptaków: derkacza *Crex crex* i wodniczki *Acrocephalus paludicola* i 2 gatunków roślin: lipiennika Loesela *Liparis loeselii* i skalnicy torfowiskowej *Saxifraga hirculus*. Do monitoringu ptaków wykonawcę wybrano w drugim postępowaniu.
- w ramach powyższych umów otrzymano: coroczne raporty monitoringu wodniczki i derkacza za lata 2013-2016 oraz roczne raporty monitoringu lipiennika Loesela i skalnicy torfowiskowej za lata 2013 i 2015.
- w kwietniu 2017 roku przeprowadzono przetarg nieograniczony na wykonanie monitoringu przyrodniczego w 2017 roku oraz raportów końcowych, analizujących minione okresy monitoringowe oraz wykonanie monitoringu zerowego regeneracji roślinności po uszkodzeniu mechanicznym wierzchniej warstwy torfowiska na obszarze Nowy Lipsk. Do uszkodzenia doszło w trakcie wywożenia przez wykonawcę biomasy podczas realizacji zabiegów ochronnych (działanie C2) w okresie zimowym 2017 r. Niestety zmarzlina torfowiska okazała się niewystarczająca do wywozu biomasy, pomimo to wykonawca nie przerwał prac. Wykonany monitoring ma posłużyć do późniejszej oceny tempa oraz kierunku przemian w trakcie regeneracji siedliska 7230.
- w wydłużonym czasie projektu kontynuowany był monitoring ornitologiczny. W związku z tym, iż monitoring roślinności, z założenia wykonywany był w cyklu dwuletnim, w 2018 r. nie było konieczności jego przeprowadzenia. Na wykonanie monitoringu wodniczki, derkacza oraz ptaków lęgowych ekosystemów nieleśnych wykonawcę wyłoniono w drodze przetargu nieograniczonego.
- zgodnie z założeniami monitoringu przyrodniczego we własnym zakresie prowadzony był monitoring: cietrzewia, bociana białego, żurawia, orlika krzykliwego, również w przedłużonym czasie realizacji projektu. Powstały coroczne raporty z wyników za lata 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 i 2018.

Osoby odpowiedzialne za realizację: asystent ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- dostawa lornetek: KESTREL-Jacek Betleja, 41-500 Chorzów, ul. Krzywa 31/19,
- dostawa odbiorników GPS: Lanius – books Marcin Filipek, Sielec 3a, 39-120 Sędziszów Małopolski,
- dostawa zestawu fotograficznego: APOGEO Sp. z o.o., ul. Łukasiewicza 10, 31-429 Kraków,
- monitoring roślin 2013-2017: zespół Filip Jarzombkowski ul. Cieszkowskiego 1/3m.216 01-636 Warszawa, Ewa Gutowska Polkowo 4 16-310 Sztabin, Katarzyna Kotowska ul. Główna 68 96-325 Radziejowice (umowa z dnia 6.05.2013 r.),
- monitoring ptaków 2013-2017: Biuro Ekspertyz Przyrodniczo-Leśnych Piotr Chołuj, ul. Narbutta 55/57 L.29, 02-529 Warszawa (umowa z dnia 10.06.2013 r.),
- monitoring ptaków w 2017 oraz raport końcowy: AWI EKSPERTYZY Agnieszka Grajewska ul. Śródmieście 8/16, 16-300 Augustów (umowa zawarta w dniu 12.05.2017 r.);
- monitoring roślin w roku 2017 oraz raport końcowy: Stowarzyszenie Centrum Ochrony Mokradeł ul. Cieszkowskiego 1/3, lok. 31, 01-636 Warszawa (umowa zawarta w dniu 15.05.2017 r.);
- monitoring zniszczeń: Piotr Kwiatkowski Usługi Ochrony Środowiska KORONGO, ul. Daszyńskiego 11/4, 11-500 Giżycko, umowa z dnia 16.05.2017 r.

- monitoring ptaków 2018: AWI EKSPERTYZY Agnieszka Grajewska ul. Śródmieście 8/16, 16-300 Augustów

Opóźnienia, problemy, różnice:

- podczas siedmiu lat prowadzenia monitoringu obecność cietrzewia odnotowano tylko w 2013 (trzy tokujące samce). Wyraźny trend spadkowy obserwowany na terenie europejskiego zasięgu tego gatunku jest widoczny w całej Polsce, w tym nad Biebrzą.

- w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa ochrona gniazd orlika i innych gatunków strefowych jest utrudniona. Wyznaczanie stref ochrony napotyka na opór ze strony właścicieli, łączy się bowiem z ograniczeniem prawa własności i swobodnego użytkowania lasu.

Modyfikacja działania:

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Monitoring przyrodniczy będzie kontynuowany w zakresie koniecznym do szacowania efektów projektu w długim odcinku czasu, tak jak przedstawione zostało to w After Life Conservation Plan.

Action D3: ocena wpływu społeczno-gospodarczego

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: III kw 2013 / II kw 2017

Actual start/ end date: 06.2013 / 05.2017

Milestones: planowany: 30.06.2017/ osiągnięty: 17.07.2017

Deliverable Products: raport z oceny wpływu działań: cz1: 30.12.2013, cz.2: 17.07.2017 (dostarczony do KE wraz z Progress Report no2, załącznik 7.1.1.)

Expected results: przygotowana ankieta, przeprowadzonych 500 ankiet, raport końcowy oceny wpływu społeczno-gospodarczego.

Achieved results: przygotowana ankieta, przeprowadzonych 500 ankiet, raport końcowy oceny wpływu społeczno-gospodarczego.

Założone rezultaty:

- publicznie dostępna wiedza na temat wpływu działań projektu na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszaru i możliwość wykorzystania doświadczeń w innych działaniach.

Osiągnięte rezultaty:

- wyniki badania ewaluacyjnego ukazujące zmiany jakie zaszły w postrzeganiu przez mieszkańców ochrony przyrody i samego projektu oraz jaki wpływ mają zrealizowane działania na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszaru przedstawione w raportach są dostępne na stronie www projektu, zdobyta wiedza była wykorzystywana przy realizacji innych działań

Podjęte działania:

- wykonawcę badania ewaluacyjnego „Ocena wpływu społeczno-gospodarczego działań projektu” wybrano w trybie zaproszenia do składania ofert.

- wykonawca przeprowadził warsztat z zespołem projektu, opracował raport metodologiczny oraz przeprowadził badania terenowe. W terminie zgodnym z umową powstał raport otwarcia - raport z oceny wpływu działań cz. 1: „Raport otwarcia – diagnoza stanu. Ocena Wpływu społeczno-gospodarczego działań projektu pt. Ochrona siedlisk mokradłowych doliny Górnej Biebrzy. LIFE11 NAT/PL/422”, przesłany do KE 4 lutego 2014 r.

- na wniosek wykonawcy zgodziliśmy się wydłużyć termin złożenia Raportu Końcowego do 15.07.2017r.. Ujęta w metodologii technika jakościowa dedykowana grupie interesariuszy,

skutkowała potrzebą dostosowania terminu, co istotnie wydłużało przewidywany czas przebiegu badania. Przesunięcie terminu realizacji było zasadne również z wydłużonych terminów realizacji działań: B1-wykup gruntów, C2-odtworzenie ekosystemów nieleśnych, C3-likwidacja rowów odwadniających, które mogły mieć wpływ na wyniki badań. Wykonawca dotrzymał wydłużonego terminu i 15.07.2017r. otrzymaliśmy Raport końcowy, który został dołączony do Progress Report no2.

Osoby odpowiedzialne za realizację:

Wykonawca:

- Marta Rudzińska zamieszkała przy ul Goniądzkiej 17, Suchowola,

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Aby ukazać wpływ projektu na społeczność lokalną z perspektywy czasu i poznać jej aktualną opinię nt. podjętych w projekcie działań, badania ankietowe powinny zostać powtórzone za kilka, tak jak zaplanowano to w After Life Conservation Plan.

Action E1: folder informacyjny o projekcie

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: IV kw 2012 / IV kw 2012

Actual start/ end date: 01.2013 / 01.2013

Milestones: planowany: 30-01-2013; osiągnięty: 23.01.2013

Deliverable Products: folder informacyjny o projekcie, dostarczony 30.01.2013.

Expected results: opracowana zawartość merytoryczna, wydruk 15 tys. folderów informacyjnych w 3 wersjach językowych: 9 tys. – w języku polskim, po 3 tys. w języku angielskim i niemieckim.

Achieved results: opracowana zawartość merytoryczna, wydruk 15 tys. folderów informacyjnych w 3 wersjach językowych: 9 tys. – w języku polskim, po 3 tys. w języku angielskim i niemieckim

Założone rezultaty:

- przekazana podstawowa informacja o projekcie i jego celach społeczeństwu

Osiągnięte rezultaty:

- opracowany folder przedstawia uwarunkowania przyrodnicze, potrzeby ochrony i główne cele projektu i był rozdawany podczas spotkań z mieszkańcami, warsztatów, wyjazdów, konferencji i innych wydarzeniach, dostępny jest również w punktach IT oraz biurze projektu

Podjęte działania:

- przygotowanie zawartości merytorycznej materiałów informacyjnych i graficznych do folderu oraz koncepcji wstępnego składu i projektu graficznego folderu.

- wyłonienie wykonawców: tłumaczenia tekstu folderu na j. angielski i niemiecki oraz składu i druku materiałów w trybie konkursu ofert.

- w drodze konkursu ofert wyłoniono wykonawcę do wyprodukowania folderu informacyjnego o projekcie formatu A4 w 3 wersjach językowych: polska - 9 tys. egz., niemiecka - 3 tys. egz. – angielska – 3 tys. egz. Przekazane do Komisji Europejskiej 30.01.2013 r.

- w trakcie realizacji projektu lepiej poznaliśmy obszar naszych działań, zebraliśmy wiele wartościowych informacji i materiałów. Aby przybliżyć je szerszej grupie odbiorców postanowiliśmy opracować we własnym zakresie i wydać w nakładzie 5 tys. sztuk folder „Dolina Górnej Biebrzy. Ścieżkami przyrody, historii, kultury”. Wykonawcę składu i druku

wyłoniono w drodze porównania ofert. Ulotki były rozdawane podczas wydarzeń związanych z realizacją i promocją projektu, zostały również przekazane celem dystrybucji do lokalnych punktów informacji turystycznych, ośrodków kultury i lokalnych usługodawców agroturystycznych. Folder dołączony został do Progress Report no 3.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- skład i druk folderu: Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe Janter s.c. Sławomir Terlikowski, Marek Jankowicz, ul. Chrobrego 41, 11-300 Biskupiec
- tłumaczenie na j. angielski folderu informacyjnego: Homeschool Kuczyńscy spółka jawna 15-297 Białystok ul. Żelazna 9/12A
- tłumaczenie na j. niemiecki folderu informacyjnego: A&G Biuro Tłumaczeń Agnieszka Geresz ul. Adama Mickiewicza 44a lok.5 15-223 Białystok
- skład i druk folderu dodatkowego: Panoramadruk s.c. Leszek i Maria Staleńczyk, ul. Kazimierza Pułaskiego 31A, 15-337 Białystok

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Kampania informacyjno-promocyjna będzie kontynuowana podczas spotkań i imprez organizowanych przez BbPN oraz lokalne samorządy, podczas których wykorzystywane będą powstałe: roll-upy, tablice i ścianki promocyjne oraz rozdawana pozostała część materiałów: DVD z filmem, folder informacyjny o projekcie, folder „Dolina Górnej Biebrzy. Ścieżkami przyrody, historii, kultury”, Report Laika. Foldery i raport są również dostępne w punkcie IT w głównej siedzibie BbPN.

Action E2: kampania informacyjna

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: I kw 2013 / IV kw 2015

Actual start/ end date: 02.2013 / 03.2019

Milestones: planowany: 30.12.2015/osiągnięty: 30.03.2019

Deliverable Products: nie planowane

Expected results: 30 spotkań z mieszkańcami z obszaru projektu, wykonane przenośne tablice promocyjne 3 szt. roll-up o wymiarach 100x200cm, wykonane ścianki łamane o wymiarach 240 x 180 cm – 3 szt.

Achieved results: 30 spotkań z mieszkańcami z obszaru projektu, wykonane przenośne tablice promocyjne 3 szt. roll-up, wykonane ścianki łamane – 3 szt.

Założone rezultaty:

- przekazanie wiedzy o projekcie,
- akceptacja zadań założonych w projekcie,
- deklaracje przystąpienia do wykonywania zabiegów w ekosystemach nieleśnych,
- uzyskanie zgody właścicieli gruntów na sprzedaż bądź dzierżawę gruntów,
- przystąpienie do programów-rolnośrodowiskowych,
- akceptacja narzuconych w uproszczonych planach zarządzania lasu form użytkowania.

Osiągnięte rezultaty:

- wiedza o projekcie przekazywana szerokiemu gronu odbiorców,
- większe zrozumienie i akceptacja dla podejmowanych działań,
- zgoda na przystąpienie do współpracy i realizacji działań projektu: sprzedaż/dzierżawa gruntów, ochrona lasów bagiennych poprzez ograniczenie ich użytkowania,

- przekazywanie wiedzy i promocja dobrych praktyk w użytkowaniu cennych ekosystemów nieleśnych oraz programów rolno-środowiskowo-klimatycznych

Podjęte działania:

- w trybie konkursu ofert (ogłoszonego 14.03.2013 r.) został wybrany wykonawca tablic promocyjnych „roll-up” i ścianek promocyjnych. Tablice i ścianki zostały dostarczone i odebrane w zaplanowanych ilościach.

- w trakcie trwania Projektu przeprowadziliśmy zgodnie z planem 30 spotkań informacyjnych (Rys. 7). Spotkania organizowane w latach 2013-2015 miały charakter informacyjny o celach i działaniach podejmowanych w projekcie. Spotkania, które organizowaliśmy w 2016 i 2017 roku skupiły się wokół określonej grupy odbiorców - właścicieli gruntów na obszarach przewidywanych działań dot. zabiegów ochronnych: zapewnienia ochrony siedlisk borów i lasów bagiennych (działania C6 i C7) oraz regulacji stosunków wodnych – (działanie C3), zidentyfikowanych na podstawie rezultatów działania A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą. W 2017 r. i 2018 r. zorganizowaliśmy 2 spotkania ze społecznością z obszaru całej Doliny Biebrzy podczas cyklicznej imprezy - Mistrzostw w Koszeniu Bagiennych Łąk dla Przyrody. Spotkania informacyjno-promocyjne przeprowadzone w 2018 roku były połączone z akcjami wolontariackimi dla przyrody. W kwietniu przez dwa dni uczestnicy brali udział w spływie kajakowym rzeką Biebrzą połączonym ze zbieraniem śmieci, oczyszczono prawie 40 kilometrów rzeki. Natomiast w październiku zapoznaliśmy chętne osoby z czynną ochroną torfowisk alkalicznych poprzez usuwanie biomasy z obrębu siedliska 7230 w obrębie Kamienna Nowa. W końcowym etapie realizacji projektu ponownie wróciliśmy do spotkań z mieszkańcami i społecznościami lokalnymi. Była to doskonała okazja do podsumowań, prezentacji naszych działań i wymiany spostrzeżeń.

- w trakcie wszystkich spotkań rozdawane były gadżety i materiały promocyjne wytworzone w działaniu E3, E1 oraz E11, a tablice promocyjne i ścianki łamane wzmacniały i uatrakcyjniali przekaz informacji o projekcie.

Rys. 7. Konsultacje z lokalną społecznością w biurze projektu. Stoisko informacyjne podczas Dnia Life organizowanego przez NFOŚiGW.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- tablice i ścianki promocyjne: ARD Krzysztof Dusza, ul. Drzewieckiego 24/89, 54-129 Wrocław

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Kampania informacyjno-promocyjna będzie kontynuowana podczas spotkań i imprez organizowanych przez BbPN oraz lokalne samorządy, podczas których wykorzystywane będą powstałe: roll-upy, tablice i ścianki promocyjne oraz rozdawana pozostała część materiałów: DVD z filmem, folder informacyjny o projekcie, folder „Dolina Górnej Biebrzy. Ścieżkami przyrody, historii, kultury”, Report Laika. Foldery i raport są również dostępne w punkcie IT w głównej siedzibie BbPN.

Action E3: gadżety promocyjne

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	IV kw 2012 / IV kw 2016
Actual start/ end date:	01.2013 / 12.2013
Milestones:	planowany: 30.12.2016/osiągnięty: 31.12.2013
Deliverable Products:	kalendarz 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 dostarczone KE wraz z Progrss Report no 2
Expected results:	kalendarz (250 szt. x 5 lat), koszulki T-shirt z nadrukiem- 1 tys., torby z nadrukiem - 1 tys., kubki z nadrukiem - 1 tys., zestaw: zeszyt i długopis - 1 tys.
Achieved results:	kalendarz (250 szt. x 5 lat), koszulki T-shirt z nadrukiem- 1 tys., torby z nadrukiem - 1 tys., kubki z nadrukiem - 1 tys., zestaw: zeszyt i długopis - 1 tys.

Założone rezultaty:

- przeprowadzenie skutecznej kampanii promocyjno-informacyjnej,
- ułatwienie realizacji zaplanowanych w projekcie działań,
- szerzenie informacji o projekcie,
- propagowanie obszaru Górnej Biebrzy.

Osiągnięte rezultaty:

- gadżety promocyjne uatrakcyjniły spotkania i wydarzenia organizowane w ramach kampanii informacyjnej,
- ułatwienie realizacji zaplanowanych w projekcie działań,
- szerzenie informacji o projekcie,
- propagowanie obszaru Górnej Biebrzy i kojarzenie podejmowanych działań z projektem.

Podjęte działania:

- w marcu 2013 r. zostały wykonane projekty graficzne elementów, które następnie były użyte do nadruku na zaplanowanych materiałach promocyjnych i gadżetach.
- w trybie konkursu ofert wybrano wykonawcę kalendarzy na 2013 r. - 250 szt. Przykładowe egzemplarze zostały wysłane do KE w dniu 30.01.2013r. W roku 2013 w celu obniżenia kosztów druku kalendarzy zlecieliśmy tej samej firmie wykonanie po 250 szt. kalendarzy na lata 2014, 2015, 2016, 2017.
- w trybie konkursu ofert zostali wyłonieni wykonawcy toreb, kubków, koszulek, zestawów (zeszyt + długopis). Gadżety zostały dostarczone w kwietniu i maju 2013 r.: torby - 1 tys. egz., kubki z nadrukiem - 1 tys. egz., koszulki z nadrukiem - 1 tys. zestawy: zeszyt + długopis - 1 tys. egz.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- grafiki: Kołodziejczyk Marek ul. Biskupa Fulmana 5/13 20-492 Lublin; Zbigniew Molski ul. Batalionów Chłopskich 14/26 15-661 Białystok
- druk kalendarzy: Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe Janter s.c. Sławomir Terlikowski, Marek Jankowicz, ul. Chrobrego 41, 11-300 Biskupiec

- gadżety promocyjne koszulki i torby: WIB Przedsiębiorstwo Prywatne Wiesław Bobrowicz, ul. Liliowa 18, 15-697 Białystok,
- gadżety promocyjne kubki, notesy, długopisy: Top Druk Marcin Glinicki, Jabłonna, ul. Przylesie 7A/15.

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania:

- w liście z KE ENV-D-4 AF/TS z dn. 20.03.2018 r. zostaliśmy poproszeni o przedstawienie w Sprawozdaniu Końcowym jak zostały rozdyskrebowane gadżety wyprodukowane w ramach projektu oraz o przesłanie niezbędnych dokumentów potwierdzających to. Wszystkie wyprodukowane gadżety i materiały promocyjne były rozdawane podczas wszystkich organizowanych przez projekt oraz BbPN spotkaniach i warsztatach, podczas konferencji (w tym organizowanej przez projekt), dni otwartych, były i są dostępne również w punkcie IT BbPN i biurze projektu (obecnie Terenowy Ośrodek Edukacyjny Trzrzeczki). Ponieważ wcześniej nie było wymagane przekazywanie dokumentów potwierdzających ich rozdyskrebowanie, nie prowadziliśmy takiego rejestru.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Zdecydowana większość materiałów została rozdyskrebowana podczas realizacji projektu, pozostałe niewielkie nakłady notesów i koszulek będą rozdawane podczas imprez promocyjnych Biebrzańskiego PN razem z folderami przekazującymi główne założenia projektu.

Action E4: strona internetowa projektu

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	IV kw 2012 / IV kw 2017
Actual start/ end date:	01.2013 / 03.2019
Milestones:	planowany: 28-02-2013; osiągnięty: 09.04.2013
Deliverable Products:	nie planowane
Expected results:	wykonany projekt techniczny strony internetowej wraz ze streszczeniami w językach angielskim i niemieckim, wykupiony hosting i domena strony
Achieved results:	wykonany projekt techniczny strony internetowej wraz ze streszczeniami w językach angielskim i niemieckim, wykupiony hosting i domena strony

Założone rezultaty:

- dostarczona informacja o projekcie do szerokiego grona odbiorców w Polsce i za granicą,
- wymiana informacji i opinii o działaniach,
- komunikacja projektu z otoczeniem,
- promocja projektu.

Osiągnięte rezultaty:

- dostarczona informacja o projekcie do szerokiego grona odbiorców w Polsce i za granicą,
- wymiana informacji i opinii o działaniach,
- komunikacja projektu z otoczeniem,
- promocja projektu,
- dostępne dane i raporty z przeprowadzonych monitoringu i badań ewaluacyjnych,
- dostępne aktualne i archiwalne dane pogodowe z obszaru projektu z możliwością ich pobrania.

Podjęte działania:

- wraz z rozpoczęciem projektu podstawowe informacje o projekcie zostały w pierwszej fazie (08.10.2012 r.) umieszczone na stronie www Biebrzańskiego PN (www.biebrza.org.pl). W

Biuletynie Informacji Publicznej na stronie BbPN są też umieszczane ogłoszenia o zamawianych usługach czy dostawach do projektu.

- został wykupiony hosting wraz z subdomeną u dostawcy usług serwisu internetowego dla Biebrzańskiego PN, ta sama firma wykonała także projekt techniczny strony.

- w końcu marca 2013r została uruchomiona strona [www projektu: www.gorna.biebrza.org.pl](http://www.gorna.biebrza.org.pl). Streszczenie informacji o projekcie umieszczono również w językach angielskim i niemieckim. Strona była na bieżąco uzupełniana informacjami o działaniach podejmowanych w projekcie, od strony technicznej zadanie realizowane przez pracownika projektu - asystenta ds. ochrony przyrody, natomiast treść przygotowywali pracownicy odpowiedzialni za poszczególne zadania.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji, asystent ds. ochrony przyrody

Wykonawca:

- budowa i prowadzenie strony [www: Extranet Joanna Paździerska Toruń ul. Krasieńskiego 84/2](http://www.extranet Joanna Paździerska Toruń ul. Krasieńskiego 84/2)

- tłumaczenie strony [www na j. angielski: Homeschool Kuczyńscy spółka jawna 15-297 Białystok ul. Żelazna 9/12A](http://www.homeschool Kuczyńscy spółka jawna 15-297 Białystok ul. Żelazna 9/12A)

- tłumaczenie strony [www na j. niemiecki: LOQUAX Robert Fiutek Al. Warszawska 49 20-803 Lublin](http://www.loquax Robert Fiutek Al. Warszawska 49 20-803 Lublin)

Opóźnienia, problemy, różnice:

- wystąpiło ponad miesięczne opóźnienie w uruchomieniu strony projektu. Przyczyną były przedłużające się uzgodnienia z wykonawcą dotyczące struktury oraz projektu graficznego strony.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Strona internetowa projektu po jego zakończeniu będzie nadal utrzymywana i uaktualniana o informacje z podejmowanych działań na obszarze Górnej Biebrzy.

Action E5: tablice informacyjne o projekcie

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: IV kw 2013 / II kw 2014

Actual start/ end date: 11.2013 / 06.2015

Milestones: planowany: 30.06.2014/osiągnięty: 15.06.2015

Deliverable Products: nie planowane

Expected results: ustawionych w terenie 13 kompletów tablic (1 kpl. =2 szt.)

Achieved results: ustawionych w terenie 13 kompletów tablic

Założone rezultaty:

- dotarcie z informacją do szerokiego grona społeczności,
- utrwalenie wizerunku projektu w terenie.

Osiągnięte rezultaty:

- dotarcie z informacją do szerokiego grona społeczności,
- utrwalenie wizerunku projektu w terenie,
- kojarzenie zrealizowanych działań widocznych w terenie z projektem.

Podjęte działania:

- przy powstałej infrastrukturze turystycznej oraz w centralnych miejscach miejscowości gminnych obszaru projektu posadowiono 13 kompletów, po 2 szt. każdy, tablic informacyjnych o projekcie z poglądową mapą obszaru. Tablice są zamontowane na drewnianych stelażach, umocowanych na betonowych podstawach. Każda zawiera oznakowania wymagane dla projektu. Mapę z lokalizacją tablic, podgląd ich zawartości i

fotografie w obrazujące ich zawartość merytoryczną oraz konstrukcję przekazano razem z MidTerm Report.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- skład i przygotowanie graficzne tablic: D9 Studio Robert Cherek, 11 Listopada 6, 19-500 Gołdap,
- tłumaczenie na j. niemiecki: Łajewski Artur, Oś. Południe 12 m 21, 19-200 Grajewo,
- tłumaczenie na j. angielski: Homeschool Kuczyńscy spółka jawna, ul. Żelazna 9/12A 15-297 Białystok,
- druk tablic: Sitodruk s.c. B. Burba, T. Burba, G. Pietrzak, ul. Przytorowa 19, Suwałki,
- wykonanie stelaży, montaż tablic: Zakład Drzewny Jan Jacewicz, Kolonie Lipsk 6, 16-315 Lipsk.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- ponieważ zaistniały opóźnienia we wdrażaniu działania C5: budowa małej infrastruktury turystycznej, przesunęliśmy uruchomienie działania E5 planowanego na II kwartał 2014r. do czasu realizacji budowy infrastruktury (I/II kwartał 2015 r.), dla której tablice miały być elementem towarzyszącym. Działanie zostało zakończone 15.06.2015r.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Planowane jest utrzymanie tablic po zakończeniu projektu, ich konserwacja i ewentualne naprawy będą pokryte ze środków własnych.

Action E6: konferencja kończąca projekt

Activity status:	zakończone
Foreseen start/end date:	II kw 2017 / III kw 2017
Actual start/ end date:	04.2017 / 09.2018
Milestones:	planowany: 30.09.2017/osiągnięty: 07.09.2018
Deliverable Products:	nie planowane
Expected results:	zorganizowana konferencja dla ok. 80 osób
Achieved results:	zorganizowana konferencja dla 89 osób

Założone rezultaty:

- przekazanie informacji o realizacji i działaniach projektu wśród interesariuszy projektu oraz innych podmiotów (środowiska naukowe, władze lokalne, ośrodki decyzyjne, itp.)
- przekazanie podstawowej wiedzy leżącej u podstaw realizacji projektu,
- wymiana opinii o działaniach projektu,
- zintegrowanie środowiska interesariuszy wokół celów projektu,
- przekazywanie dobrych praktyk i know-how.

Osiągnięte rezultaty:

- przekazanie informacji o realizacji i działaniach projektu wśród interesariuszy projektu oraz innych podmiotów (środowiska naukowe, władze lokalne, ośrodki decyzyjne, ngos itp.)
- przekazanie podstawowej wiedzy leżącej u podstaw realizacji projektu w zestawieniu z informacjami pozyskanymi w trakcie jego realizacji,
- wymiana opinii o działaniach projektu, jego osiągnięciach i potrzebie ochrony terenów mokradłowych w ogóle,
- zintegrowanie środowiska interesariuszy wokół celów projektu,
- przekazywanie dobrych praktyk i know-how.

Podjęte działania:

- w organizacji konferencji zarówno od strony technicznej jak i merytorycznej zaangażowany był cały zespół projektu,
- konferencja pod tytułem „Wyzwania w ochronie siedlisk mokradłowych Doliny Górnej Biebrzy” odbyła się w dniach 6-7.09.2018 w hotelu Bartłowizna w Goniądzu. Była połączona z obchodami 25-lecia BbPN w związku z cyklem imprez związanych z jubileuszem. Wzięło w niej udział 89 osób. Uczestnicy, m.in. beneficjenci innych projektów, w tym realizujących instrument LIFE+, przedstawiciele parków narodowych i krajobrazowych, instytucji państwowych, organizacji pozarządowych działających w obszarze terenów bagiennych, mieli okazję wysłuchać wystąpień zarówno realizatorów jak i obserwatorów działań. Oprócz sesji warsztatowej prezentującej liczne zagadnienia związane z realizacją projektu i problematyką ochrony mokradeł, uczestnicy mieli możliwość zapoznania się prowadzonymi działaniami podczas sesji terenowej, odwiedzając wybrane miejsca w górnym basenie rzeki. Szczegółowy program konferencji przekazaliśmy z Progress Report no 3. Konferencja ukazywała problematykę w sposób wieloaspektowy i wielowymiarowy, co sprawiło, iż skupiła liczne grono odbiorców o szerokim polu zainteresowań. Dyskusje i rozmowy ukazały, iż potrzeba ochrony mokradeł nie jest jedynie potrzebą i wyzwaniem Biebrzańskiego Parku Narodowego, lecz wielu środowisk dla których zachowanie tych cennych terenów jest często jedyną metodą ocalenia ostatnich bastionów dzikiej przyrody. Na stronie www projektu zamieszczono prezentacje referatów prelegentów.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- sala, nocleg i wyżywienie gości konferencji: Bartłowizna Przetwórstwo Mięsne - Wybory Regionalne Sp. z o.o.; ul. Nadbiebrzańska 32, 19-110 Goniądz
- transport w dniu terenowym: MIL-BUS Krzysztof Milewski; ul. Boczna 10; 19-200 Grajewo

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania:

- w związku z wydłużeniem realizacji kluczowych działań Projektu (B1, C2, C3, C4, C6, C7) oraz przedłużeniem czasu realizacji projektu, organizację konferencji kończącej projekt przesunięto na III kwartał 2018 roku.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania

Action E7: warsztat "Las - nie tylko drzewa

Activity status: zrealizowane

Foreseen start/end date: III kw 2013 / IV kw 2014

Actual start/ end date: 12.2013 / 01.2015

Milestones: planowany: 30-12-2014/osiągnięty: 29.01.2015

Deliverable Products: folder do warsztatów "Las - nie tylko drzewa": 30.12.2013 dostarczony do KE 08 stycznia 2014 r.

Expected results: 4 jednodniowe warsztaty dla 100 osób, folder "Las nie tylko drzewa" - 1 tys. egz.

Achieved results: 4 jednodniowe warsztaty dla 178 osób, folder "Las nie tylko drzewa" - 1 tys. egz.

Założone rezultaty:

- wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach lasów bagiennych,
- wzrost akceptacji dla ograniczonej i zrównoważonej gospodarki leśnej zapewniającej ład czasowy i przestrzenny oraz trwałość bagiennych ekosystemów leśnych,
- udostępniona wiedza o ekosystemach leśnych, w szczególności o funkcjonowaniu i ochronie lasów bagiennych w postaci folderu.

Osiągnięte rezultaty:

- wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach lasów bagiennych,
- wzrost akceptacji dla ograniczonej i zrównoważonej gospodarki leśnej zapewniającej ład czasowy i przestrzenny oraz trwałość bagiennych ekosystemów leśnych (wprowadzenie do działań C6 i C7),
- udostępniona wiedza o ekosystemach leśnych, w szczególności o funkcjonowaniu i ochronie lasów bagiennych w postaci folderu.

Podjęte działania:

- w grudniu 2013 r. został opracowany i wydany folder „Las – nie tylko drzewa” w nakładzie 1 tys. egz. Folder oraz prezentacje do warsztatów zostały opracowane przez prowadzącego warsztaty: Karola Zuba.
- zostały przeprowadzone 4 zaplanowane warsztaty: w Sztabinie, Lipsku gm. Lipsk oraz Jastrzębnej i Kamiennej Starej gm. Dąbrowa Białostocka. Razem wzięło w nich udział 178 osób. Łącznie z prowadzonymi warsztatami tematycznymi były przekazywane ogólne informacje o celach i działaniach projektu oraz wytworzone materiały informacyjne i gadżety promocyjne.
- dystrybucja folderu opracowanego przez prowadzącą warsztaty, odbywała się podczas warsztatów i każdorazowo przy okazji kolejnych spotkań ze społecznością lokalną, w biurze projektu oraz w siedzibie Biebrzańskiego PN,
- łącznie z prowadzonymi warsztatami tematycznymi były przekazywane ogólne informacje o celach i działaniach projektu oraz wytworzone materiały informacyjne i gadżety promocyjne.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- opracowanie merytoryczne folderu i warsztatów: Karol Zub, Waszkiewicza1b/2; 17-230 Białowieża
- skład i druk folderu: Drukarnia Pro100 Roman Kozłowski, Ciołkowskiego 169, Białystok.

Opóźnienia, problemy, różnice: brak

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie przewidujemy na ten moment przeprowadzenia kolejnych warsztatów w formie zaplanowanej w projekcie. Przygotowane materiały, informacje i wiedza o walorach ekosystemów leśnych, potrzebie ich ochrony będzie przekazywana nadal podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN.

Action E8: warsztat - "Bagna - nie tylko łąki"

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	II kw 2014 / III kw 2015
Actual start/ end date:	04.2014 / 07.2015
Milestones:	planowany: 30.09.2015 / osiągnięty: 06.07.2015
Deliverable Products:	folder “ Bagna nie tylko łąki”: 30.06.2015, dostarczony do KE wraz z Mid-term report, załącznik 7.3.18
Expected results:	4 jednodniowe warsztaty dla 100 osób, folder “Bagna nie tylko łąki” – 1 tys. egz.
Achieved results:	4 jednodniowe warsztaty dla 132 osób, folder “Bagna nie tylko łąki” – 1 tys. egz.

Założone rezultaty:

- wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach łąk występujących na siedliskach bagiennych,

- budowanie platformy współpracy z rolnikami gospodarującymi na obszarze projektu i demonstrowanie dobrych praktyk w zakresie gospodarowania na łąkach na siedliskach bagiennych.

Osiągnięte rezultaty:

- wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach łąk występujących na siedliskach bagiennych,
- demonstrowanie dobrych praktyk w zakresie gospodarowania na łąkach na siedliskach bagiennych,
- budowanie platformy współpracy z rolnikami gospodarującymi na łąkach torfowych na obszarze projektu wymaga kontynuacji.

Podjęte działania:

- warsztaty zaplanowaliśmy korelując je w planie z realizacją działań ochronnych w terenie, by w trakcie warsztatów zaprezentować realnie metody i rezultaty prowadzenia ochrony bagiennych łąk. Miejscem warsztatów terenowych były mechowiska w rejonie wsi Szuszałewo i Kropiwno. Powstała tam infrastruktura turystyczna (kładka, 2 wiaty odpoczynkowe oraz wieża widokowa) uatrakcyjniła przekaz, umożliwiając bezpośredni, nie kłopotliwy kontakt z mokradłem i jego osobliwościami.
- z chętnymi mieszkańcami z obszaru projektu przeprowadziliśmy 4 zaplanowane warsztaty. Działanie zakończyliśmy 06.07.2015 r. Na życzenie dyrekcji lokalnej szkoły średniej z Dąbrowy Białostockiej 02.09.2015 r. zorganizowaliśmy dodatkowy warsztat dla młodzieży szkolnej. W warsztatach wzięły udział łącznie 132 osoby.
- warsztaty poprowadziła dr Beata Matowicka – ekspert ochrony siedlisk i florystka, personel projektu organizował spotkania i asystował w trakcie ich realizacji. Dodatkowy warsztat z młodzieżą poprowadził personel Projektu.
- dystrybucja folderu opracowanego przez prowadzącą warsztaty, odbywała się podczas warsztatów i każdorazowo przy okazji kolejnych spotkań ze społecznością lokalną, w biurze projektu oraz w siedzibie Biebrzańskiego PN,
- łącznie z prowadzonymi warsztatami tematycznymi były przekazywane ogólne informacje o celach i działaniach projektu oraz wytworzone materiały informacyjne i gadżety promocyjne.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- opracowanie merytoryczne folderu: Beata Matowicka, ul. Daleka 5/27, 15-037 Białystok
- skład i druk folderu: Drukarnia PRO100, ul. Ciołkowskiego 169, Białystok.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- działanie rozpoczęliśmy z opóźnieniem, ponieważ zaistniały opóźnienia we wdrażaniu działań C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych, C5: budowa małej infrastruktury turystycznej, zdecydowaliśmy o przesunięciu działania na II/III kwartał 2015 r. W związku z tym nie powstał w założonym terminie folder "Bagna nie tylko łąki". Został opracowany i wydany w nakładzie 1 tys. egz. w II kwartale 2015 r.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie przewidujemy na ten moment przeprowadzenia kolejnych warsztatów w formie zaplanowanej w projekcie. Przygotowane materiały, informacje i wiedza o walorach ekosystemów nieleśnych, potrzebie ich ochrony będzie przekazywana nadal podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN.

Action E9: warsztat "Woda dla Natury" czyli jak mądrze gospodarować wodą na torfowiskach

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	III kw 2013 / III kw 2013
Actual start/ end date:	10.2013 / 11.2016
Milestones:	planowany: 30.12.2013/osiągnięty: 20.08.2018
Deliverable Products:	folder "Woda dla Natury": 30.12.2013, przekazany KE 08.01.2014 r.
Expected results:	5 jednodniowych warsztatów dla 50 osób, folder informacyjny – 1 tys. egz.
Achieved results:	5 jednodniowych warsztatów dla 163 osób, folder informacyjny – 1 tys. egz.

Założone rezultaty:

- podniesienie wiedzy nt. funkcjonowania i zarządzania zasobami wodnymi w ujęciu potrzeb i ochrony siedlisk mokradłowych,
- wypracowanie dobrej praktyki zarządzania zasobami wodnymi na siedliskach mokradłowych
- wzrost akceptacji dla bezpośrednich działań w projekcie związanych z gospodarką wodną: C1, C3.

Osiągnięte rezultaty:

- podniesienie wiedzy nt. funkcjonowania i zarządzania zasobami wodnymi w ujęciu potrzeb i ochrony siedlisk mokradłowych,
- wypracowanie dobrej praktyki zarządzania zasobami wodnymi na siedliskach mokradłowych,
- wzrost akceptacji dla bezpośrednich działań w projekcie związanych z gospodarką wodną: C1, C3 wśród społeczności lokalnej osiągnięto w niewielkim stopniu. Edukacja mieszkańców wymaga kontynuacji.

Podjęte działania:

- powstał folder informacyjny o zasadach gospodarowania wodą, wydany w nakładzie 1 tys. egz.. Opracowanie merytoryczne folderu zostało zlecone dr. hab. Piotrowi Banaszukowi specjalście w dziedzinie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zarządzania zasobami naturalnymi.
- do 2016 roku zostały przeprowadzone 4 spotkania warsztatowe z udziałem 130 osób. W liczbie spotkań zaplanowaliśmy po jednym spotkaniu samorządem powiatowym (powiaty są odpowiedzialne za zadania z zakresu gospodarki wodnej) - w Sokółce i Augustowie. Wskutek "chłodnych" stosunków pomiędzy powiatem augustowskim i Biebrzańskim PN nie powiodło się zorganizowanie spotkania z samorządem powiatu augustowskiego.
- w związku z brakiem zainteresowania współpracą ze strony Starostwa Powiatowego w Augustowie, ostatnie spotkanie warsztatowe przeprowadzono 20.08.2018 r. podczas Sesji Rady Gminy Lipsk. Wzięło w nim udział 33 osoby. Łącznie zrealizowano 5 warsztatów z udziałem 163 osób.
- dystrybucja folderu opracowanego przez prowadzącą warsztaty, odbywała się podczas warsztatów i każdorazowo przy okazji kolejnych spotkań ze społecznością lokalną, w biurze projektu oraz w siedzibie Biebrzańskiego PN,
- łącznie z prowadzonymi warsztatami tematycznymi były przekazywane ogólne informacje o celach i działaniach projektu oraz wytworzone materiały informacyjne i gadzety promocyjne.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- opracowanie merytoryczne folderu: Piotr Banaszuk, Zastawie 2, 16-070 Choroszcz
- skład i druk folderu: Drukarnia PRO100, ul. Ciołkowskiego 169, Białystok.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- w związku z brakiem zainteresowania współpracą ze strony Starostwa Powiatowego w Augustowie, ostatnie spotkanie warsztatowe przeprowadzono 20.08.2018 r. podczas Sesji Rady Gminy Lipsk.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie przewidujemy na ten moment przeprowadzenia kolejnych warsztatów w formie zaplanowanej w projekcie. Przygotowane materiały, informacje i wiedza o torfowiskach i ich zasobach wodnych oraz potrzebie ich ochrony będzie przekazywana nadal podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN.

Action E10: raport „laika”

Activity status: zakończono

Foreseen start/end date: I kw 2017 / III kw 2017

Actual start/ end date: 03.2017 / 03.2019

Milestones: planowany: 30.09.2017/osiągnięty: 03.2019

Deliverable Products: raport „laika”: razem z Raportem Końcowym, załącznik 8.1.1.

Expected results: opracowana zawartość merytoryczna raportu, wydruk Raportu „laika” – 1 tys. egz.

Achieved results: opracowana zawartość merytoryczna raportu, wydruk Raportu „laika” – 1 tys. egz.

Założone rezultaty:

- przekazanie szerokiemu gremium wyników projektu,
- publicznie dostępna wiedza nt. realizacji projektu i jego wpływu na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszaru projektu.

Osiągnięte rezultaty:

- przekazanie szerokiemu gremium wyników projektu,
- publicznie dostępna wiedza nt. realizacji projektu i jego wpływu na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszaru projektu,
- wysoka jakość wydania i estetyczna oprawa graficzna zachęca do zapoznania się z treścią i stanowi świetną formę promocji projektu i samego obszaru Górna Biebrza.

Podjęte działania:

- przygotowaniem tekstu, wyborem zdjęć i rycin zajął się zespół projektu, natomiast opracowanie graficzne i skład zlecono firmie zewnętrznej wybranej w drodze porównania ofert.

- wydrukowano 1 000 egz. raportu w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- skład i druk: PANORAMA s.c. Leszek i Maria Staleńczyk, 15-337 Białystok ul. Kazimierza Pułaskiego 31 A.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- Raport Laika jako podsumowanie najważniejszych działań projektu, jego osiągnięć i doświadczeń powinien zostać opracowany po ich zakończeniu, dlatego w związku z przedłużeniem realizacji niektórych zadań, opracowanie Raportu przesunięto na I kwartał 2019 r.

Modyfikacja działania:

- zrezygnowano z planowanej wcześniej wersji raportu w języku niemieckim. Raport w języku angielskim - najbardziej popularnym i rozpowszechnionym językiem obcym, dotrze do szerszego gremium odbiorców, a osoby niemieckojęzyczne najczęściej są biegłe w jego posługiwaniu się. Decyzję taką podjęliśmy również w oparciu o doświadczenie z dystrybucji

folderów informacyjnych o projekcie w j. niemieckim. Nie spotykała się ona z dużym zainteresowaniem, obcokrajowcy zdecydowanie częściej wybierali angielską wersję językową.

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Raport Laika w przystępny sposób przybliży szerokiemu gronu odbiorców informacje o projekcie, jego główne cele, podjęte działania i ich efekty oraz ukazuje piękno i koloryt obszaru. Dlatego będzie rozdawany w celach promocyjno-informacyjnych projektu oraz samego obszaru Górna Biebrza.

Action E11: film o projekcie

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	III kw 2013 / II kw 2015
Actual start/ end date:	02.2014 / 06.2016
Milestones:	planowany: 30-06-2015 / osiągnięty: 12-02-2016
Deliverable Products:	film o projekcie: 30-06-2015 (dostarczony do KE wraz z Mid-term Report, załącznik 7.3.21)
Expected results:	film o projekcie 4 tys. egz. 3 wersje językowe
Achieved results:	film o projekcie 4 tys. egz. 3 wersje językowe

Założone rezultaty:

- zwiększenie zaufania do działań ochrony czynnej w ekosystemach cennych przyrodniczo,
- zwiększenie poczucia utożsamiania się mieszkańców z obszarem Górnej Biebrzy,
- ukazanie spójności między potrzebami ochrony środowiska i potrzebami lokalnej społeczności,
- promowanie obszaru Górnej Biebrzy i jej walorów turystycznych.

Osiągnięte rezultaty:

- zwiększenie zaufania do działu ochrony czynnej w ekosystemach cennych przyrodniczo,
- zwiększenie poczucia utożsamiania się mieszkańców z obszarem Górnej Biebrzy,
- ukazanie spójności między potrzebami ochrony środowiska i potrzebami lokalnej społeczności,
- promowanie obszaru Górnej Biebrzy i jej walorów turystycznych.

Podjęte działania:

- w trybie negocjacji został wybrany wykonawca filmu. Umowa na wykonanie dzieła została podpisana 26.02.2014 r.
- powstały 2 felietony o tematyce projektu ogólnie dostępne na platformie internetowej pod adresami: <http://www.youtube.com/watch?v=P2OiSKzNXmc> oraz <https://www.youtube.com/watch?v=n2AyqJKV3iA>
- 4000 kopii filmu na płytach DVD wykonała firma wybrana w drodze zapytania ofertowego, płyty otrzymaliśmy 06.07.2016 r.
- 28.05.2016r. w Dąbrowie Białostockiej odbyła się premiera filmu oraz spotkanie z jego autorami.
- chcąc dotrzeć do jak największego grona odbiorców postanowiliśmy wyemitować film w telewizji. Przeprowadziliśmy negocjacje ze stacjami telewizyjnymi na jego emisję i w dn. 20.03.2017 r. zawarliśmy umowę licencyjną z Telewizją Polską S.A. z siedzibą w Warszawie przy ul. J. P. Woronicza 17. Emisja filmu odbyła się kilkakrotnie w latach 2017-2018, zarówno w stacji regionalnej jak i o zasięgu ogólnokrajowym.
- film wyświetlany był podczas spotkań informacyjnych i promujących Projekt, a jego kopie rozdawano w celach promocyjnych.

Osoby odpowiedzialne za realizację: koordynator ds. komunikacji

Wykonawca:

- produkcja filmu: Żubrowa 10 Jan Walencik, Żubrowa 10, Białowieża,
- DVD z filmem: DIGIREC s.c. Młyńska 8,44-100 Gliwice

Opóźnienia, problemy, różnice:

- ze względu na opóźnienia dotyczące działań związanych z odkrzaczaniem siedlisk, których to sceny obowiązkowo miały znaleźć się w filmie, realizację tej części zadania wydłużono do końca lutego 2016r.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Promocja filmu będzie kontynuowana, płyty w celach promocyjno-informacyjnych projektu oraz samego obszaru Górna Biebrza będą rozdawane podczas spotkań i imprez organizowanych przez Biebrzański PN. Darmowe DVD z filmem jest dostępne również w IT parku oraz biurze projektu.

Action F1: zarządzanie projektem przez Biebrzański Park Narodowy

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	IV kw 2012 / IV kw 2017
Actual start/ end date:	09.2012 / 03.2019
Milestones:	planowany: 30.12.2017/ osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products:	nie planowane
Expected results:	system zarządzania projektem
Achieved results:	system zarządzania projektem

Założone rezultaty:

- 6 raportów złożonych do KE,
- skutecznie zrealizowany projekt

Osiągnięte rezultaty:

- 6 raportów złożonych do KE,
- skutecznie zrealizowany projekt

Podjęte działania:

- w 2012 roku ze struktury organizacyjnej BbPN oraz w drodze konkursów wyłoniono zespół projektu. Projektem zarządzał kierownik projektu, któremu podlegał zespół koordynatorów działań. Kierownik projektu podlegał bezpośrednio Dyrektorowi Biebrzańskiego PN. Beneficjent projektu powołał Przewodniczącego i członków Komitetu Sterującego.
- w obszarze projektu, w miejscowości Kuderewszczyzna w gminie Dąbrowa Białostocka funkcjonowało Biuro Projektu, będące stałym miejscem pracy personelu zarządzającego projektem.
- ustanowiony system zarządzania Projektem przez Biebrzański Park Narodowy, został opisany szczegółowo w rozdziałach 4.1. Description of project management oraz 4.2. Organigramme of the project team and the project management structure.

Osoby odpowiedzialne za realizację:

Wykonawca:

Opóźnienia, problemy, różnice:

- problemy z jakimi spotkaliśmy się przy wdrażaniu niektórych zadań projektu w działaniach: B1, C2, C3, C4, C6, C7 uniemożliwiały ich realizację w zaplanowanym terminie. Szczegóły zostały przedstawione w opisie poszczególnych działań.

Modyfikacja działania:

- w związku z opóźnieniami we wdrażaniu kluczowych działań Projektu (B1, C2, C3, C4, C6, C7), konieczne było przedłużenie okresu realizacji projektu o 15 miesięcy. Zgodę KE uzyskaliśmy w dn. 22.12.2017 r. (Aneks do umowy nr 2).

- w wydłużonym czasie zmniejszony został wymiar pracy do 1/2 etatu koordynatora ds. ochrony przyrody i koordynatora ds. komunikacji

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Aby zapewnić utrzymanie efektów projektu w kolejnych latach i kontynuację wdrażania koniecznych prac, planowane jest zatrudnienie w Biebrzańskim PN w wymiarze pełnych etatów, dwóch osób dotychczas zatrudnionych do realizacji projektu. W miejscu dotychczasowego biura projektu utworzony zostanie Terenowy Ośrodek Edukacyjny "Trzyrzeczki".

Action F2: współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami

Activity status:	zakończono
Foreseen start/end date:	II kw 2013 / IV kw 2014
Actual start/ end date:	09.2013 / 07.2017
Milestones:	planowany: 30.10.2014 / osiągnięty: 27.07.2017
Deliverable Products:	nie planowane
Expected results:	6 dniowy wyjazd krajowy dla 25 osób, 6 dniowy wyjazd zagraniczny dla 4 osób,
Achieved results:	3 dniowe 2 wyjazdy krajowe dla 19 osób każdy, 4 dniowy wyjazd zagraniczny dla 5 osób,

Założone rezultaty:

- nabyta wiedza i jej implementacja na obszar projektu,
- wzrost akceptacji działań w ramach projektu na obszarze Górnej Biebrzy,
- zintegrowanie środowiska lokalnych władz samorządowych i lokalnych liderów społecznych wokół celów projektu.

Osiągnięte rezultaty:

- nabyta wiedza i jej implementacja na obszar projektu,
- wzrost akceptacji działań w ramach projektu na obszarze Górnej Biebrzy,
- zintegrowanie środowiska lokalnych władz samorządowych i lokalnych liderów społecznych wokół celów projektu.

Podjęte działania:

- w 2016 roku wraz z grupą zainteresowanych mieszkańców oraz lokalnych władz samorządowych odbyliśmy dwa wyjazdy studyjne. Pierwszy 09-11.06.2016 r. do gospodarstw na Lubelszczyźnie aby pokazać pozytywne przykłady działalności na rzecz ekologii. Motywem przewodnim wizyty była współpraca podmiotów w ramach projektu „Klaster - Dolina ekologicznej żywności”. Podczas drugiego 15-17.09.2016 r. odwiedziliśmy lokalne inicjatywy przetwórstwa rolno-spożywczego prosperujące w województwach: mazowieckim, kujawsko-pomorskim oraz warmińsko-mazurskim. Celem wyjazdu było zademonstrowanie, prosperujących z powodzeniem w innych regionach kraju, rodzinnych inicjatyw przetwórstwa rolno-spożywczego, nieobecnego nad Biebrzą. Liczymy, że poznane przykłady staną się dla uczestników wizyty inspiracją do rozwijania podobnych przedsięwzięć w rejonie Górnej Biebrzy, wykorzystując istniejący lokalny potencjał bez szkody dla chronionych wartości przyrodniczych doliny Biebrzy. Sprawozdanie z odbytych wyjazdów zostało zamieszczony na stronie www projektu.
- trudno było nam zidentyfikować odpowiedni projekt, z doświadczeń którego moglibyśmy najwięcej skorzystać. Interesowało nas przedsięwzięcie, które uwypukla elementy współpracy z wieloma partnerami i spółdzielczość. Ostatecznie zdecydowaliśmy się nawiązać kontakt z projektem LIFE13 ENV/FR/001315 Dynamic rotational grazing: environmental performance of grassland systems: Demonstration of an innovative technology, który wydał się nam bardzo interesujący ze względu na szeroko prowadzona

współpracę między partnerami tego projektu – co ważne jest dla nas przy budowaniu partycypacyjnego modelu zarządzania. Podczas wyjazdu, który odbył się w dn. 23-26.07.2017 r. zapoznaliśmy się z doświadczeniami w zakresie m.in.: współpracy z wieloma partnerami, na różnych poziomach: administracja, zespół projektowy, rolnicy, przedsiębiorcy, lokalnej produkcji produktów rolnych i sposobów ich sprzedaży bezpośredniej. Odwiedziliśmy również parki regionalne zapoznając się z ich strukturą i sposobem działania jako wielkoobszarowych form ochrony przyrody tworzonych przez gminy przy wsparciu państwa, w celu ochrony dużych obszarów nieurbanizowanych o wyróżniających się wartościach przyrodniczych, kulturalnych i krajobrazowych. Przeniesienie zaobserwowanych praktyk będzie jednak trudniejsze niż się spodziewaliśmy. Obecna w społeczeństwie francuskim gotowość do zapłacenia wyższej kwoty za produkt wyższej jakości, mając pewność że pochodzi z czystego ekologicznie regionu, powoduje chęć i potrzebę zrzeszania się tamtejszych producentów i korzystanie z projektów takich jak LIFE ENV/FR/001315, nie funkcjonuje jeszcze w polskich realiach. Sprawozdanie z wyjazdu zostało przesłane KE razem z Raportem no 3 (załącznik 7.3.35).

- w trakcie realizacji projektu współpracowaliśmy, dzieliliśmy się wiedzą i wymienialiśmy doświadczenia z innymi projektami i instytucjami, braliśmy udział w spotkaniach i konferencjach. Nasza współpraca była na bieżąco przedstawiana w okresowych raportach. Wielokrotnie odpowiadaliśmy na zaproszenia innych instytucji do podzielenia się specyfiką projektu i doświadczeniami z jego realizacji, m.in. podczas Dni Informacyjnych LIFE, a w latach 2017 i 2018 kierownik projektu wygłaszał referaty podczas sesji tematycznych. Podczas takich spotkań wyświetlaliśmy fragmenty filmu "W trosce o bagna", rozdawaliśmy jego wersję cyfrową oraz gadżety promocyjne.

- dzięki rozbudowanej sieci kontaktów, wymiana doświadczeń odbywała się często poprzez bezpośredni kontakt z zespołem konkretnego projektu i pracy nad konkretnym zagadnieniem.

- wiedząc jak ważne jest dzielenie się wiedzą i sprawdzonymi praktykami, mimo zakończonego już projektu 18-19 lipca 2019 r. wzięliśmy udział w szóstym spotkaniu Platform Meeting projektów LIFE w Janowie Lubelskim, które odbyło się z inicjatywy Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie. Podczas paneli dyskusyjnych poruszono liczne zagadnienia: rozliczenie projektów LIFE, raportowanie do KE i NFOŚiGW, kwestie księgowe; utrzymanie trwałości projektu oraz dobre praktyki; rozwiązywanie napotykaných trudności w realizacji i rozliczaniu projektów; monitoring i promocja projektu. Drugiego dnia, podczas sesji terenowej zaprezentowano efekty działań ochronnych czynnej realizowanych w ramach projektu LIFE13 NAT/PL/000032 „W zgodzie z naturą – LIFE+ dla Lasów Janowskich”.

Osoby odpowiedzialne za realizację: zespół projektu

Wykonawca: -

Opóźnienia, problemy, różnice:

- z uwagi na pojawiające się w projekcie problemy, głównie w działaniu C4: ustanowienie partycypacyjnego modelu zarządzania oraz zmiany osobowe w Zespole Projektu zdecydowaliśmy się na późniejszą niż zaplanowana realizację wyjazdu krajowego i zagranicznego.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Powstała sieć kontaktów będzie wykorzystywana do dalszej współpracy i wymiany doświadczeń oraz nadal rozbudowywana.

Action F3: After LIFE conservation plan

Activity status: zakończone

Foreseen start/end date: I kw 2017 / III kw 2017
Actual start/ end date: 03.2017 / 03.2019
Milestones: planowany: 30.09.2017/osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products: dokument planu zarządzania "After LIFE conservation plan": 30.03.2019, dostarczony do KE z Raportem Końcowym, załącznik 8.1.2
Expected results: dokument planu zarządzania "After LIFE conservation plan" opublikowany na stronie www projektu
Achieved results: dokument planu zarządzania "After LIFE conservation plan" opublikowany na stronie www projektu

Założone rezultaty:

- „After LIFE Conservation Plan” – dokument planu zarządzania, uzgodniony z interesariuszami projektu. Będzie obejmował obszar ok. 17 400 ha.

Osiągnięte rezultaty:

- „After LIFE Conservation Plan” – dokument planu zarządzania, uzgodniony z interesariuszami projektu, obejmujący obszar projektu, ok. 17 400 ha.

Podjęte działania:

- „After LIFE Conservation Plan” został opracowany przez Zespół Projektu przy wsparciu specjalistów, pracowników BbPN oraz członków Komitetu Sterującego i zawiera dalszy program działań, które zagwarantują wzmocnienie osiągniętych rezultatów i ich kontynuację po zakończeniu projektu. Dokument został opublikowany na stronie internetowej projektu i dołączony do niniejszego raportu.

Osoby odpowiedzialne za realizację: zespół projektu

Wykonawca: -

Opóźnienia, problemy, różnice:

- w związku z przedłużeniem czasu realizacji projektu, tworzenie dokumentu zostało przesunięte na ostatni okres jego realizacji, tj. I kwartał 2019 r.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Kontynuacja zdania będzie polegała na wdrażaniu zapisów „After LIFE Conservation Plan”.

Action F4: audyt zewnętrzny

Activity status: w realizacji
Foreseen start/end date: II kw 2017 / IV kw 2017
Actual start/ end date: 04.2017 / 12.2017
Milestones: planowany: 30.11.2017/osiągnięty: 30.03.2019
Deliverable Products: Raport z audytu dostarczony wraz z Raportem Końcowym, załącznik 8.2.1.
Expected results: 1 raport finansowy
Achieved results: 1 raport finansowy

Założone rezultaty:

- 1 raport finansowy sporządzony przez niezależnego rewidenta.

Osiągnięte rezultaty:

- 1 raport finansowy sporządzony przez niezależnego rewidenta.

Podjęte działania:

- niezależny audytor projektu został wybrany w trybie konkursu ofert, umowę podpisano 16 listopada 2015 r.

- audyt końcowy odbył się w dniach 26-30.08.2019 r.

Osoby odpowiedzialne za realizację:

Wykonawca:

- Zespół Biegłych Rewidentów „SPEC” Spółka z o.o. w Suwałkach ul. Sejneńska 51 16-400 Suwałki nr KRS: 0000193889, REGON: 790013290.

Opóźnienia, problemy, różnice:

- w związku z przedłużeniem czasu realizacji projektu, przesunięty został również termin audytu końcowego, wizytacja zrealizowanych działań w terenie odbyła się w sierpniu 2019r.

Modyfikacja działania: brak

Perspektywy kontynuowania działania po zakończeniu projektu:

Nie jest przewidywana kontynuacja zadania

Na wykresie poniżej został przedstawiony plan realizacji działań projektu, uwzględniający dane planu bazowego i faktycznego postępu działań.

PROGRES PROJEKTU (stan: 30.03.2019 r.)			2012		2013				2014				2015				2016				2017				2018				2019
			S	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1
Overall project schedule			Proposed	O			X				X				X				X								X	X	
			Actual	■			■						■					■					■					■	
A1	Zakup samochodu terenowego do realizacji działań projektu	Proposed		■																									
		Actual		F																									
A2	Dostawa sprzętu i utworzenie biebrzańskiego geoportalu	Proposed		■	■	■	■																						
		Actual			O	O	O	F																					
A3	Utworzenie bazy danych środowiskowych na poziomie "0"	Proposed			■	■	■																						
		Actual			O	O	O	F																					
A4	Wykonanie NMT i NMPT	Proposed			■	■	■	■																					
		Actual				O	O	O	F																				
A5	Ustalenie warunków gospodarowania wodą	Proposed			■	■	■	■	■	■	■	■																	
		Actual			O	O	O	O	O	O	O	O	F																
A6	Wykonanie dokumentacji dla działań technicznych	Proposed			■	■	■	■		■	■	■	■	■															
		Actual			O	O	O	O	O	O	O	O					O	F											
B1	Wykup gruntów	Proposed			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
		Actual			O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O		
C1	Naprawa dróg operacyjnych i brodów	Proposed					■	■	■																				
		Actual									O	O	F						O	F									
C2	Odtworzenie ekosystemów nieleśnych	Proposed					■	■	■		■	■	■		■	■	■		■	■	■		■	■	■		■	■	■
		Actual									O	O	O		O	O	O		O	O	O		O	O	O		O	O	F
C3	Likwidacja rowów odwadniających.	Proposed					■	■	■						■	■	■		■	■	■		■	■	■		■	■	■
		Actual																	O	O	O	O	O	O	O		O	O	F
C4	Ustanowienie partycypacyjnego modelu zarządzania	Proposed				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
		Actual				O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F
C5	Budowa małej infrastruktury turystycznej	Proposed						■	■	■	■												■	■		■	■	■	
		Actual									O	O	O	F									O	O	O	O	O	F	
C6	Zapewnienie ochrony siedlisk 91D0 na gruntach prywatnych	Proposed					■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
		Actual						O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F	
C7	Kompensacja ograniczeń gospodar. na siedlisku 91D0 na grunt. prywat.	Proposed										■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
		Actual															O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F	
D1	Monitoring techniczny projektu	Proposed		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
		Actual			O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F	
D2	Monitoring przyrodniczy projektu	Proposed			■	■	■			■	■			■	■			■	■			■	■	■		■	■	■	
		Actual			O	O				O	O			O	O			O	O			O	O	O		O	O	F	
D3	Ocena wpływu społeczno-	Proposed					■	■	■	■									■	■	■	■							

X - Progress reports
 F - działania zakończone
 O - działania w realizacji
 ■ - realizacja zaplanowana w planie bazowym

	gospodarczego	Actual					O	O	O	O										O	O	O	F						
E1	Folder informacyjny o projekcie	Proposed		■	■																								
		Actual		O	F																								
E2	Kampania informacyjna	Proposed			■	■			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■				■	■	■	■	■	■	
		Actual			O	O			O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O			O	O	O	O	O	O	F
E3	Gadżety promocyjne	Proposed		■	■	■	■	■				■				■				■									
		Actual		O	O	O	O	O	F																				
E4	Strona internetowa projektu	Proposed		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
		Actual			O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F
E5	Tablice informacyjne o projekcie	Proposed						■	■	■																			
		Actual										O	O	F															
E6	Konferencja kończąca projekt	Proposed																								■	■		
		Actual																								F			
E7	Warsztat "Las - nie tylko drzewa"	Proposed					■	■				■	■	■															
		Actual					O	O	O			O	F																
E8	Warsztat "Bagna - nie tylko łąki"	Proposed								■	■			■	■														
		Actual												O	F														
E9	Warsztat "Woda dla Natury,	Proposed					■																						
		Actual					O	O	O																	F			
E10	Raport Laika	Proposed																							■	■	■	■	
		Actual																								O	F		
E11	Film o projekcie	Proposed					■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
		Actual							O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F
F1	Zarządzanie projektem przez Biebrzański Park Narodowy	Proposed	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
		Actual	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	F
F2	Współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami	Proposed					■	■		■	■																		
		Actual												O	O	O	O			O	O	O	F						
F3	After LIFE Conservation Plan	Proposed																							■	■	■	■	
		Actual																							O	O	F		
F4	Audyt zewnętrzny	Proposed																							■	■	■	■	
		Actual													O													F	

6.2 Main deviations, problems and corrective actions implemented

Najnowsze niepublikowane wyniki badań pochodzą z projektu planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy PLH20008. Wiele przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 jest ściśle powiązana z wodami powierzchniowymi i podziemnymi. W Planie Zadań Ochronnych (PZO) obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy PLH20008 (nadal konsultowany z RDOŚ Białystok) wykazano występowanie w obszarze Górnej Biebrzy 4 typów hydrogenicznych siedlisk przyrodniczych z I Załącznika do Dyrektywy Siedliskowej. Zajmują one powierzchnię 1 431,31 ha (Tabela 3.) i stanowią ok. 20,19 % powierzchni tych siedlisk w całym obszarze Dolina Biebrzy PLH20008. W stosunku do wielkości obszarów - siedliska Natura 2000 w Górnej Biebrzy to ok. 8,23 % powierzchni tej części obszaru gdy siedliska Natura 2000 w pozostałym fragmencie Dolina Biebrzy mają udział w ok. 5,45 %. Podane proporcje dobitnie wskazują na istotne znaczenie ochrony tego fragmentu Doliny.

Tabela 3. Siedliska przyrodnicze z I Załącznika do Dyrektywy siedliskowej zależne od wód w Dolinie Biebrzy i basenie górnym doliny Biebrzy

Lp.	Typ siedliska	Kod siedliska	Powierzchnia w obszarze Dolina Biebrzy [ha/liczba płątów]	Powierzchnia w Basenie Górnym doliny Biebrzy [ha/liczba płątów]	Udział siedlisk doliny Górnej Biebrzy w obszarze Dolina Biebrzy [%]
1.	Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z <i>Nymphaeion</i>	3150	254,68 (243)	4,32 (15)	1,70
2.	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska	7140	97,68 (16)	72,96 (7)	74,69
3.	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	7230	4141,56 (124)	796,08 (76)	19,22
4.	Bory i lasy bagienne	*91D0	2594,96 (66)	557,95 (30)	21,50
Razem:			7088,88 (449)	1431,31 (128)	20,19

Największy udział w powierzchni basenu górnego doliny mają torfowiska przepływowe (46,1 % powierzchni siedlisk Natura 2000) i lasy bagienne (32,3 %). Torfowiska przepływowe i przejściowe są miejscem występowania dużych populacji gatunków flory z II Załącznika do DS.: lipiennika Loesela *Liparis loeselii*, skalnicy torfowiskowej *Saxifraga hirculus* i haczykowca błyszczącego *Hematocaulis vernicosus*. W świetle PZO obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy oba siedliska są zachowane w stanie dobrym niezadowalającym (ocena ogólna U1). Również perspektywy ich ochrony są niezadowalające (U1). Na obniżenie oceny ogólnej miały wpływ zaburzenia struktury i funkcji siedlisk, zwłaszcza w następstwie pogorszenia uwodnienia torfowisk spowodowanego przez działanie infrastruktury melioracyjnej (oba wskaźniki są kardynalne w ocenie parametru „struktura i funkcje”). W przypadku torfowisk przepływowych istotnym zagrożeniem jest ekspansja krzewów i podrostu drzew, która może być skutkiem niedoboru wody i podsuszenia torfowiska. Torfowiska przejściowe (7140) cechują się, w przeważającej liczbie przypadków, stanem zachowania niezadowalającym (U1) lub złym (U2). Jedynie w przypadku dwóch płątów stan zachowania określono jako właściwy (FV). Na niską ocenę ogólną wpływają zaburzenia struktury i funkcji tych siedlisk wynikające z niewłaściwego uwodnienia tych siedlisk. Torfowiska przejściowe podlegają niekorzystnym procesom sukcesji wtórnej, będącej wynikiem niekorzystnych zmian uwodnienia torfowisk.

Trudno dostępny i rozległy teren był przyczyną, że posiadane informacje o Górnej Biebrzy były bardzo nieprecyzyjne. W projekcie zostały zaplanowane kroki korygujące niepewność informacji. Poprzez pozyskanie informacji najwyższej jakości: wykonanie Numerycznego Modelu Terenu i Numerycznego Modelu pokrycia terenu (działanie A4) , oraz w oparciu o pozyskane w latach 2013 -2014 dane z PZO obszaru Natura 2000 Dolina Biebrzy PLH20008 (projekt PZO 2015 r.)

przeprowadzono rewizję założeń Projektu Górna Biebrza w ekspertyzie: ustalenie warunków gospodarowania wodą (działanie A5).

Według aktualnych danych stan jak i powierzchnia siedlisk przyrodniczych w obrębie obszaru Projektu kształtuje się zdecydowanie odmiennie od danych, będących podstawą konstrukcji projektu Górna Biebrza (Tabela 4.) i pochodzących z: SDF obszaru N2000.PLH Dolina Biebrzy i Ostoja Biebrzańska, z innych projektów realizowanych na tym obszarze, Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej. W stosunku do wcześniejszych informacji - w obszarze nie występują zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, dla których zaplanowano w projekcie działania ochronne, a siedliska Natura 2000 zajmują tylko ok. 24 % podawanych wielkości źródłowych.

Tabela 4. Siedliska przyrodnicze z I Załącznika do Dyrektywy siedliskowej zależne od wód w dolinie Górnej Biebrzy

Lp.	Typ siedliska	Kod siedliska	Powierzchnia [ha]	
			Dane źródłowe do Projektu Górna Biebrza	Dane projektu PZO (2015 r.)
1.	Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z <i>Nymphaeion</i>	3150	0	4,32
2.	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska	7140	935	72,96
3.	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk	7230	325	796,08
4.	Bory i lasy bagienne	91D0	1271	557,95
5.	Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe	6410	3531	0
Razem			6 062	1 431,31

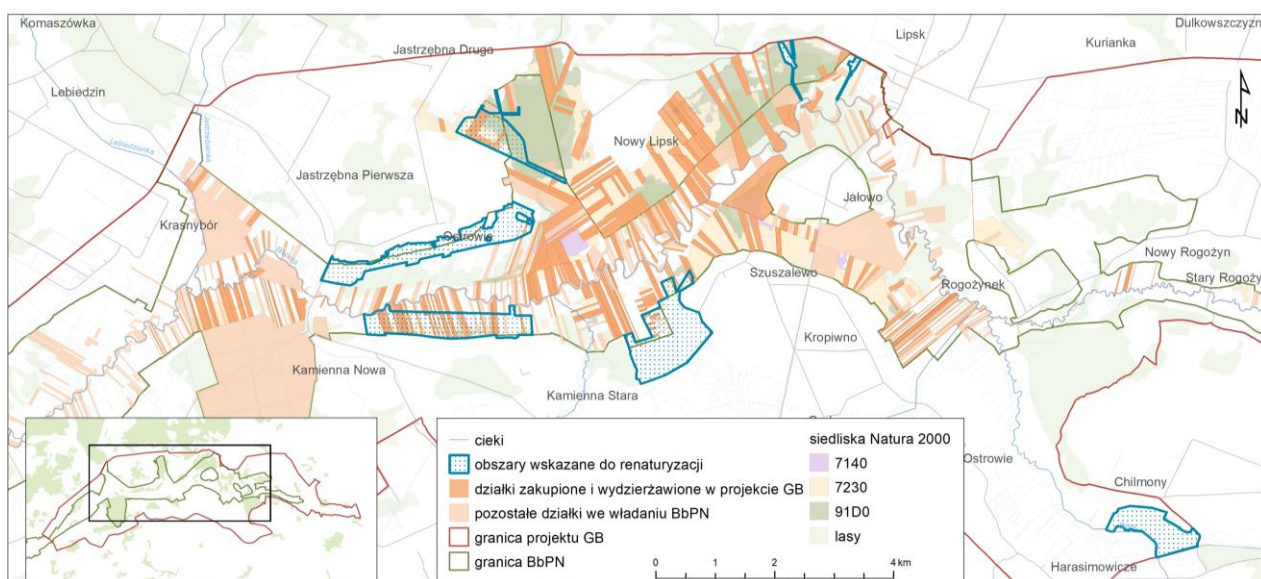
Dolina Górnej Biebrzy zawiera w swych granicach obszary o mocno zaburzonych funkcjach przyrodniczych, którymi są głównie tereny zmeliorowane. Celem prac melioracyjnych, przeprowadzonych głównie w latach 70 -80 XX wieku, było uregulowanie stosunków wodnych profilu glebowego w strefie korzeniowej roślin i zwiększenie produktywności siedlisk mokradłowych. Sprawne i prawidłowe funkcjonowanie obiektów melioracyjnych opiera się na dwóch prostych zasadach, którymi są: 1) zapewnienie właściwego odprowadzenia nadmiaru wody z obiektu; 2) umożliwienie poboru wody do nawodnień. W granicach obszaru projektu Górna Biebrza jest zlokalizowanych dziesięć obiektów melioracyjnych, uwzględnionych w ewidencji Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Białymstoku oraz trzy obiekty, które są poza ewidencją. Łączna powierzchnia obiektów melioracyjnych wynosi 4 050,40 ha, a łączna długość rowów melioracyjnych - 455 km (Tabela 5., mapa: Rys.8).

Tabela 5. Obiekty melioracyjne w Dolinie Górnej Biebrzy z określeniem ich sposobu użytkowania.

Nr Obiektu	Nazwa Obiektu	Powierzchnia obszaru konkurencyjnego [ha]	Długość rowów melioracyjnych [km]	Dominujący obecnie sposób użytkowania	Podjęte działania w Projekcie Górna Biebrza
obiekty zewidencjonowane					
1	Ostrowie	115,6	17,88	odwadnianie	-
2	Jasionówka - Różanystok II	209,7	21,45	odwodnienie	-
3	Kamienna - Kropiwno	535,6	55,70	odwodnienie	tak

4	Małowista - Chmielniki	102,9	15,24	odwodnienie	-
5	Sidra	364,4	35,80	odwodnienie	-
6	Sidra Nowy - Dwór	64,4	5,91	odwodnienie	-
7	Biebrza Górna	699,3	63,79	odwodnienie	-
8	Sztabin	699,5	75,97	odwodnienie	-
9	Kurianka - Niedźwiedzica	1 037,0	116,49	odwodnienie	-
10	Jastrzębna-Hruskie	122,1	30,64	odwodnienie	-
obiekty poza ewidencją					
11	-	3,6	0,86	odwadnianie	-
12	-	7,2	2,61	odwadnianie	-
13	-	89,1	12,65	odwadnianie	-

Spośród 9 254,74 ha ekosystemów hydrogenicznych w granicach projektu Górna Biebrza, niemal 44 % powierzchni cechuje zaburzona gospodarka wodna, której następstwem są przekształcenia nie tylko mokradeł położonych w granicach konkurencyjnych obiektów melioracyjnych, ale pośrednio także w terenach sąsiednich. Odzwierciedleniem wpływu przeprowadzonych melioracji na stan siedlisk mokradłowych jest znikomy udział w granicach obiektów melioracyjnych siedlisk przyrodniczych z I Załącznika do DS. Siedliska przyrodnicze zachowały się jedynie w pięciu obszarach objętych melioracjami, a ich łączna powierzchnia wynosi zaledwie 84,2 ha (Rys. 8). Te informacje pozyskaliśmy dopiero w projekcie, w ramach działania A5. Wcześniej nie znaleźliśmy wielkości obszarów konkurencyjnych (obszarów oddziaływania sieci melioracyjnych), a posiadana wiedza o wielkości i rozmieszczeniu występujących tu siedlisk przyrodniczych okazała się nieaktualna - te informacje dostarczył projekt PZO Dolina Biebrzy (2015 r.).

Rys. 8. Struktura własności gruntów na tle granic obszarów oddziaływania piętrzeń na rowach melioracyjnych siedlisk Natura2000

człowieka i przyrody jest głównym założeniem Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Oznacza to, że brany jest pod uwagę nie tylko aspekt przyrodniczy, ale również interes człowieka, o ile nie zagraża on chronionym siedliskom czy gatunkom. Na obszarach Natura 2000 można więc podejmować różnego rodzaju działalność, jeśli nie wpływa ona na stan chronionego obszaru. W wielu wypadkach działalność jest wręcz pożądana - niektóre siedliska przyrodnicze i związane z nimi gatunki fauny i flory wymagają ekstensywnego użytkowania rolniczego. Jednak współistnienie gospodarki rolnej z korzystnym stanem ochrony przyrody nakłada obowiązek unikania zagrożeń powodowanych przez człowieka, jak i przeciwdziałania naturalnym procesom, które mogłyby pogorszyć stan ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków w obszarze Natura 2000. W związku z powyższym zarówno działania gospodarcze, jak i ochronne powinny uwzględniać następujące potrzeby:

- utrzymania reżimu hydrologicznego Biebrzy i jej dopływów, a co za tym idzie zapewnienie dotychczasowej dynamiki stanów wód, włączając w to coroczne wezbrania i niżówki,
- poprawy stanu uwodnienia w obszarach przeobrażonych, lub na terenach, w obrębie których gospodarka wodna prowadzona jest w sposób niewłaściwy,
- przywrócenia akumulacji materii organicznej lub co najmniej równowagi w torfowiskach oraz stabilizacji procesów przeobrażania się gleb semi- i hydrogenicznych, zwłaszcza procesu murszenia,
- zachowania mozaiki siedlisk, która warunkowana jest złożonym układem fluwialnym i zróżnicowanym geomorfologicznie dnem dolin,
- powstrzymywania zarastania terenów otwartych przez ekspansywne gatunki roślinności zielnej, krzewów i drzew,
- ograniczania intensyfikacji rolnictwa i wspieranie rolnictwa ekstensywnego,
- ograniczania innych form antropopresji.

Dla wszystkich obszarów wskazanych do renaturyzacji zostały opracowane szczegółowe *Programy funkcjonalno – użytkowe (Załącznik 7.3.2: ekspertyza działania A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą)*, które zawierają m.in. pełną informację na temat zakresu planowanych prac, rozwiązań technologicznych oraz kosztów realizacji. Obszary wskazane do renaturyzacji można podzielić pod względem gospodarki wodnej na proste i złożone. Do obszarów prostych, tj. posiadających tylko funkcje regulacji odpływu, zaliczają się obiekty: Kamienna Nowa, Ostrowie, Nowy Lipsk i Lipsk. Obszary złożone, a więc związane z bardziej rozbudowanymi systemami melioracyjnymi a także z możliwością prowadzenia nawodnień, to z kolei: Szuszałewo, Sidra i Ostrowie II.

W obiektach przewidzianych do renaturyzacji została przewidziana budowa infrastruktury hydrotechnicznej (zastawek, progów i przepustów z piętrzeniami), w celu optymalizacji warunków wodnych pod kątem potrzeb siedlisk hydrogenicznych oraz chronionych siedlisk przyrodniczych i gatunków flory w sieci Natura 2000 (Tabela 6).

Tabela 6. Zakres prac hydrotechnicznych w poszczególnych obszarach wskazanych do renaturyzacji, według PFU

L.p.	Obiekt	Zakres robót hydrotechnicznych	Roboty wykonane w rojekcie
1	Kamienna Nowa	5 zastawek i 5 progów o wysokości piętrzenia do 1 m	5 zastawek, 3 progi piętrzące, 3 przegrodzenia palisadą
2	Ostrowie	1 zastawki o wysokości piętrzenia do 1 m	-
3	Lipsk	2 drewnianych zastawek z piętrzeniem do 1 m	-
4	Nowy Lipsk	4 drewnianych zastawek z piętrzeniem do 1 m budowa 1 progów z piętrzeniem do 1 m	-
5	Szuszałewo	budowa 13 przepustów z piętrzeniem w konstrukcji żelbetowej	2 zastawki, 2 przepusty z piętrzeniem, grobla do obsługi budowli

			zakończona ślipem
6	Sidra	udroźnienie rowów na długości ok. 1,5 km budowa 13 przepustów z piętrzeniem do 1m budowa 6 przepustów do 1 m budowa 16 zastawek o wysokości piętrzenia do 1 m remont jazu na rzece Sidrze	-
7	Ostrowie II	budowa 4 przepustów z piętrzeniem do 1 m	-

W obszarach złożonych, gdzie obecnie prowadzi się stosunkowo intensywną produkcję rolniczą, prace renaturyzacyjne miałyby na celu odtworzenie niegdyś istniejących urządzeń wodnych i przywrócenia zgodnych z przedmelioracyjną dokumentacją techniczną zasad gospodarowania wodą w obiektach. W następstwie wieloletnich zaniedbań w zakresie utrzymania urządzeń regulujących odpływ wody oraz urządzeń stosowanych do nawodnień zakres zaplanowanych prac w obszarze Szuszałewo, a jeszcze bardziej w obszarze Sidra wymagają dużych nakładów finansowych (Tabela 7). Z drugiej strony nie ma innych racjonalnych rozwiązań problemu niesprawnego obiektu melioracyjnego, funkcjonującego z wieloma ciekami zasilającymi na dużej powierzchni. Pozostawienie *status quo*, a więc permanentne odwadnianie torfowisk w dolinach Sidry i Dopływu spod Kropiwna przyczyni się do dalszej degradacji pozostałych mokradeł. Odtworzenie *status quo ante*, a więc sprzed melioracji, poprzez rozbiórkę pozostałych urządzeń hydrotechnicznych i niwelację rowów nie może być wariantem racjonalnym, zarówno w aspekcie wyższych kosztów realizacji, jak i zupełnego braku akceptacji społecznej.

Tabela 7. Koszty renaturyzacji w poszczególnych obszarach przewidywane w PFU

Lp	Nazwa obszaru	Koszt robót przygotowawczych i rozbiórkowych	Koszt budowl	Koszt udroźnienia rowów	Koszt dokumentacji	Koszty inwestycyjne razem
		brutto [euro]				
1	Ostrowie II	32 541	61 646	0	20 903	115 090
2	Szuszałewo	25 754	200 349	0	44 384	270 486
3	Kamienna Nowa	48 051	60 344	0	17 181	125 576
4	Sidra	40 271	370 318	12 662	48 679	471 930
5	Lipsk	16 490	10 115	0	4 009	30 613
6	Nowy Lipsk	64 037	27 240	0	9 163	100 440
7	Ostrowie	48 017	5 057	0	2 863	55 938
	Razem	275 161	735 069	12 662	147 182	1 170 073

Całkowity koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania wszystkich obiektów melioracyjnych, znajdujących się na obszarze projektu Górnej Biebrzy do potrzeb ochrony siedlisk z uwzględnieniem gospodarki rolnej został w Programach funkcjonalno-użytkowych oszacowany na ok. 1,17 mln euro. W projekcie wykonaliśmy budowle w obszarach: Kamienna Nowa i Szuszałewo, których łączny koszt wyniósł 389 947 euro, przy wykonaniu prac jedynie w części obszaru. Ponadto odtworzenie urządzeń melioracyjnych będzie nakładało obowiązki. Niezbędne będzie zobligowanie do aktywnego działania rolniczych spółek wodnych oraz przywrócenie opłat na rzecz tych jednostek. Warunkiem niezbędnym do wprowadzenia w życie koncepcji zawartych w programach funkcjonalno-użytkowych jest pełna akceptacja społeczna zawartych zamierzeń.

Poprzez realizację piętrzeń na projektowanych budowlach wzrosłoby uwodnienie terenu, wydłużyłby się czas trwania wiosennych zalewów i wysokich stanów wody, przy jednoczesnej możliwości sprawnego odprowadzenia wody w okresie sianokosów. Podczas niżówek byłoby

możliwe stabilizowanie zwierciadła wody w dolinie poprzez ograniczenie odpływu na zastawkach i progach (Tabela 8).

Tabela 8. Średnie zmiany retencji glebowej uzyskane w wyniku wzrostu poziomu wód podziemnych na poszczególnych obszarach

Lp.	Obszar	Średni wzrost stanu wody w obszarze oddziaływania rowu na obszarze występowania gleb hydrogenicznych [m]	Powierzchnia gleb hydrogenicznych objętych poprawą uwilgotnienia [ha]	Objętość retencji glebowej uzyskana w wyniku wprowadzenia piętrzenia wody [m ³ /rok]
1	Chilmony (Sidra)	0,10	43,3	34 640
2	Jastrzębna (Ostrowie II)	0,03	49,71	26 256
3	Kamienna	0,09	172,8	124 416
4	Lipsk	0,08	39,1	25 024
5	Nowy Lipsk	0,09	76,4	55 008
6	Ostrowie	0,04	58,3	18 656
7	Szuszalewo	0,07	190,1	106 456
Łącznie		0,07	689,4	390 456

Planowane piętrzenia w przeważającej części (91,9%; ok. 835 ha) oddziaływałyby na tereny będące własnością prywatną. W większości są to użytki zielone użytkowane kośnie. Jedynie 8,1% (ok. 74 ha) gruntów położonych w zasięgu oddziaływania piętrzeń na rowach melioracyjnych jest w użytkowaniu wieczystym BbPN, stanowi własność BbPN lub jest własnością Skarbu Państwa we władaniu BbPN (Rys. 8).

Przewiduje się, że piętrzenie wody na wybranych budowlach położonych w granicach opisywanych systemów melioracyjnych, ze względu na duży udział gruntów prywatnych położonych w zasięgu ich oddziaływania może powodować konflikty.

Skala negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych oraz potrzeby inwestycyjne przerosły nasze wcześniejsze szacunki. W kontekście informacji uzyskanych w ekspertyzie wodnej (działanie A5) naszą aktywność w działaniu C3: likwidacja rowów odwadniających, skierowaliśmy na obiekty melioracyjne, na których występują siedliska przyrodnicze N2000 a funkcjonowanie tych obiektów może pogłębiać istniejące zaburzenia stosunków wodnych. Są to obiekty: Ostrowie, Lipsk, Nowy Lipsk, Kamienna i część obiektu Szuszalewo.

Realizacja dalszych działań renaturyzacyjnych na obszarach rokujących największe szanse powodzenia jest jednym z priorytetów, które mogą przyczynić się do polepszenia stanu siedlisk hydrogenicznych i gatunków z nimi związanych, a także zwiększenia naturalnej retencji torfowisk. Analizując możliwości retencyjne obszaru projektu, działania służące poprawie warunków wodnych mogłyby doprowadzić do zwiększenia jego średniej objętości retencyjnej o ok. 13,3 mln m³ wody. W skali zlewni Biebrzy działanie to jest potencjalnie wielokrotnie bardziej wydajne, niż budowa sztucznych zbiorników (łącznie ok 1 mln m³), będąca główną inicjatywą realizowanych w Polsce, przez wojewódzkie zarządy melioracji wodnej, a od 2018 roku przez Państwowe Gospodarstwa Wodne Wody Polskie (PGW WP), programów dotyczących retencji wodnej (wojewódzkie programy małej retencji). Działania renaturyzacyjne nie wpisują się w politykę Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich dotyczących wsparcia w zakresie nawadniania (Poddziałanie 4.1.3 Modernizacja gospodarstw rolnych – w obszarze nawadniania w gospodarstwie), które obejmują refundacje m.in. kosztów wykonania nowych nawodnień, zakupu urządzeń wykorzystywanych do nawadniania w gospodarstwie, budowy lub zakupu elementów infrastruktury technicznej niezbędnych do nawadniania. Szansą na otrzymanie dopłat dla użytkowników terenów nadrzecznych i mokradłowych mogłoby być wprowadzenie pakietu retencyjnego do Programu rolno-środowiskowo-klimatycznego, który zmierzałby do zatrzymania wody lub ograniczenia jej odpływu ze zlewni. W zaproponowanym pakiecie (Grygoruk M., 2016; Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym) przyjęto założenie, że wartość wody

retencjonowanej w zbiornikach retencyjnych budowanych do celów rolniczych (w tym w ramach programu „Mała Retencja”) odzwierciedla rynkową cenę retencji. Do rozważenia w powyższej dotacji byłoby przyznawanie dopłat w zależności od sytuacji hydrologicznej.

Kwestie związane ze zwiększaniem naturalnej retencji, w tym działań mających na celu odtwarzanie meandrów oraz mokradeł mają być przedmiotem *Krajowego programu renaturyzacji wód powierzchniowych*, który obecnie jest na etapie przygotowywania przez PGW WP (planowane zakończenie prac: I kwartał 2020 r.). Zgodnie z art. 184 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne (Dz. U. z 2018 r. poz. 2268, z późn. zm.) trwają także prace nad utworzeniem planu przeciwdziałania skutkom suszy dla obszaru kraju (planowane zakończenie: 2020 r.). Dokumentem strategicznym, obejmującym wcześniej wymienione programy oraz kompleksowo omawiającym możliwości i kierunki działań w zakresie rozwoju retencji wodnej jest opracowywany *Program przeciwdziałania niedoborowi wody (PPNW)*, który ma być przyjęty uchwałą Rady Ministrów w IV kwartale 2020 / I kwartale 2021 r.

Założenia programu PPNW mają wypełniać m.in. zobowiązania Konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życia ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r. (Dz.U. z 1978 r. poz. 24, z późn. zm.) (Konwencja Ramsarska) i Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, sporządzonej we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. poz. 98) (EKK) i być ukierunkowane na „uwzględnienie roli mokradeł w retencjonowaniu wód oraz uwzględnienie krajobrazowej roli różnych form retencji wód”. Wdrażanie PPNW planowane jest z udziałem źródeł finansowania takich jak: fundusze europejskie perspektywy finansowej 2021-2027, pożyczki lub kredyty udzielone przez międzynarodowe instytucje finansowe: Bank Światowy, Bank Rozwoju Rady Europy, Europejski Bank Inwestycyjny, budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, budżet innych jednostek państwowych (PGW WP, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe), NFOŚiGW i WFOŚiGW, partnerstwo publiczno-prywatne.

Istnieje obawa, że w praktyce, pomimo słusznych założeń program PPNW nie zapewni środków finansowych na zwiększenie naturalnej retencji i wykonanie działań renaturyzacyjnych obszaru. Przewidziane w nim zadania na szczeblu regionalnym i lokalnym prawdopodobnie oparte będą w większości na realizacji przedsięwzięć związanych z małą retencją (w tym wzrost pojemności obiektów małej retencji) i działaniach edukacyjno-informacyjnych w zakresie zwiększenia świadomości społecznej dotyczącej potrzeb retencjonowania i oszczędzania wody. W związku z powyższym niezbędne będą starania o dofinansowanie z zewnętrznych źródeł oraz przystępowanie do kolejnych projektów, w tym Life. Innym, dodatkowym problemem jest skomplikowana struktura własności. Bez pozyskania strategicznych gruntów na cele ochrony przyrody i porozumień z właścicielami prywatnych nieruchomości nie będzie realnej możliwości wprowadzenia jakichkolwiek działań.

6.3. Evaluation of Project Implementation

Główny cel realizacji projektu LIFE11 NAT/PL/422: przywrócenie i utrzymanie mozaiki przestrzennej ekosystemów naturalnych i półnaturalnych, warunkujących wysoką różnorodność biologiczną w krajobrazie Górnej Biebrzy oraz implementujące go cele pośrednie zostały osiągnięte. Wdrażanie kilku działań wymagało więcej czasu i modyfikacji ilościowych i jakościowych względem pierwotnych założeń. Zdaniem beneficjenta mimo, że w niektórych działaniach (C2, C4, C6, C7) osiągnięto rezultat mniejszy od zakładanego, to jest on maksymalnie wysoki względem niezależnych od beneficjenta i niemożliwych do przewidzenia na etapie wnioskowania o projekt trudności i problemów jakie pojawiły się podczas ich wdrażania.

Jednym z istotniejszych elementów projektu był wykup gruntów prywatnych, a następnie przeprowadzenie na nich zabiegów ochronnych. W trakcie realizacji projektu okazało się, że nie zawsze zakupione grunty wymagają natychmiastowego podjęcia działań. Ponadto, dla utrzymania mozaiki siedlisk ważne jest też pozostawienie pewnych powierzchni do naturalnych procesów i *continuum* przemian sukcesyjnych, które będą prowadzić do potencjalnej klasyfikacji

siedliska *91D0. Każda zakupiona działka jest cenna z punktu widzenia przyrodniczego, tym bardziej, że niewiele ponad 10% obszaru stanowią grunty własności Skarbu Państwa. Wykupowanie poszczególnych działek łączy je w większe kompleksy, co umożliwiło wprowadzenie działań ochrony czynnej na większych arealach, również na gruntach będących już w dysponowaniu BbPN. Wciąż znaczny brak poparcia dla działań ochronnych i renaturyzacyjnych wśród lokalnych społeczności uniemożliwiający ich realizację jest minimalizowany, gdy stają się własnością parku. Zarówno wykupy, w ramach możliwości finansowych parku i dostępnych źródeł zewnętrznych, jak i rozpoczęte działania będą kontynuowane w długiej perspektywie czasu.

Przedłużenie projektu o 15 miesięcy do 30.03.2019 r. z oryginalnie zaplanowanego 30.12.2017 r. pozwoliło na zrealizowanie kluczowych działań ochronnych (wycinanie zakrzaczeń i koszenie torfowisk, budowa przetamowań na rowach, objęcie ochroną lasów bagiennych na gruntach prywatnych) oraz wypracowanie porozumienia i strategii zarządzania obszarem, a także na kontynuację monitoringu zachodzących zmian i rozbudowę infrastruktury turystycznej.

Większość rezultatów projektu jest widoczna po jego wdrożeniu, a korzyści przyrodnicze są już zauważalne i notowane przez monitoring przyrodniczy. Długofalowymi wskaźnikami realizacji celów projektu będą: stabilizacja poziomu zwierciadła wód gruntowych oraz zmniejszenie ekspansji roślinności krzewiastej i drzewiastej na torfowiskach umożliwiające zachowanie cennych siedlisk i gatunków oraz rozwój społeczno-gospodarczy spójny z ochroną przyrody. W tym kontekście oceniamy, że projekt cechuje się dość wysoką efektywnością.

Skuteczność rozpowszechniania wyników projektu była w ocenie beneficjenta wysoka zarówno lokalnie, jak i w skali ogólnopolskiej. Stosowano różne metody rozpowszechniania informacji o projekcie, m.in. za pomocą strony internetowej, folderów informacyjnych i warsztatowych, emisji filmu w tv lokalnej i ogólnokrajowej. Jednak najskuteczniejszą wydaje się być bezpośredni kontakt z interesariuszami projektu i osobami zainteresowanymi ochroną przyrody i siedlisk mokradłowych. Założone materiały promocyjne zostały wyprodukowane w najwyższej jakości i dużej efektywności kosztowej.

Porównanie celów projektu i osiągniętych rezultatów przedstawia tabela poniżej:

Action	Forseen in the revised proposal	Achived	Evaluation
A1. Zakup samochodu terenowego do realizacji działań projektu	samochód terenowy 4x4 z przyczepką towarową i jego ubezpieczenie (1)	zakupiono samochód terenowy marki Suzuki, model Grand Vitara 2.4 Elegance z przyczepką dwuosiową marki Niewiadów (1) wykupiono ubezpieczenie samochodu i przyczepki w latach 2013-2019 (7)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Zakupiony samochód usprawniał realizację pozostałych działań projektu. W szczególności przy prowadzeniu monitoringu technicznego i przyrodniczego (działanie D1, D2), wykupie gruntów (działanie B1) oraz przy realizacji bezpośrednich zabiegów ochronnych (działanie C2), likwidacji rowów odwadniających (działanie C3), zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych (działania C6 i C7), a także w działaniach związanych z promocją, edukacją i kampanią informacyjną projektu (działania z grupy E). Ułatwiał dotarcie do trudno dostępnych miejsc i sprawne przemieszczanie się po obszarze projektu.
A2. Dostawa sprzętu i utworzenie biebrzańskiego geoportalu	- urządzenia serwerowe i zainstalowany system serwerowy (1), - biebrzański geoportal - dane przestrzenne dostępne on-line przez Internet (1), - notebooki z oprogramowaniem (2), - przeszkolenie z zakresu administrowania i użytkowania geoportalu (1)	- zainstalowany serwer wraz z systemem operacyjnym (1), - Geoportal 2D, 3D, aplikacja mobilna, zainstalowane i uruchomione na dostarczonym serwerze, dostępne on-line (1), - zakupione notebooki z oprogramowaniem (2), - przeszkolenie admiratora systemu (1) - szkolenie przedstawicieli samorządów lokalnych z zakresu możliwości wykorzystania danych przestrzennych (5)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Dostępny publicznie geoportal.biebrza.org.pl działa od grudnia 2013 r. i jest zainstalowany w siedzibie Biebrzańskiego PN na zakupionym serwerze w ramach tego działania. Biebrzański geoportal prezentuje dane przestrzenne zgromadzone przez BbPN m.in. rezultaty działania A3, A4, A5, a także dane udostępniane przez inne instytucje.
A3. utworzenie bazy danych środowiskowych na poziomie "0"	baza danych dla obszaru projektu stan "0" (1)	utworzona baza danych dla obszaru projektu stan "0" (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Zasilenie geoportalu danymi dysponowanymi przez BbPN i utworzenie odrębnej bazy danych obszaru Górnej Biebrzy określonej stanem „0”. Utworzona platforma umożliwia dostęp i wymianę informacji między BbPN a użytkownikami poprzez osiągnięcie rezultatu działania A2.
A4. wykonanie Numerycznego	umieszczony w bazie danych projektu	baza danych zasilona w Numeryczny Model	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wykonany Numeryczny Model Terenu, Numeryczny Model Pokrycia Terenu, Model

Modelu Terenu i Numerycznego Modelu	Numeryczny Model Terenu i Numeryczny Model Pokrycia Terenu (1)	Terenu i Numeryczny Model Pokrycia Terenu (1)	Koron Drzew, zobrazowania hiperspektralne i termalne dla obszaru projektu tj. ok. 17 400 hektarów wraz z ortofotomapą wygenerowaną na podstawie powstałych modeli numerycznych a także opisowe operaty siedlisk ekosystemów leśnych i nieleśnych. Pozyskane dane i analizy umieszczone na serwerze zakupionym w działaniu A2 oraz geoportalu oraz wykorzystywane w działaniach projektu: A5, A2, C2, C3, C6, C7, B1, m.in. do stworzenia modelu wód podziemnych, wykorzystanego m.in. do analiz hydrologicznych obszaru projektu (działania A5, C3).
A5. ustalenie warunków gospodarowania wodą	dane hydrometeorologiczne (1), ekspertyza warunki gospodarowania wodą dorzecza Górnej Biebrzy (1)	na podstawie pozyskanych danych została opracowana ekspertyza: „Zasady ochrony ilości i jakości zasobów wodnych na obszarze zlewni Górnej Biebrzy w kontekście potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznych” (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Ekspertyza wodna sporządzona przez zespół specjalistów na podstawie badań i analiz własnych oraz wyników działania A4 oraz danych pochodzących z projektu PZO OSO Ostoja Biebrzańska PLB200006 i SOO Dolina Biebrzy PLH200008. W skład opracowana wchodzi łącznie 20 operatów analiz. Uzyskanych dane i informacje umożliwiły m.in. ocenę potrzeb wodnych siedlisk hydrogenicznych, aktualnych warunków dla funkcjonowania siedlisk przyrodniczych i gatunków flory, bilansu jakościowego wód powierzchniowych, stworzenie modelu przepływu wód podziemnych oraz aktualizację stanu sieci melioracyjnej. Roczne opóźnienie wynikało z opóźnienia prac nad PZO (finansowany w ramach innego projektu), którego wyniki zobowiązaliśmy się udostępnić wykonawcy ekspertyzy. Brak tych materiałów uniemożliwiał dokonania syntezy ekspertyzy. Dokumentacja ta została udostępniona wykonawcy dopiero 02.02.2015 r. Za obustronnym porozumieniem, został ustalony nowy termin zakończenia prac, dotrzymany przez wykonawcę. Wyniki ekspertyzy wykorzystano w kolejnych działaniach zmierzających do poprawy bądź próby zachowania siedlisk przyrodniczych w co najmniej nie pogorszonej formie.
A6. wykonanie dokumentacji dla działań technicznych	kosztorysy remontu dróg operacyjnych i brodów (3+2), dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę kładek turystycznych (2), dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę wieży widokowej (5), dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę wiat turystycznych (6),	kosztorysy remontu dróg operacyjnych i brodów (5) dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniem na budowę: kładek turystycznych (3), wież widokowych (5), wiat turystycznych (6) dokumentacja techniczna: zadaszeń turystycznych z ławkami (12)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Na podstawie sporządzonych dokumentacji wraz z niezbędnymi pozwoleniami zrealizowano działania C1 i C5. Działanie rozszerzono o wykonanie projektu wykonawczego wraz z kosztorysem i przedmiarem robót dla zadaszeń turystycznych, których budowę zaplanowano w działaniu C5, a nie uwzględniono we wniosku, nie wpłynęło to na przekroczenie zaplanowanego budżetu. Prace nad dokumentacją pokazały bardzo niedogodne do budowy warunki geotechniczne dla jednej ze z lokalizacji kładek turystycznych. Koszt realizacji przedsięwzięcia w tym miejscu byłby niewspółmiernie wysoki do osiągniętych celów, dlatego podjęto decyzję o zmianie lokalizacji i przygotowaniu dodatkowej dokumentacji. Zmiana nie wpłynęła na przedłużenie zaplanowanego terminu realizacji i nie zwiększyła znacząco kosztów. Zrezygnowano ze sporządzania dokumentacji technicznej na likwidację rowów odwadniających w ramach tego działania. Działanie C3, którego podstawą miała być

	dokumentacja techniczna wraz z pozwoleniami, decyzjami na likwidację rowów odwadniających (1)		dokumentacja, wdrożone zostało na podstawie programów funkcjonalno-użytkowych sporządzonych dla obiektów melioracyjnych w działaniu A5 w systemie realizacji „zaprojektuj i wybuduj”. W związku z uzyskaniem zgody KE na rozszerzenie zakresu działania C1, działanie A6 zostało wznowione w celu wykonania dokumentacji wykonawczej i kosztorysowej remontu kolejnych dwóch odcinków dróg technologicznych.
B1. wykup gruntów	wykup gruntów na potrzeby ochrony siedlisk i biotopów ptaków (380 + 250 ha), wykup gruntów na potrzeby dróg operacyjnych (1 ha), 20-letnia dzierżawa gruntów prywatnych (120 ha)	na potrzeby ochrony siedlisk i biotopów ptaków wykupiono (664,5 ha) i wydzierżawiono na okres 20 lat (89,5 ha) gruntów prywatnych	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Łącznie pozyskano 754 ha gruntów cennych i ważnych przyrodniczo położonych w obszarze Natura 2000. Wykonano działania ochronne: zabiegi usuwania zakrzaczeń i koszenie runi (działanie C2) na pow. 177 ha, prace renaturyzacyjne mające na celu stabilizację poziomu wód gruntowych (działanie C3) na pow. 48,4 ha, bierna ochrona siedliska priorytetowego *91D0 na pow. 120 ha oraz leśnych terenów przyległych. Powierzchnia gruntów w dolinie Górnej Biebrzy zarządzanych przez Biebrzański PN zwiększyła się do ok. 10,7%. Obszar projektu charakteryzuje się podziałem ewidencyjnym na długie i wąskie działki, powodujące rozdrobnienie płatów siedlisk. Na jednej działce często występują różne powiązane ze sobą siedliska. Ważna dla utrzymania całego ekosystemu jest również ochrona obszarów położonych skrajnie oraz tych które otaczają siedliska N2000, gdyż umożliwiają one ciągłość naturalnych przemian. Dopiero scalenie większych kompleksów daje możliwość wprowadzenia zabiegów ochrony czynnej. Według danych pochodzących z projektowanego PZO dla Doliny Biebrzy łączna powierzchnia siedlisk Natura2000 na obszarze projektu Górna Biebrza wynosi 1 431,31 ha. Działania ochronne na łącznej powierzchni 305 ha przeprowadzone zostały wyłącznie na obszarach siedlisk Natura2000 (kod: 7140, 7230, *91D0) oraz na 40 ha miejsc bytowania i lęgów ptaków wodno-błotnych ważnych dla Wspólnoty Europejskiej. Biorąc pod uwagę specyfikę obszaru i problemy z jakimi zmierzono się realizując działania ochrony czynnej, mimo że nie wykonane na 100% wykupionych gruntów, to ich realizację na 21% powierzchni pokrytych siedliskiem Natura2000 należy uznać za sukces projektu. Pozyskanie prawa do dysponowania gruntami gwarantuje zachowanie tych terenów na wyłączne potrzeby związane z ochroną przyrody i jednocześnie umożliwia kontynuowanie działań ochronnych w przyszłości według potrzeb ekosystemów. Długoterminowa dzierżawa gruntów nie spotkała się z dużym zainteresowaniem prywatnych właścicieli, dlatego za zgodą KE, wykupom gruntów nadany został wyższy priorytet nad dzierżawami (pismo ENV. E3 MM/AMC/sp ARES (2015) 591646 z dn. 12.02.2015r.). Średnia cena wykupowanych gruntów wynosiła 2969 euro/1 ha i była niższa od zakładanej o 856 euro/1ha. Dzięki wygenerowanym oszczędnościom możliwe było

			zwiększenie wykupów o 250 ha, na co KE wyraziła zgodę pismem ENV-E-3 AK/LM/xx 2348578 z dn. 20.05.2017 r.
C1. naprawa dróg operacyjnych i brodów	naprawa dróg dojazdowych do powierzchni zabiegów ochronnych (4030 mb) + dodatkowe odcinki dróg (1670 mb)	naprawione drogi dojazdowe do powierzchni zabiegów ochronnych (5700 mb)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wyremontowane odcinki dróg w zaplanowanym zakresie okazały się niewystarczające, po roztopach okazało się, że w innych miejscach pojawiły się zastoiska wód i drogi nie mogły być użytkowane. Konieczny był remont na dodatkowych odcinkach aby uzyskać funkcjonalność na całej długości dróg. Spowodowało to wyższe koszty niż przewidziany budżet działania. Brakujące środki pokryto z oszczędności wygenerowanych w kategorii kosztów External assistance, nie była to zmiana znaczna i nie wymagała zgody KE. Wdrażanie działania C2 ujawniło kolejne obszary, na których nie można przeprowadzić zabiegów ochrony czynnej z powodu braku dróg dojazdowych. Dlatego za zgodą KE (pismo ENV-E-3 AK/LM/xx 2348578 z dn. 20.05.2016r.) wznowiliśmy działanie na odcinkach dróg w dwóch dodatkowych lokalizacjach. Zwiększenie kosztów kategorii na realizację działania powodowała zmianę znaczną i wymagała osobnej zgody KE (Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017r.). Wyremontowane odcinki dróg umożliwiły dojazd do trudnodostępnych miejsc realizacji zabiegów ochrony czynnej w działaniu C2, są ogólnodostępne i będą użytkowane po zakończeniu projektu zarówno przez pracowników BbPN, osoby wykonujące prace na zlecenie BbPN i osoby prywatne realizujące programy rolno-środowiskowo-klimatyczne oraz turystów korzystających z infrastruktury w Kropiwnie.
C2. odtworzenie ekosystemów nieleśnych	łąki bagienne oczyszczone z drzew i zarośli (300 ha), zakupiony sprzęt: do wycinania zakrzaczeń (18), urządzenia do koszenia bagiennych łąk (5) z płaskodennymi platformami do wywozu pokosu (5)	zakupiono: sprzęt do wycinania zakrzaczeń (18), urządzenia do koszenia bagiennych łąk (5), płaskodenne platformy do wywozu pokosu (5) zabiegi ochrony czynnej wykonano na łącznej powierzchni (204,99 ha), w tym: odkrzaczono 163,09 ha i wykoszono 185,86 ha, dodatkowo na 47,8 ha gruntów zakupionych w projekcie zabiegi zostały wykonane przez dzierżawców	Zadanie zrealizowane w niepełnym zakresie. Wyniki badań przeprowadzonych w ramach prac nad projektem PZO SOO Dolina Biebrzy PLH20008 (przygotowywanego przez BbPN w ramach innego projektu), pokazały odmienny aktualny stan zachowania i powierzchni siedlisk przyrodniczych niż w danych źródłowych do projektu (m.in. z SDF). Łączna wielkość zachowanych siedlisk Natura2000 zajmuje 24% powierzchni z podawanych wielkości źródłowych. Łączna powierzchnia siedlisk (kod: 7140, 7230, 6410), na których planowano realizację zabiegów ochronnych wynosi 869,04 ha, a nie 4 491 ha. Mimo, że nie osiągnięto zaplanowanego zakresu, to należy zwrócić uwagę, że zabiegi ochronne zrealizowano na 23,6% (204,99 ha) całkowitej powierzchni ekosystemów nieleśnych (869,04 ha) obszaru projektu, przy oryginalnym planie wykonania zabiegów na 9,6% (460 ha) siedlisk (4 491 ha). Brak możliwości bezpośredniego dojazdu do miejsc prowadzenia zabiegów ochronnych, brak zimowych mrozów, trudności w zagospodarowaniu biomasy, stawki rynkowe za wykonanie usługi nieadekwatne do pracochłonności i uciążliwości pracy znacznie utrudniały znalezienie wykonawców zabiegów, co okazało się największym problemem przy wdrażaniu działania. Aktywne poszukiwania wykonawców nie przyniosły większych efektów.

			W świetle problemów na jakie napotkaliśmy przy realizacji działania zwróciliśmy się do KE (Wniosek o przedłużenie projektu z dn. 30.09.2017 r.) o zmniejszenie wielkości powierzchni jaka ma zostać objęta zabiegami z 460 ha do 300 ha, zgodę otrzymaliśmy (Aneks nr 2 do umowy o udzieleniu dotacji na projekt LIFE11 NAT/PL422 z dn. 22.12.2017r.). Pomimo nie wykonania działania w 100%, to zdaniem beneficjenta zrealizowane zostało w największym możliwym zakresie, przy wykorzystaniu budżetu dla działania w 26%.
C3. likwidacja rowów odwadniających	wykonanie obiektów hydrotechnicznych na obiekcie melioracyjnym Kamienna-Kropiwno (15)	wykonanie obiektów hydrotechnicznych na obiekcie melioracyjnym Kamienna-Kropiwno (15)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Z powodu niedoszacowania wielkości siedlisk przyrodniczych (opisane w <i>Evaluation</i> dla działania C2) , w powiązaniu z danymi uzyskanymi w działaniach A4 (NMT) i A5 (ekspertyza wodna), koncepcja renaturyzacyjna działania C3 wymagała całkowicie innego spojrzenia na problem przesuszenia siedlisk oraz zmiany zakresu i lokalizacji potrzebnych interwencji. Skala negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych przerosła nasze wcześniejsze szacunki. Całkowity koszt nakładów inwestycyjnych dostosowania wszystkich 7 obiektów melioracyjnych do potrzeb ochrony siedlisk został oszacowany na ok. 1,17 mln euro dla, gdy w projekcie na całe działanie zaplanowaliśmy 101 400 euro. Tak duże niedoszacowanie budżetu wynika z faktu, że wiedza posiadana w trakcie pisania wniosku wskazywała, iż wystarczające będą punktowe przetamowania rowów z piętrzeniem trwałym wykonanych z faszyny, kamienia i drewna. Programy funkcjonalno-użytkowe sporządzone w ramach działania A5, wskazały jednak na konieczność zastosowania rozwiązań kosztowniejszych, takich jak budowle o piętrzeniu ruchomym (zastawki, przepusty z piętrzeniem). Realizacja dalszych działań renaturyzacyjnych na obszarach rokujących największe szanse powodzenia jest jednym z priorytetów, które mogą przyczynić się do polepszenia stanu siedlisk hydrogeniczných i gatunków z nimi związanych, a także zwiększenia naturalnej retencji torfowisk. Działanie powinno być kontynuowane i będzie wymagało pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania. Aneks z dn. 22.12.2017 r. KE wyraziła zgodę na zmianę rozwiązań ze 105 obiektów/przetamowań o stałej koronie piętrzenia na rowach odwadniających na wykonanie obiektów 15 hydrotechnicznych na obiekcie melioracyjnym Kamienna-Kropiwno oraz przesunięciu niezbędnych środków finansowych w ramach oszczędności wygenerowanych w innych kategoriach.
C4. ustalenie partycypacyjnego modelu zarządzania ochroną obszaru	porozumienie o współpracy (Partnerstwo) (1), zarejestrowany podmiot prawny odpowiedzialny za utrzymanie	porozumienie o współpracy (Partnerstwo) (1), dokument strategii zarządzania ochroną obszaru (1)	Zadanie zrealizowane w niepełnym zakresie. Wypracowany model współpracy, który zakłada współdziałanie trzech podmiotów: Biebrzańskiego PN, samorządów gmin Lipsk i Dąbrowa Białostocka, potwierdzony i zdefiniowany w zawartym porozumieniu Federacja Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy (FIB). Opracowana strategia zarządzaniem obszaru ukierunkowana na jego rozwój w zgodzie z przyrodą pn. „Społecznie odpowiedzialne terytorium: Górna Biebrza

	ekosystemów nieleśnych odtworzonych w tym projekcie (1), dokument strategii zarządzania ochroną obszaru (1)		- w poszukiwaniu spójności ochrony przyrody z lokalną ekonomią. Plan działań na lata 2019-2029", mająca na celu identyfikację i wskazanie głównych kierunków działań, które mogą stać się podstawą wzrostu konkurencyjności terytorium. Podczas realizacji działania napotkaliśmy na poważne trudności (szczegółowo opisane w rozdziale 6.1 Technical progress, per task), które spowodowały opóźnienie w jego terminowym wdrożeniu. Przyjęta metodyka budowania partnerstwa jako oddolnej inicjatywy, w rzeczywistości tej społeczności okazała się nieskuteczna. Doświadczaliśmy raczej oczekiwania na konkretną propozycję niż gotowość do wypracowania propozycji wspólnie. W związku z tym musieliśmy zmienić podejście, zdecydowaliśmy się wypracować propozycję przez zespół projektu wspólnie z moderatorem, a następnie przeprowadzić konsultacje społeczne. Zmiana sposobu nie wpłynęła na zmianę planowanego efektu działania w postaci wypracowanej formy współpracy ani zaplanowanego kosztu tego działania, jednak nie było możliwe utworzenie podmiotu zarządzającego obszarem przed końcem projektu. Dlatego zapewnienie utrzymania ekosystemów nieleśnych i przeprowadzanie zabiegów ochrony czynnej, będzie zapewnione przez nakład pracy własnej Biebrzańskiego PN. Co już zostało zainicjowane przystąpieniem do programu rolno-środowiskowo-klimatycznego na lata 2019-2024. Nadal będziemy poszukiwać nowych partnerów i możliwości dla rozwoju obszaru oraz wdrażać opisane postawione cele i zadania. W ich rezultacie oczekujemy ożywienia gospodarczego regionu w wyniku wypromowania atrakcyjnego produktu turystycznego, przy zachowaniu wypracowanych w projekcie rezultatów przyrodniczych.
C5. budowa małej infrastruktury turystycznej	wybudowane wieże widokowe (5), wybudowane wiaty turystyczne (6), wybudowane zadaszenia turystyczne z ławkami (12), wykonana kładki turystyczne (2215 mb). budowa kładki turystycznej (2900 mb) łączącej powstałe już odcinki oraz budowa przeprawy pływającej przez rzekę (1)	wybudowana infrastruktura turystyczna: wieże widokowe (5), wiaty turystyczne (6), zadaszenia turystyczne z ławkami (12), kładki turystyczne (2215 mb). budowa kładki turystycznej (2390 mb) łączącej powstałe odcinki z przeprawą pływającą przez rzekę (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Dzięki wybudowanej infrastrukturze korzystanie z walorów przyrodniczych obszaru jest możliwe bez wywierania na nie negatywnego wpływu, korzystanie z atrakcji zostało skanalizowane a swobodna penetracja turystyczna ograniczona. Realizacja zadania już trakcie jego trwania przyniosła widoczne efekty. Infrastruktura, w szczególności kładki turystyczne wraz przeprawą przez Biebrzę stały się znaczącą atrakcją regionu. Oprócz oczywistej rekreacji umożliwiają spełniając ważną rolę w edukacji przyrodniczej. Dodatkowym atutem jest wzrost akceptacji społecznej dla działań powiązanych z ochroną przyrody, jaki wykazało badanie ewaluacji projektu w zadaniu D3. W szczególności działań, które integrują ochronę przyrody z rozwojem lokalnego sektora gospodarki turystycznej. Za wcześniej by móc ocenić czy nasze działania przyczyniły się do poprawy bytu ekonomicznego mieszkańców, jednak można się tego spodziewać w związku ze znaczącym wzrostem ruchu turystycznego. W związku z koniecznością wydłużenia czasu realizacji projektu, zawnioskowaliśmy również o wznowienie działania C5 w zakresie rozbudowy powstałych w 2015r. kładek w kierunku rzeki i połączenia ich pomostem pływającym, zgodę KE uzyskaliśmy (Aneks nr 2 z dn. 22.12.2017 r.).

C6. zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych	uproszczone plany urządzania lasów na powierzchni (1200 ha), zweryfikowane informacje dotyczące aktualnego przeznaczenia gruntów na powierzchni (1200 ha)	zweryfikowana i uregulowana ewidencja gruntów (512 ha), uproszczone plany urządzania lasów na gruntach prywatnych (512 ha), powierzchnia lasów w ewidencji gruntów zwiększyła się o (178 ha), zaktualizowane lasy objęte systemem kontroli i nadzoru zgodnie z Ustawą o lasach	Zadanie zrealizowane w niepełnym zakresie. Została zapewniona administracyjna ochrona leśnych gruntów prywatnych o pow. 512 ha, na których siedlisko *91D0 zajmuje powierzchnię 114,29 ha. Wyniki badań przeprowadzonych w ramach prac nad projektem PZO Dolina Biebrzy, pokazały odmienny aktualny stan zachowania i powierzchni siedlisk przyrodniczych niż w danych źródłowych do projektu (m.in. z SDF). Łączna wielkość siedlisk Natura2000 zajmuje 24% powierzchni z podawanych wielkości źródłowych. Powierzchnia siedliska *91D0 wynosi 557,95 ha, a nie 1 271 ha. Założenia projektu zakładały wykonanie aktualizacji gruntów i UPUL na gruntach będących siedliskiem *91D0. W świetle informacji o ponad połowie mniejszej powierzchni *91D0 w obszarze projektu, za najwłaściwsze podejście uznaliśmy ich sporządzenie dla całości gruntów pokrytych lasami. Zwróciliśmy o opinię w tej sprawie do Rady Naukowej parku. Otrzymana ekspertyza również zalecała takie podejście: „Na stan ochrony tego siedliska przyrodniczego, a w szczególności zachowania korzystnego stanu ochrony lub osiągnięcia właściwego stanu ochrony, wpływają ekosystemy sąsiadujące, także te które obecnie są w inicjalnych fazach rozwojowych. Nie bez znaczenia jest <i>continuum</i> przemian sukcesyjnych, które będą prowadzić do potencjalnej klasyfikacji użytków leśnych do typu 91D0.”. Na obszarze Starostwa Sokólskiego: aktualizacja ewidencji gruntów została przeprowadzona z urzędu na gruntach leśnych całego powiatu na 403,5 ha. Natomiast na obszarze Starostwa Augustowskiego do aktualizacji gruntów musieliśmy nakłonić właściciela gruntu, który występował do starostwa z wnioskiem o aktualizację, osiągnęliśmy taki efekt na 108,4 ha. Następnie UPUL bądź Aneksy do UPUL stworzono dla wszystkich zaktualizowanych gruntów. Aktualizacja gruntów leży w obowiązkach i interesie starostw, dlatego przekonani byliśmy, że propozycja jej przeprowadzenia spotka się z akceptacją starostów. Jednak niechęci do współpracy ze strony starostwa augustowskiego nie udało się nam przełamać mimo ponawianych prób przez cały okres realizacji projektu. Właściciele lasów bagiennych w większości także prezentowali postawę niechętną do działania. Wolą móc użytkować swój las na swoich zasadach, a tak jest gdy w ewidencji pozostaje zapis iż jest to łąka lub nieużytek. Ponadto zgodnie z Ustawą o lasach, grunt pokryty lasem w wieku ponad 40 lat objęty jest opodatkowaniem, co często zniechęca właścicieli do regulowania stanu faktycznego. W świetle napotkanych problemów przy wdrażaniu działania uregulowana ewidencja i UPUL sporządzone dla obszarów leśnych o pow. 512 ha, na których *91D0 zajmuje pow. 114,29 ha należy uznać za zadowalający efekt.
C7. kompensacja ograniczeń gospodarczych	10-letnie dobrowolne umowy z właścicielami lasów na siedliskach	10-letnie dobrowolne umowy z właścicielami lasów na siedliskach	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Przez kolejne 10 lat na obszarze objętym kompensacją zostanie całkowicie zatrzymane gospodarcze wykorzystanie lasów na siedliskach borów i lasów bagiennych.

na siedlisku *91D0 na gruntach prywatnych	borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) ograniczające pozyskanie drewna o 6000 mp drewna	borów i lasów bagiennych (kod: *91D0) całkowicie ograniczające pozyskanie drewna	Rekompensaty za całkowite ograniczenie użytkowania gospodarczego na siedlisku *91D0 wypłacono 17 właścicielom 20 działek o łącznej pow. 108,4 ha, na których siedlisko bory i lasy bagienne zajmuje 98,4 ha. Brak interwencji człowieka w siedlisko pozwoli na jego zachowanie w co najmniej nie pogorszonym stanie. Dzięki podjętym krokom (działanie C6) i w dużej mierze nowatorskiemu podejściu, na przestrzeni kolejnych lat możliwe będzie prowadzenie obserwacji życia i zmian zachodzących w ekosystemach leśnych nieeksploatowanych przez człowieka. Polepszanie warunków siedliska powinno mieć też pozytywny wpływ na gatunki w nim występujące.
D1. monitoring techniczny projektu	zamontowane w terenie rejestratory: stanów wód (39), ciśnienia atmosferycznego (1), zamontowana stacja hydrometeorologiczna(1), zakupione: przenośne wielofunkcyjne urządzenie do pomiaru parametrów chemicznych wód (1), tablet do obsługi prac polowych (1), raporty z analizy zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych: roczne (4), końcowy (1), raporty parametrów chemicznych: roczne (4), końcowy (1)	zamontowane w terenie rejestratory: stanów wód (42), ciśnienia atmosferycznego (1), zamontowana stacja hydrometeorologiczna(1), zakupione: przenośne wielofunkcyjne urządzenie do pomiaru parametrów chemicznych wód (1), tablet do obsługi prac polowych (1), raporty z analizy zmian stanów wód oraz warunków meteorologicznych: roczne (5), końcowy (1), raporty parametrów chemicznych: roczne (5), końcowy (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Właściwy stan mokradeł jest uzależniony od obfitego i stałego napływu wód gruntowych ze zlewni, toteż istotnym elementem monitoringu ilości i jakości wód powierzchniowych i podziemnych było zbadanie wielkości zasilania podziemnego różnych części doliny w zmiennych warunkach hydro-meteorologicznych. Przeprowadzone obserwacje i analizy pozwoliły wskazać odcinki o dużym i stałym zasilaniu, a co za tym idzie o dużym potencjale renaturyzacyjnym i takie, gdzie napływ wody z wysoczyzny może być zbyt mały w stosunku do potrzeb siedliska. Oceniono także, w stosunku do wymogów siedliskowych, jakość wód podziemnych. Dzięki zgromadzonym danym i ich kontynuacji, w przyszłości będzie możliwe skoncentrowanie wysiłków renaturyzacyjnych w przestrzeni rokującej największą szansę na powodzenie.
D2. monitoring przyrodniczy projektu	lornetki do obserwacji przyrody (2), odbiornik GPS + oprogramowanie (2), optyka wymienna do fotografii przyrodniczej (2), raporty cząstkowe dla 6 monitorowanych gatunków ptaków (30), sumaryczny raport	zakupiono: lornetki do obserwacji przyrody (2), odbiorniki GPS z oprogramowaniem (2), optykę wymienną do fotografii przyrodniczej - (2), powstały raporty: dla 6 monitorowanych gatunków ptaków -	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Zostały udokumentowane procesy zachodzące w obrębie obszaru projektu odniesione do danych liczbowych monitorowanych gatunków flory i fauny. Dokonana ocena monitorowanych gatunków w lokalizacji projektu. Monitoringi wykonywano zgodnie z metodyką przyjętą w Państwowym Monitoringu Środowiska i opublikowaną w stosownych przewodnikach metodycznych (lipiennik Loesela, skalnica torfowiskowa, żuraw, cietrzew, wodniczka, derkacz), metodyką Międzynarodowego Spisu Bocian Białego oraz metodyką Państwowego monitoringu ptaków drapieżnych i Krajowym programem ochrony orlika krzykliwego. Dzięki temu

	końcowy monitoringu ptaków (1), raporty częściowe dla 2 monitorowanych gatunków roślin (6), sumaryczny raport końcowy monitoringu roślin (1)	częstkowe (36) i końcowy (1), dla 2 monitorowanych gatunków roślin – częściowe (6), końcowy (1)	możliwe jest standaryzowanie danych i ich użycie w innych bazach monitoringu państwowego (PMS). Podsumowania monitoringów zawarto w raportach okresowych i w syntetyzujących je raportach końcowych ptaków i roślin, które są dostępne na stronie www projektu.
D3. ocena wpływu społeczno-gospodarczego	przygotowana ankieta, przeprowadzonych (500) ankiet, raport końcowy oceny wpływu społeczno-gospodarczego (1)	przygotowana ankieta, przeprowadzonych (500) ankiet, raport końcowy oceny wpływu społeczno-gospodarczego (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wyniki przeprowadzonego badania ewaluacyjnego ukazują zmiany jakie zaszły w postrzeganiu przez mieszkańców obszaru ochrony przyrody i samego projektu oraz jaki wpływ mają zrealizowane działania na sytuację społeczno-ekonomiczną społeczności lokalnej. Zauważalne są pewne trendy w zmianie świadomości ekologicznej lokalnej społeczności, szczególnie w miejscach, gdzie prowadzone praktyczne działania ochroniarskie. Według raportu zmienia się klimat społeczny w otoczeniu projektu na korzyść działań podejmowanych na rzecz ochrony przyrody. W kolejnych pomiarach ankietowani w coraz mniejszym stopniu uznawali, że ochrona przyrody jest barierą dla lokalnego rozwoju. Prezentowali również dość wysoką świadomość dotyczącą realiów ochrony przyrody, a projekt wzmocnił te postawy. Wyniki badań i ich analiza przedstawiono w raporcie „Ocena wpływu społeczno-gospodarczego działań projektu” i jest są dostępne na stronie www projektu. Zdobyta wiedza była wykorzystywana przy realizacji innych działań
E1. folder informacyjny o projekcie	opracowana zawartość merytoryczna, wydruk (15 000) folderów informacyjnych w 3 wersjach językowych: 9 tys. – w języku polskim, po 3 tys. w języku angielskim i niemieckim.	opracowana zawartość merytoryczna, wydruk (15 000) folderów informacyjnych w 3 wersjach językowych: 9 tys. – w języku polskim, po 3 tys. w języku angielskim i niemieckim.	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Opracowany i wydany w trzech językach (PL, E, D) folder przedstawia uwarunkowania przyrodnicze, potrzeby ochrony i główne cele projektu. Był stałym elementem kampanii informacyjnej, rozdawany podczas spotkań z mieszkańcami, warsztatów, wyjazdów, konferencji i innych wydarzeń. Dostępny jest również w lokalnych punktach IT oraz biurze projektu (Terenowym Ośrodku Edukacyjnym Trzyczeczki).
E2. kampania informacyjna	spotkania z mieszkańcami obszaru projektu (30), wykonane przenośne tablice promocyjne (3), roll-up o wymiarach 100x200cm, wykonane ścianki łamane	spotkania z mieszkańcami obszaru projektu (30), wykonane przenośne tablice promocyjne (3), roll-up o wymiarach 100x200cm, wykonane ścianki łamane o	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Działania projektu w dużej mierze opierały się na współpracy z lokalnymi mieszkańcami. Dla lepszego kontaktu, wprowadzenia w tematykę ochrony bagien oraz wypracowania pozytywnego odbioru planowanych i realizowanych działań przeprowadzono 30 spotkań grupowych, w których wzięło udział ponad 700 osób. Miały one także na celu promocję i przekazanie informacji o projekcie. Szereg spotkań indywidualnych skupiał się wokół określonej grupy odbiorców - właścicieli gruntów położonych na obszarach,

	o wymiarach 240 x 180 cm (3)	wymiarach 240 x 180 cm (3)	gdzie zamierzano rozpocząć działania związane z czynną ochroną mokradeł. W trakcie spotkań rozdawane były materiały promocyjne projektu wytworzone w działaniach E3 i E1, a wykorzystywane w trakcie spotkań tablice promocyjne, roll-upy i ścianki łamane wzmacniały i uatrakcyjniły przekaz informacji o projekcie.
E3. gadżety promocyjne	kalendarz (250 szt. x 5 lat), koszulki T-shirt z nadrukiem (1 000) torby z nadrukiem (1 000), kubki z nadrukiem (1 000), zestaw: zeszyt i długopis (1 000)	kalendarz (250 szt. x 5 lat), koszulki T-shirt z nadrukiem (1 000) torby z nadrukiem (1 000), kubki z nadrukiem (1 000), zestaw: zeszyt i długopis (1 000)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Materiały promocyjne cieszyły się dużym zainteresowaniem potencjalnych odbiorców, uatrakcyjniły spotkania i wydarzenia organizowane w ramach kampanii informacyjnej oraz ułatwiały realizację zaplanowanych w projekcie działań. Propagowanie projektu i obszaru Górnej Biebrzy i kojarzenie podejmowanych działań z projektem osiągnięto dzięki ich szerokiemu rozdystrybuowaniu.
E4. strona internetowa projektu	projekt techniczny strony internetowej wraz ze streszczeniami w językach angielskim i niemieckim, wykupiony hosting i domena strony (1)	projekt techniczny strony internetowej wraz ze streszczeniami w językach angielskim i niemieckim, wykupiony hosting i domena strony (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Strona internetowa www.gorna.biebrza.pl stanowi podstawę promocji projektu oraz dostarcza informacje szerokiemu gronu odbiorców o działaniach i celach projektu, a także osiągniętych rezultatach. Udostępniono do pobrania dane i raporty z przeprowadzonych monitoringów i badań ewaluacyjnych, a także aktualne i archiwalne dane pogodowe pochodzące stacji meteorologicznej z obszaru projektu (działanie D1).
E5. tablice informacyjne o projekcie	ustawionych w terenie (13) kompletów po 2 szt. każdy tablic	ustawionych w terenie (13) kompletów po 2 szt. każd tablic	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Przy powstałej infrastrukturze turystycznej (działanie C5) oraz w centralnych miejscach miejscowości gminnych obszaru projektu posadowiono 13 kompletów tablic informacyjnych o projekcie z poglądową mapą obszaru. Dzięki temu możliwe jest dotarcie z informacją do szerokiego grona społeczności, utrwalenie wizerunku projektu w terenie oraz kojarzenie zrealizowanych działań widocznych w terenie z projektem.
E6. konferencja kończąca projekt	zorganizowana konferencja dla ok. 80 osób (1)	zorganizowana konferencja dla 89 osób (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Konferencja podsumowująca projekt zorganizowana jako element obchodów 25-lecia istnienia Biebrzańskiego PN było okazją do zaprezentowania wyników projektu szerokiemu gronu odbiorców (środowiska naukowe, władze lokalne, ośrodki decyzyjne, organizacje pozarządowe, itd.) oraz przedstawieniem w terenie wybranych efektów realizacji projektu. Stała się także platformą wymiany opinii, doświadczeń i dobrych praktyk pomiędzy osobami zajmującymi się badaniem i ochroną terenów mokradłowych.
E7. warsztat "Las - nie tylko drzewa"	jednodniowe warsztaty dla 100 osób (4), folder "Las nie tylko drzewa" (1 000)	jednodniowe warsztaty dla 178 osób (4), folder "Las nie tylko drzewa" (1 000)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach lasów bagiennych oraz wzrost akceptacji dla ograniczonej i zrównoważonej gospodarki leśnej zapewniającej ład czasowy i przestrzenny oraz trwałość bagiennych ekosystemów leśnych (wprowadzenie do działań C6 i C7). Udostępniona wiedza o ekosystemach leśnych, w szczególności o funkcjonowaniu i ochronie lasów bagiennych w postaci atrakcyjnego wizualnie folderu.

E8. warsztat - "Bagna - nie tylko łąki"	jednodniowe warsztaty dla 100 osób (4) , folder "Bagna nie tylko łąki" (1 000)	jednodniowe warsztaty dla 132 osób (4), folder "Bagna nie tylko łąki" (1 000)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wzrost świadomości o lokalnych, często unikatowych walorach łąk występujących na siedliskach bagiennych oraz demonstrowanie dobrych praktyk w zakresie gospodarowania na łąkach na siedliskach bagiennych. Budowanie platformy współpracy z rolnikami gospodarującymi na obszarze projektu wymaga kontynuacji. Atrakcyjny wizualnie folder ułatwia przekaz istotnych informacji.
E9. warsztat "Woda dla Natury" czyli jak mądrze gospodarować wodą na torfowiskach	jednodniowe warsztaty dla 50 osób (5), folder informacyjny (1 000)	jednodniowe warsztaty dla 163 osób (5), folder informacyjny (1 000)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Podniesienie wiedzy nt. funkcjonowania i zarządzania zasobami wodnymi w ujęciu potrzeb i ochrony siedlisk mokradłowych. Wypracowanie dobrej praktyki zarządzania zasobami wodnymi na siedliskach mokradłowych oraz wzrost akceptacji dla bezpośrednich działań w projekcie związanych z gospodarką wodną: C1, C3 wśród społeczności lokalnej osiągnięto niestety w niewielkim stopniu. Edukacja mieszkańców wymaga kontynuacji. Atrakcyjny wizualnie folder ułatwia przekaz istotnych informacji.
E10. raport "laika"	opracowana zawartość merytoryczna raportu, wydruk Raportu „laika” (1 000)	opracowana zawartość merytoryczna raportu, wydruk Raportu „laika” (1 000)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Wydany w końcowym etapie realizacji projektu Raport dla laika (PL, E) syntetyzuje w przystępny sposób wyniki projektu i umożliwia dotarcie do szerokiego grona odbiorców, również poprzez stronę internetową, na której umieszczono wersje elektroniczne. Wysoka jakość wydania i estetyczna oprawa graficzna zachęca do zapoznania się z treścią i stanowi świetną formę promocji projektu i samego obszaru Górna Biebrza.
E11. film o projekcie	film o projekcie (1) wydany na DVD (4 000) w 3 wersjach językowych	film o projekcie (1) wydany na DVD (4 000) w 3 wersjach językowych	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Film promujący obszar Górnej Biebrzy ukazuje atrakcyjne i unikalne wartości przyrodnicze, kulturowe, działania projektu. Część przyrodnicza zaprezentowana została w sposób bardzo ekspresyjny, a specjalnie stworzona ścieżka dźwiękowa podnosi walory estetyczne filmu. Film kilkakrotnie ukazał się w telewizji publicznej i regionalnej, prezentowany był podczas spotkań informacyjnych i promujących Projekt, a jego kopie DVD rozdawane są w celach promocyjnych obszaru Górnej Biebrzy i jej walorów.
F1. zarządzanie projektem przez Biebrzański Park Narodowy	system zarządzania projektem (1)	system zarządzania projektem (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. System zarządzania z jasno określonym zakresem obowiązków każdego z członków zespołu, co ułatwiało zarządzanie.
F2. współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami	6 dniowy wyjazd krajowy dla 25 osób, 6 dniowy wyjazd zagraniczny dla 4 osób,	3 dniowe 2 wyjazdy krajowe dla 19 osób każdy, 4 dniowy wyjazd zagraniczny dla 5 osób,	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Nabyta wiedza i jej implementacja na obszar projektu. Zintegrowanie środowiska lokalnych władz samorządowych i lokalnych liderów społecznych wokół celów projektu. Wzrost akceptacji działań w ramach projektu na obszarze Górnej Biebrzy.
F3. After LIFE conservation	dokument planu zarządzania "After LIFE	dokument planu zarządzania "After LIFE	Zadanie zostało w pełni zrealizowane. Przygotowany After Life Conservation Plan zawiera dalszy program działań, które

plan	conservation plan” opublikowany na stronie www projektu (1)	conservation plan” opublikowany na stronie www projektu (1)	zagwarantują wzmocnienie osiągniętych rezultatów i ich kontynuację po zakończeniu projektu. Dokument został opublikowany na stronie internetowej projektu.
F4. audyt zewnętrzny	raport finansowy (1)	raport finansowy (1)	Zadanie zostało w pełni zrealizowane.

6.4. Analysis of benefits

1. Environmental benefits

a. Direct/quantitative environmental benefits

Dzięki zrealizowany w projekcie Górna Biebrza działaniom osiągnęliśmy bezpośredni wpływ na poprawę najcenniejszych nieleśnych siedlisk w Dolinie Biebrzy: wymienionych w Zał. I Dyrektywy Siedliskowej zasadowych torfowisk przepływowych o charakterze mechowisk i młak (kod: 7230) oraz mozaiki torfowisk przejściowych z zaroślami brzozy niskiej *Betulo-Salicetum repentis* i mszaru *Sphagnetalia magellanici* (kod: 7140). Przeprowadzone zabiegi ochrony czynnej odniosły zamierzony skutek, ekspansja niepożądanych drzew i krzewów w obrębie mechowisk została ograniczona, co ma bezpośredni pozytywny wpływ na stanowiska występowania cennych, często rzadkich i zagrożonych wyginięciem roślin, w szczególności wymienionych w Zał. II Dyrektywy Siedliskowej: lipiennika Loesela (kod: *1903) i skalnicy torfowiskowej (*1528). Polepszając stan siedliska osiągamy korzystne warunki do bytowania nie tylko dla wielu gatunków roślin, ale także zwierząt wymagających kośnego użytkowanych łąk. W sposób bezpośredni korzyść odniosły gatunki ptaków preferujące otwarte ekosystemy bagienne oraz gatunki dwuśrodowiskowe: wodniczka (kod *A294), derkacz (kod: *A122), żuraw (kod: A127), orlik krzykliwy (kod: A089), bocian biały (kod: A031), cietrzew (kod: A122) których występowanie było monitorowane w projekcie.

Tabela 9. Rezultaty wykonanych zabiegów ochronnych poprawiających funkcjonowanie zbiorowisk roślinnych i gatunków ptaków.

	Kod siedliska Natura2000 / kod gatunku ptaków Natura2000				
Rodzaj zabiegu ochronnego	7230	7140	*A294 w ostojach wodniczki (w tym na siedliskach 7230 i 7140)	inne ptaki wodno-błotne (A154, A089, A127, A198, A122) poza stanowiskami *A294	*A294 poza siedliskami N2000
odkraczanie	107,92 ha	15,32 ha	118,79 ha	-	40,84 ha
koszenie	104,04 ha	8,39 ha	142,76 ha	20,15 ha	45,84 ha

Bezpośredni wpływ możliwy do zaobserwowania w dłuższej perspektywie czasu przyniosły prace reneturyzacyjne. Dzięki powstałym przetamowaniom na rowach, których funkcja odwadniająca została zatrzymana, co zdecydowanie przyczyni się do stabilizacji wód gruntowych w zasięgu ich oddziaływania, a tym samym będzie miało korzystny wpływ na siedliska i gatunki mokradłowe.

Objęcie ochroną lasów bagiennych (kod: *91D0) na gruntach prywatnych i wstrzymanie gospodarczego użytkowania, pozwoli na rozwój inicjalnych postaci tego zbiorowiska oraz gatunków zwierząt wymagających do przeżycia dojrzałych drzewostanów, których funkcjonowanie w lasach gospodarczych często jest możliwe.

Realizowane w projekcie działania ochronne są zgodne z celami:

- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 Nr 92 poz. 880 z późniejszymi zmianami) oraz krajowych aktów prawa związanych z ochroną przyrody,
- planu ochrony Biebrzańskiego Parku Narodowego,
- zobowiązań wynikających z Dyrektywy Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. i Dyrektywy Rady 2009/147/WE z 30 listopada 2009,
- Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej - dokument został podpisany przez Prezesa Rady Ministrów i oczekuje na publikację w Monitorze Polskim. "Polityka ekologiczna państwa 2030" jest najważniejszą

strategią w obszarze środowiska i gospodarki wodnej. Dokument stanowi podstawę do inwestowania środków europejskich z perspektywy finansowej na lata 2021–2027.

e) Siódmego ogólnego unijnego programu działań w zakresie środowiska naturalnego do 2020 r.,

f) Strategii ochrony obszarów wodno-błotnych w Polsce wraz z planem działań na lata 2006-2013 zatwierdzona przez Ministra Środowiska w dniu 10 października 2006 r., wynikająca z postanowień Konwencji Ramsarskiej

b. Qualitative environmental benefits

Najważniejszym czynnikiem warunkującym rozwój i zachowanie w dobrej kondycji siedlisk przyrodniczych związanych z terenami mokradłowymi są odpowiednie, szczególne dla danego typu warunki wodne. Ich poprawa, stabilizacja, a tym samym polepszenie funkcjonowania siedlisk i gatunków wymaga szeregu działań. Na podstawie pozyskanych w pierwszych latach danych, pochodzących m.in. z Numerycznego Modelu Terenu, ekspertyzy wodnej oceniono potrzeby renaturyzacyjne obszaru. Są one niebotycznie większe niż wskazywała wiedza i rozpoznanie terenu przed projektem. W projekcie osiągnęliśmy możliwe na ten moment maksymalne rezultaty, mimo że potrzeby są nadal ogromne. Dopiero wykup kluczowych położonych w obrębie obiektów melioracyjnych działek daje możliwość przetamowania rowów do nich przyległych.

Stabilizacja wód jest celem nadrzędnym w ochronie siedlisk i gatunków, kluczowe z racji ich położenia działki, są z tego punktu widzenia bezcenne. Oferowane w projekcie stawki rynkowe za wykup działek prywatnych, często nie były atrakcyjne dla ich właścicieli, korzystniejsza była możliwość ich użytkowania. Bardzo prawdopodobne jest, że zmiany w przepisach prawnych dopuszczające zastosowanie cen wyższych niż rynkowe przy wykupie gruntów z przeznaczeniem na cele ochrony przyrody, umożliwiłyby pozyskanie działek, których właściciele odmówili sprzedaży w projekcie. Stosowanie przepisów wyłączenia nieruchomości powinny być stosowane tylko w wyjątkowych okolicznościach. Utrzymanie wzajemnych dobrych relacji ze społecznością lokalną jest priorytetowe, ponieważ to mieszkańcy obszaru bardzo często wykonują prace i działania ochronne bądź są one uzależnione od ich zgody. Dlatego potrzeby przyrodnicze powinny być harmonijnie łączone z potrzebami społecznymi, czemu nie służy stosowanie instrumentów prawnych takich jak wyłączenie.

W projekcie Górna Biebrza przeprowadzona została szczegółowa analiza uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych i technicznych, rozpoznano zasięg negatywnego oddziaływania istniejących obiektów melioracyjnych oraz obszary, na których występują jeszcze siedliska przyrodnicze, a funkcje tych obiektów mogą pogłębiać istniejące zaburzenia stosunków wodnych. Kolejny krok – podjęcie działań na gruncie jest konieczne i wymagać będzie znacznych nakładów finansowych, przekraczających możliwości budżetowe parku narodowego. Dlatego wskazany jest poszukiwanie zewnętrznych źródeł finansowania i dotacji grantowych, w tym aplikowania o kolejne projekty LIFE.

2. Economic benefits

Działania projektu nie przewidywały tworzenia nowych miejsc pracy, a przepisy Prawa zamówień publicznych uniemożliwiały ograniczenia zlecania prac tylko do przedsiębiorstw lokalnych. Mimo to, większość prac w utrzymaniu ekosystemów nieleśnych, aktualizacji ewidencji gruntów, utworzenia uproszczonych planów urządzania lasu, remontu dróg, budowy infrastruktury turystycznej i hydrotechnicznej, nadzorowania tych inwestycji oraz usług związanych z kampanią informacyjno-promocyjną wykonały firmy i osoby z obszaru

projektu i regionu. Ponadto dwie osoby zatrudnione do realizacji projektu są mieszkańcami obszaru Górna Biebrza.

Rozwój regionalny do jakiego przyczyniła się realizacja projektu należy upatrywać w sektorze turystyki lokalnej. Powstała w projekcie infrastruktura turystyczna wzbogaciła region w atrakcyjne miejsca do aktywnego wypoczynku i przyciąga turystów z całego kraju. Zauważalny wzrost ruchu turystycznego jest bodźcem dla tworzenia się punktów oferujących usługi gastronomiczne, noclegowe i inne powiązane z turystyką aktywną. Za wcześnie by móc to ocenić, jednak można się spodziewać, że nasze działania przyczynią się do poprawy bytu ekonomicznego mieszkańców.

3. Social benefits

Działania projektu były poddane badaniu ewaluacyjnemu wykonanemu w latach 2013-2017. Wnioski płynące z opracowania wskazują, że zmienia się klimat społeczny w otoczeniu projektu na korzyść działań podejmowanych na rzecz ochrony przyrody. W kolejnych pomiarach ankietowani w coraz mniejszym stopniu uznawali, że ochrona przyrody jest barierą dla lokalnego rozwoju. Działania projektu uzyskały stosunkowo dużą społeczną akceptację, 77% jest zdania, że podobne działania powinny być realizowane na tym terenie w przyszłości. Jednak mimo pozytywnego odbioru w ogólnej skali można spodziewać się trudności w podtrzymaniu efektów projektu po jego zakończeniu. Do tej pory nie udało się ustanowić partycypacyjnego modelu zarządzania obszarem a wśród lokalnych społeczności nie ma myślenia w kategorii dobra wspólnego – ludzie oczekują, że wszystkim zajmie się ktoś z zewnątrz. W dalszym ciągu postawa większości jest bierna i dominuje oczekiwanie, że podtrzymanie efektów projektu należy wyłącznie do instytucji Biebrzańskiego PN.

4. Replicability, demonstration, transferability, cooperation

W celu osiągnięcia głównych założeń postawionych w projekcie Górna Biebrza zrealizowano szereg zróżnicowanych działań, które wymagały wypracowania różnych ścieżek wdrażania. Zastosowanie tych samych metod w obrębie podobnych zadań nie zawsze było możliwe, bądź nie przynosiło oczekiwanych rezultatów. Konieczne było wprowadzanie modyfikacji i wypracowywanie nowych sposobów osiągnięcia celu, przez co wiele zdobytych doświadczeń może być replikowane na inne projekty.

Ochrona czynna ekosystemów nieleśnych wymagała indywidualnego podejścia w zakresie podejmowanych działań uzależnionych od położenia czy panujących w jego obrębie warunków hydrologicznych. W obliczu niechęci do podjęcia współpracy z projektem jednego ze starostw powiatowych, zastosowaliśmy dość nowatorskie podejście przy aktualizacji gruntów podejmując się oddolnego działania i negocjacji z właścicielami działek prywatnych z siedliskiem *91D0.

Nabyte doświadczenia w organizacji przedsięwzięcia i strategii podejścia do realizacji tego typu projektu mają duże możliwości powtórzenia i przeniesienia na inne projekty. Zdobytą wiedzę i wzorcami dzieliliśmy się już na etapie realizacji projektu, m.in. w obszarze projektowania i budowy infrastruktury turystycznej i hydrotechnicznej na obszarach mokradłowych oraz wypracowywaniu w specyficznym otoczeniu społecznym sposobów negocjacji przy wykupach gruntów oraz doświadczeniem technicznym w ogólnym wdrażaniu projektu.

5. Best Practice lessons

Działania projektu są oparte o wcześniejsze doświadczenia, w tym z realizacji projektów Life w Biebrzańskim PN.

Prowadząc wykupy gruntów prywatnych kierowaliśmy się znanymi i sprawdzonymi w innych projektach realizowanych w parkach narodowych metodami opierającymi się na negocjacjach wstępnych z właścicielami nieruchomości będącej w naszym zainteresowaniu, dotyczących ceny, a następnie sporządzaniu operatów szacunkowych przez niezależnego rzeczoznawcę. Przy szacowaniu ceny wykupu działek podobnych stosowaliśmy metodę porównania stawek kilku gruntów o podobnych cechach i położeniu.

6. Innovation and demonstration value

Projekt Górna Biebrza nie przewidywał w swoich działaniach technologii i modeli testujących innowacyjne rozwiązania.

7. Financial part

7.1. Summary of Costs Incurred

Koszty poniesione w ramach projektu wyniosły łącznie 4 214 974,55 euro, tj. 87,49 % założonego budżetu planu projektu.

PROJECT COSTS INCURRED			
Cost category	Budget according to the grant agreement in €	Costs incurred within the project duration €	%
Personnel	457 240,00	466 491,26	102,02
Travel	28 318,00	25 522,99	90,13
External assistance	1 277 290,00	996 947,34	78,05
Durable goods - Infrastructure	719 025,00	790 208,48	109,90
Durable goods - Equipment	219 363,00	215 402,63	98,19
Durables goods - Prototypes	-	-	-
Land/rights purchase/lease	1 893 035,00	1 515 052,42	80,03
Consumable material	39 200,00	25 548,14	65,17
Other direct costs	6 500,00	3 170,89	48,78
Overheads	177 580,00	176 630,42	99,47
TOTAL	4 817 551,00	4 214 974,55	87,49

W większości kategorii kosztów poniesiono mniejsze wydatki niż zakładał budżet projektu. W przypadku dwóch kategorii poniesiono wydatki wyższe:

- 1) Koszty osobowe zarządzania projektem (kategoria Personnel) zostały wydatkowane w kwocie o 9 251,26 € wyższej od zaplanowanej kwoty budżetu (tj. o 2,02%), budżet 457 240 € wydatkowano 466 491,26 €.
- 2) Wydatki w kategorii kosztów infrastruktury (Durable goods – Infrastructure) zostały wydatkowane w kwocie o 71 183,48 € wyższej od zaplanowanej kwoty budżetu (tj. o 9,9%), budżet 719 025 € wydatkowano 790 208,48 €.

W obu kategoriach zwiększenie wydatków nie przekroczyło 10% i zgodnie z zapisami Artykułu 15.2 Postanowień Wspólnych nie są to zmiany znaczne i nie wymagają osobnej zgody Komisji Europejskiej.

Zatwierdzanie kosztów Projektu

Koszty były zatwierdzane przez Kierownika Projektu pod względem merytorycznym, pod względem formalno-rachunkowym przez księgowego projektu. Dokumenty księgowe były

opisywane przez merytorycznie odpowiedzialnego koordynatora i zatwierdzane przez kierownika. Przybijana pieczęć miała wyraźnie widoczny numer Projektu, źródło finansowania (Komisja Europejska/NFOŚiGW/BbPN), kwotę do sfinansowania, numer zadania i kategorię budżetową.

Karty czasu pracy były przygotowywane w wersji elektronicznej i wypełniane codziennie przez pracowników projektu. Kontrola wypełniania kart pracy odbywała się regularnie przez przełożonych. Po zakończeniu danego miesiąca były drukowane i zatwierdzane przez Kierownika Projektu lub dyrektora BbPN (w przypadku kart kierownika).

Jasne odniesienie do Projektu znajdujące się na fakturach zostało zapewnione poprzez stawiania trwałych pieczętek z numerem Projektu, opisujących dany koszt z tyłu każdej faktury.

7.2. Accounting system

Biebrzański PN prowadzi księgi rachunkowe na podstawie obowiązującego prawa - przepisów Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości¹ (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 351). Wydatki poniesione w związku z realizacją projektu są odpowiednio oznaczone i podlegają wyodrębnieniu w ewidencji księgowej. Sprawozdania sporządzane są na podstawie przepisów obowiązujących państwową osobę prawną - Biebrzański Park Narodowy.

7.3. Partnership arrangements

Beneficjent koordynujący jest jedynym beneficjentem projektu.

7.4. Certificate on the financial statement

Nazwa jednostki dokonującej audytu:

Zespołem Biegłych Rewidentów „SPEC” Spółka z o.o. w Suwałkach, ul. Sejneńska 51

Raport z wykonanego audytu Projektu stanowi załącznik nr 8.2.1.

7.5. Financial review by actions

W tabeli poniżej zostały przedstawione wydatki środków finansowych na poszczególne działania projektu. Całkowity koszt realizacji projektu wyniósł 4 219 473,88 euro. W większości działań powstały oszczędności, które umożliwiły przesunięcie środków na realizację niedoszacowanych bądź dodatkowych zadań w wydłużonym czasie realizacji projektu. W dwóch kategoriach kosztów przekroczyliśmy zaplanowaną kwotę: w kategorii Personnel o 2,02% oraz w kategorii Infrastructure o 9,90%. W myśl Art. 15.2 Postanowień Wspólnych nie są to zmiany istotne dlatego nie wymagały osobnej zgody KE na przesunięcie środków.

Action number and name	Foreseen costs	Final cost	Remaining
Action A1: zakup samochodu terenowego do realizacji działań projektu	43 400	36 048,34	7 351,66
Action A2: Dostawa sprzętu i utworzenie biebrzańskiego geoportalu	98 760	71 448,83	27 311,17
Action A3: utworzenie bazy danych środowiskowych na poziomie "0"	0		0,00

Action A4: wykonanie Numerycznego Pokrycia terenu i Numerycznego Modelu Pokrycia Terenu	203 000	200 822,94	2 177,06
Action A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą	123 970	116 312,25	7 657,75
Action A6: wykonanie dokumentacji dla działań technicznych	90 644	46 644,53	43 999,47
Action B1: wykup gruntów	1 916 287	1 448 576,24	467 710,76
Action C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów	53 004	170 553,94	-117 549,94
Action C2: odtworzenie ekosystemów nieleśnych	656 895	235 004,10	421 890,90
Action C3: likwidacja rowów odwadniających	101 400	439 773,30	-338 373,30
Action C4: ustalenie partycypacyjnego modelu zarządzania ochroną obszaru	29 630	7 986,63	21 643,37
Action C5: budowa małej infrastruktury turystycznej	285 729	403 367,72	-117 638,72
Action C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych	50 750	28 307,34	22 442,66
Action C7: kompensacja ograniczeń gospodarczych na siedlisku *91D0 na gruntach prywatnych	192 700	79 550,43	113 149,57
Action D1: monitoring techniczny projektu	78 318	90 840,80	-12 522,80
Action D2: monitoring przyrodniczy projektu	52 440	44 787,57	7 652,43
Action D3: ocena wpływu społeczno-gospodarczego	12 500	11 760,82	739,18
Action E1: folder informacyjny o projekcie	4 620	995,54	3 624,46
Action E2: kampania informacyjna	6 080	5 464,73	615,27
Action E3: gadżety promocyjne	14 550	11 313,74	3 236,26
Action E4: strona internetowa projektu	2 800	1 135,38	1 664,62
Action E5: tablice informacyjne o projekcie	14 874	10 160,03	4 713,97
Action E6: konferencja kończąca projekt	5 910	5 583,80	326,20
Action E7: warsztat "Las - nie tylko drzewa"	1 700	1 302,35	397,65
Action E8: warsztat - "Bagna - nie tylko łąki"	2 060	1 813,25	246,75
Action E9: warsztat "Woda dla Natury" czyli jak mądrze gospodarować wodą na torfowiskach	740	404,68	335,32
Action E10: raport laika	3 240	2 333,91	906,09
Action E11: film o projekcie	65 000	60 580,61	4 419,39
Action F1: zarządzanie projektem przez Biebrzański Park Narodowy	502 540	489 702,92	12 837,08
Action F2: współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami	16 430	8 895,97	7 534,03

Action F3: after LIFE conservation plan	0		0,00
Action F4: audyt zewnętrzny	10 000	6 871,44	3 128,56
Koszty ogólne	177 580	176 630,42	949,58
TOTAL	4 817 551	4 214 974,55	602 576,45

7.6. Auditor Data

Biebrzański Park Narodowy wybrał w trybie konkursu ofert (ogłoszony 3.11.2015 r.) niezależnego audytora Projektu: Zespół Biegłych Rewidentów „SPEC” Spółka z o.o. w Suwałkach ul. Sejneńska 51 16-400 Suwałki nr KRS: 0000193889, REGON: 790013290. Umowę z Wykonawcą podpisaliśmy 16 listopada 2015 r. Audyt końcowy projektu odbył się w dniach 26-30.08.2019 r.

8. Annexes

Annexes added to this report

8.1. Deliverables

- 8.1.1. Raport laika
- 8.1.2. After Life Conservation Plan

8.2. Other

- 8.2.1. Raport z audytu
- 8.2.2. Strategia zarządzania obszarem: „Społecznie odpowiedzialne terytorium: Górna Biebrza – w poszukiwaniu spójności ochrony przyrody z lokalną ekonomią. Plan działań na lata 2019-2029”
- 8.2.3. Raport z monitoringu bociana białego 2018
- 8.2.4. Raport z monitoringu żurawia 2018
- 8.2.5. Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2018
- 8.2.6. Raport końcowy – wyniki monitoringu hydrologicznego prowadzonego w latach 2013-2018
- 8.2.7. Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2018
- 8.2.8. Protokół z trzeciego posiedzenia Komitetu Sterującego i jego rekomendacje
- 8.2.9. Mapa: Wykup i dzierżawa gruntów B.1
- 8.2.10. Mapa: Wykupy i dzierżawa gruntów B.1 na tle obszarów wskazanych do renaturyzacji
- 8.2.11. Mapa: Likwidacja rowów odwadniających C.3
- 8.2.12. Mapa: Odtworzenie ekosystemów nieleśnych C.2 / Naprawa dróg operacyjnych i brodów C.1
- 8.2.13. Mapa: Budowa małej infrastruktury turystycznej C.5
- 8.2.14. Pogląd na treść i wygląd tablic edukacyjnych przy kładce turystycznej (wersja elektroniczna)
- 8.2.15. Tabela: charakterystyka zakupionych i wydzierżawionych gruntów (wersja elektroniczna)
- 8.2.16. Tabela: przebieg postępowań i realizacja zabiegów ochronnych (wersja elektroniczna)
- 8.2.17. General progress & Problems encountered (Streszczenie raportu w j. angielskim)

8.3. Financial Annexes

- 8.3.1. Raport finansowy
- 8.3.2. Rozliczenie końcowe LIFE11 NAT/PL/422

- 8.3.3. Koszty osobowe wskazanych pracowników projektu, w odpowiedzi na pismo KE z dn. 20.05.2016 r.
- 8.3.4. Porównanie wynagrodzeń stałych pracowników z wkładem własnym
- 8.3.5. Dokumenty źródłowe odnoszące do zakupu gruntów zgłoszonych w ramach pozycji 159 Raportu finansowego, w odpowiedzi na pismo KE z dn. 20.05.2016 r.
- 8.3.6. Dokumentacja dotycząca postępowania przetargowego i udzielenia zamówienia w ramach Pomocy zewnętrznej, w odpowiedzi na pismo KE z dn. 20.05.2016 r.

Annexes added to previous reports:

Inception Report covering the project activities from 01/09/2012 to 30/05/2013

Reporting Date: 30/05/2013

- 7.5.1. Protokół z pierwszego posiedzenia Komitetu Sterującego
- 7.5.2. Plan realizacji Przedsięwzięcia
- 7.5.3. List intencyjny – deklaracja współpracy
- 7.5.4. Fotografie zakupionego sprzętu do monitoringu technicznego
- 7.5.5. Fotografie tablic promocyjnych roll-up
- 7.5.6. Fotografie ścianek łamanych
- 7.5.7. Fotografie gadżetów
- 7.5.8. Interpretacja indywidualna dotycząca VAT
- 7.5.9. Streszczenie raportu w jęz. angielskim

Progress Report no 1 covering the project activities from 01/06/2013 to 25/11/2014

Reporting Date: 25/11/2014

- 7.3.1. Raport z instalacji urządzeń do pomiaru stanów wód (wersja cyfrowa)
- 7.3.2. Mapa lokalizacji sieci monitoringu technicznego
- 7.3.3. Raport z monitoringu bociana 2013
- 7.3.4. Raport z monitoringu cietrzewia 2013
- 7.3.5. Raport z monitoringu żurawia 2013 (wersja cyfrowa)
- 7.3.6. Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2013
- 7.3.7. Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2013 (wersja cyfrowa)
- 7.3.8. Raport z monitoringu lipiennika Loesela i skalnicy torfowiskowej 2013 (wersja cyfrowa)
- 7.3.9. Raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych 2013 (wersja cyfrowa)
- 7.3.10. Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2013 (wersja cyfrowa)
- 7.3.11. Odpisy z ksiąg wieczystych zakupionych gruntów
- 7.3.12. Lista obecności uczestników warsztatu dot. geoportalu
- 7.3.13. Raporty NMT i NMPT ((wersja cyfrowa)
- 7.3.14. Mapka z lokalizacją działań C1_C2
- 7.3.15. Mapka z lokalizacją działań C5
- 7.3.16. Mapka z lokalizacją wykupionych gruntów
- 7.3.17. Scenariusz filmu o projekcie
- 7.3.18. Felieton o projekcie (DVD)
- 7.3.19. Listy obecności ze spotkań informacyjnych
- 7.3.20. Listy obecności z warsztatów „woda dla natury
- 7.3.21. Listy obecności z warsztatów „Las – nie tylko drzewa”
- 7.3.22. Prezentacje spotkań informacyjnych
- 7.3.23. Prezentacje warsztatów „Woda dla natury”
- 7.3.24. Prezentacje warsztatów „Las –nie tylko drzewa”
- 7.3.25. Vademecum Górnej Biebrzy (wersja cyfrowa)
- 7.3.26. Prezentacja analiza perspektyw rozwojowych gmin Górnej Biebrzy (wersja cyfrowa)

- 7.3.27. Rys.1 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.28. Rys.2 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.29. Rys.3 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.30. Rys. 4 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.31. Rys. 5 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.32. Rys. 6 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.33. Rys. 7 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.34. Rys.10 do rozdziału 5.3. Impact
- 7.3.35. Streszczenie raportu w jęz. angielskim

Mid-term Report covering the project activities from 01/09/2012 to 01/03/2016

Reporting Date 01/03/2016

7.1. Deliverables – folder “Bagna nie tylko łąki”.

7.3.1. Raport finansowy za okres 01.09.2012 r. – 31.01.2016 r.

7.3.2. Ekspertyza działania A5: ustalenie warunków gospodarowania wodą – wersja cyfrowa,

7.3.3. Mapa z lokalizacją gruntów zakupionych/wydzierżawionych do projektu,

7.3.4. Wykaz zakupionych gruntów z opisem siedliskowym i wyceną z operatów szacunkowych,

7.3.5. Mapa z lokalizacją działań C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów oraz C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych,

7.3.6. Mapa z lokalizacją działań C5: budowa małej infrastruktury turystycznej, D1: monitoring techniczny, E5: tablice informacyjne o projekcie,

7.3.7. Fotografie naprawionych odcinków dróg operacyjnych,

7.3.8. Fotografie z prowadzonych zabiegów ochrony ekosystemów nieleśnych,

7.3.9. Fotografie dostarczonych mikrociągników z platformami do wywozu biomasy,

7.3.10. Przykładowe fotografie wykonanej infrastruktury turystycznej,

7.3.11. Fotografie ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych z rolnikami,

7.3.12. Oświadczenia kierownika budowy o zakończeniu robót (inwestycje z pozwoleniem na budowę w działaniu C5),

7.3.13. Porozumienie ze Starostą Sokólskim dot. działania C6: zapewnienie ochrony siedlisk 91D0 na gruntach prywatnych,

7.3.14. Listy obecności z warsztatów partycypacyjnego modelu zarządzania,

7.3.15. Notatki i listy obecności spotkań informacyjno-konsultacyjnych dot. regulacji stosunków wodnych,

7.3.16. Listy obecności ze spotkań informacyjnych z ludnością,

7.3.17. Listy obecności z warsztatów „Bagna nie tylko łąki”,

7.3.18. Folder „Bagna nie tylko łąki”,

7.3.19. Prezentacja warsztatów „Bagna nie tylko łąki”,

7.3.20. Tablice informacyjne o projekcie – podgląd zawartości i fotografia tablicy w terenie,

7.3.21. I i II felieton o projekcie oraz film o projekcie "W trosce o bagna" – (DVD),

7.3.22. Raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych 2014 (wersja cyfrowa),

7.3.23. Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2014 (wersja cyfrowa),

7.3.24. Raport z monitoringu bociana 2014,

7.3.25. Raport z monitoringu bociana 2015,

7.3.26. Raport z monitoringu cietrzewia 2014,

7.3.27. Raport z monitoringu cietrzewia 2015,

7.3.28. Raport z monitoringu żurawia 2014,

7.3.29. Raport z monitoringu żurawia 2015,

7.3.30. Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2014,

7.3.31. Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2015,

7.3.32. Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2014,

- 7.3.33. Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2015,
- 7.3.34. Raport z monitoringu lipiennika Loesela i skalnicy torfowiskowej 2015 (wersja cyfrowa),
- 7.3.35. Kopie aktów notarialnych zakupu ziemi do Projektu (159 szt.),
- 7.3.36. Kopie operatów szacunkowych zakupu ziemi (38 szt.),
- 7.3.37. Zarządzenie MŚ z dnia 27.01.2015 r. w sprawie zadań ochronnych dla Biebrzańskiego PN;
- 7.3.38. Prezentacja z obozu badawczego (Praga 2016);
- 7.3.39. Komentarz do raportu finansowego za okres 01.09.2012 r. – 31.01.2016 r.
- 7.3.40. Streszczenie raportu w jęz. angielskim

Progress Report no 2 covering the project activities from 01/06/2013 to 31/08/2017
Reporting Date: 31/08/2017

- 7.1.1. Deliverables – Raport końcowy – ocena wpływu społeczno-gospodarczego
- 7.3.1. Mapa z lokalizacją gruntów zakupionych/wydzierżawionych do projektu,
- 7.3.2. Mapa z lokalizacją działań C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów, C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych oraz C3: likwidacja rowów odwadniających,
- 7.3.3. Mapa z lokalizacją działań: B1 wykup gruntów oraz C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych,
- 7.3.4. Mapa z lokalizacją działań: B1 wykup gruntów oraz C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych,
- 7.3.5. Mapa z lokalizacją obiektu melioracyjnego Kamienna-Kropwino,
- 7.3.6. Mapa lokalizacja sieci monitoringu technicznego,
- 7.3.7. Fotografie naprawionych odcinków dróg operacyjnych,
- 7.3.8. Fotografie z prowadzonych zabiegów ochrony ekosystemów nieleśnych,
- 7.3.9. Fotografie ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych z mieszkańcami,
- 7.3.10. Porozumienie ze Starostą Augustowskim dot. działania C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych,
- 7.3.11. Listy obecności z warsztatów szanse i ograniczenia rozwojowe Górnej Biebrzy,
- 7.3.12. Listy obecności ze spotkań informacyjnych,
- 7.3.13. Raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych 2015 (wersja cyfrowa),
- 7.3.14. Raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych 2016 (wersja cyfrowa),
- 7.3.15. Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2016 (wersja cyfrowa),
- 7.3.16. Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2016 (wersja cyfrowa),
- 7.3.17. Raport z monitoringu bociana 2016,
- 7.3.18. Raport z monitoringu cietrzewia 2016,
- 7.3.19. Raport z monitoringu cietrzewia 2017,
- 7.3.20. Raport z monitoringu żurawia 2016,
- 7.3.21. Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2016,
- 7.3.22. Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2016,
- 7.3.23. Streszczenie raportu w jęz. angielskim

Wniosek o przedłużenie projektu

Date: 29/09/2017

- 3.1.1. Karta Informacyjna Przedsięwzięcia Kamienna Nowa,
- 3.1.2. Karta Informacyjna Przedsięwzięcia Kamienna Stara,
- 3.1.3. Karta Informacyjna Przedsięwzięcia Szuszałewo,
- 3.1.4. Wniosek o wydłużenie terminu z dn. 28.08.2017 r.,
- 3.1.5. Porozumienie Starostwo Sokółka z dn. 18.11.2015 r.,

- 3.1.6. Protokół odbioru z dn. 22.05.2017 r.,
- 3.1.7. Porozumienie Starostwo Augustów z dn. 29.06.2017 r.,
- 3.1.8. Mapa: lokalizacja proponowanej trasy turystycznej.
- 3.2. Proposed revised forms – proponowane zmiany w formularzach:
 - 3.2.1. Proponowane zmiany w Formularzu A1,
 - 3.2.2. Proponowane zmiany w Formularzu C2,
 - 3.2.3. Proponowane zmiany w Formularzu FA,
 - 3.2.4. Proponowane zmiany w Formularzu FB,
 - 3.2.5. Proponowane zmiany w Formularzu F1,
 - 3.2.6. Proponowane zmiany w Formularzu F3,
 - 3.2.7. Proponowane zmiany w Formularzu F4a.

Progress Report no 3 covering the project activities from 31/08/2017 to 31/10/2018

Reporting Date: 31/10/2018

- 7.3.1 Mapa z lokalizacją gruntów zakupionych i wydzierżawionych do projektu;
- 7.3.2 Mapa z lokalizacją działań C1: naprawa dróg operacyjnych i brodów, C2: odtwarzanie ekosystemów nieleśnych oraz C3: likwidacja rowów odwadniających;
- 7.3.3 Mapa z lokalizacją działań: B1 wykup gruntów oraz C6: zapewnienie ochrony siedlisk *91D0 na gruntach prywatnych;
- 7.3.4 Mapa pogładowa lokalizacji obiektu melioracyjnego Kamienna-Kropwino;
- 7.3.5 Mapa przebiegu istniejących oraz będącej w budowie kładki turystycznej z przeprawą promową przez rzekę Biebrzę;
- 7.3.6 Mapa pogładowa projektu budowy kładki turystycznej wraz z przeprawą promową przez rzekę Biebrzę;
- 7.3.7 Mapa lokalizacji sieci monitoringu technicznego;
- 7.3.8 Fotografie z prowadzonych zabiegów ochrony ekosystemów nieleśnych,
- 7.3.9 Fotografie obiektów hydrotechnicznych;
- 7.3.10 Fotografie ze spotkań informacyjno-promocyjnych;
- 7.3.11 Fotografie z Konferencji naukowej podsumowującej działania projektu;
- 7.3.12 Listy obecności ze spotkań ze społecznością obszaru Doliny Biebrzy podczas Mistrzostw w koszeniu bagiennych łąk dla przyrody;
- 7.3.13 Listy obecności ze spotkań promocyjnych połączonych z akcjami wolontariackimi;
- 7.3.14 Lista obecności uczestników Konferencji naukowej podsumowującej działania projektu;
- 7.3.15 Operat szacunkowy działki nr ewidencyjny 499 obręb Jałowo, gmina Lipsk (wersja cyfrowa);
- 7.3.16 Protokół odbioru robót budowlanych na obiekcie melioracyjnym „Kamienna-Kropiwno” obszar Kamienna Nowa i Kamienna Stara;
- 7.3.17 Porozumienie o współpracy z Gminą Lipsk;
- 7.3.18 Projekt regulaminu Federacji Inicjatyw Bioregionalnych Górnej Biebrzy;
- 7.3.19 Opinia w zakresie konieczności sporządzenia uproszczonych planów urządzania lasów na siedliskach leśnych niebędących siedliskami przyrodniczymi w rozumieniu DS na obszarze Doliny Górnej Biebrzy;
- 7.3.20 Raport z analizy stanów wód i warunków meteorologicznych za lata 2013-2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.21 Raport z analizy parametrów fizyko-chemicznych wód 2013-2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.22 Raport z monitoringu bociana 2017;
- 7.3.23 Raport z monitoringu żurawia 2017;
- 7.3.24 Raport z monitoringu orlika krzykliwego 2017;
- 7.3.25 Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2017 (wersja cyfrowa);

- 7.3.26 Raport z monitoringu derkacza i wodniczki 2018 (wersja cyfrowa);
- 7.3.27 Raport z monitoringu cietrzewia 2018;
- 7.3.28 Raport podsumowujący monitoring wybranych gatunków ptaków w latach 2013–2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.29 Raport z monitoringu lipiennika Loesela (*Liparis Loeselii*) 2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.30 Raport podsumowujący monitoring lipiennika Loesela (*Liparis Loeselii*) w latach 2013, 2015, 2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.31 Raport z monitoringu skalnicy torfowiskowej (*Saxifraga hirculus*) 2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.32 Raport podsumowujący monitoring skalnicy torfowiskowej (*Saxifraga hirculus*) w latach 2013, 2015, 2017 (wersja cyfrowa);
- 7.3.33 Raport z wykonania monitoringu zerowego regeneracji roślinności po uszkodzeniu mechanicznym wierzchniej warstwy torfowiska na obszarze „Nowy Lipsk”;
- 7.3.34 Program Konferencji naukowej podsumowującej działania projektu „Wyzwania w ochronie siedlisk mokradłowych Doliny Górnej Biebrzy”;
- 7.3.35 Sprawozdanie z wyjazdu do Francji w ramach współpracy i wymiany doświadczeń z innymi projektami.
- 7.3.36 Listy obecności ze spotkań z projektami LIFE13 ENV/FR/001315 oraz LIFE14 NAT/FR/000669;
- 7.3.37 Program ramowy wyjazdu do Francji (F2: współpraca i wymiana doświadczeń z innymi projektami);
- 7.3.38 Folder „Dolina Górnej Biebrzy. Ścieżkami przyrody, historii, kultury”;
- 7.3.39 Streszczenie raportu w jęz. Angielskim.